

ఈ సాక్షాత్కరణమునకు ముఖ్యపాత్రము, తత్త్వచేతనముగా.

రు షు లు.

అగ్రాధిపేయము — నలువిక్రమాదు

అం 2 రం 3-7 అం 5 రం 5-6

అంధుడు — జేయగా అం 1 రం 3

బుతుడు — అం 3 రం 5

అం 4 రం 7 అం 5 రం 2

బుతుడు — అం 3 రం 5

రం 5 అం 4 రం 7 అం 5 రం 2-6

బుతుడు — అం 4 రం 1

విక్రమ — అం 3 రం 4

విక్రమ — అం 3 రం 5

విక్రమ — అం 2 రం 1 అం 5 రం 1

అం 5 రం 6

విక్రమ — అం 2 రం 1

విక్రమ — అం 2 రం 1

విక్రమ — అం 1 రం 1

రం 3-5

విక్రమ — అం 2 రం 2

విక్రమ — అం 4 రం 8

అం 4 రం 8

విక్రమ — అం 1 రం 5 అం 5 రం 6

అం 1 రం 5 అం 5 రం 6

విక్రమ — అం 1 రం 5 అం 2 రం 4-6-7

అం 1 రం 5 అం 2 రం 4-6-7

విక్రమ — అం 1 రం 1-3-4-5 అం 3 రం

అం 1 రం 1-3-4-5 అం 3 రం

1-4-6 అం 3 రం 1-2-3-5 అం

1 రం 7-8

2-3-5-6

నావకుడు — (అం) అం 1 రం 3-5

పుష్ప — అం 1 రం 3-5

విక్రమ — అం 1 రం 3-5

అం 2 రం 4-6

విక్రమ — అం 1 రం 3-5

అం 4 రం 1

విక్రమ — అం 1 రం 2-5 అం 5 రం

విక్రమ — అం 1 రం 2-5 అం 5 రం

అం 1 రం 2-5 అం 5 రం

విక్రమ — అం 1 రం 3-5 అం

విక్రమ — అం 2 రం 1

విక్రమ — అం 1 రం 3-5

విక్రమ — అం 1 రం 3-5

అం 1 రం 3-5 అం 2 రం 3-5

అం 3 రం 5 అం 4 రం 7 అం 5 రం 2

విక్రమ — అం 1 రం 3-5

విక్రమ — అం 3 రం 4

అం 3 రం 4

విక్రమ — అం 4 రం 2

అం 4 రం 2

విక్రమ — అం 1 రం 3-5

విక్రమ — అం 4 రం 5

అం 4 రం 5

విక్రమ — అం 1 రం 4-5 అం 2 రం 3-7 అం

అం 1 రం 4-5 అం 2 రం 3-7 అం

1-2-4 అం 4 రం 1-2-3-5-6

అం 5 రం 1-4-6

విక్రమ — అం 4 రం 3-5-6

విక్రమ — అం 4 రం 3-5-6

విక్రమ — అం 1 రం 4-5 అం

విక్రమ — అం 4 రం 3-5-6

అం 4 రం 3-5-6

ప్రతిపక్షము

“దేశభాషలందుఁ గెనుఁగ, బస్సు” యను సమంచితముగ నుండు కలఁదిన యీ భాషపై నాకుఁజెన్న నాటినుండఁగూర్చి గాఢాభివ్యక్తిఁబడెను, నితరదేవుఁడగుల యీ భాష గలిగిన ప్రత్యేకము 1874 సంవత్సరమున వేదవేద కావ్యము రచియించు కుతూహలము కలిగి, గోత్రకర్తయగు గాంధీనందను చరిత్రము పఠ్యకావ్యముగ గలిగియున్నానని యాశ్చర్యమునాకుఁ గలిగిన నాటకరచనా కుతూహలమున నంతయు నిలిపి మఱియుగా సంస్కృతము నానగము, అంగిరేయభాష గాంగును గల నా కముల నానుకైయై(జనవరి 1874) సంవత్సరమున “ఉన్నాదరామ పుష్కరిణిము” ననునాపితముగా చిన్ననాట కమున రచియించి యీ చిత్రరచితనాటకము వర్ణనభాగము కొంత రచియించితి.

తాన, కార్యంతః ప్రవర్తననాటక వంతతాదానిననుసరించి మానవశక్తియొకటికొన్ని సంవత్సరములను కురిపి 1880 సంవత్సరములమున నీకావ్యమును విచారించి సాధ్యముకా క నుండె.

దృష్టాంతముక్తముగ నేనెంతప్రబోధించినను న రివట్టుమానయొక్క నాకా వత్ససమించును నొక్క రివట్టుచయమున్నందున వాదనతియింపున(బోధకలసిచ్చి) చిట్టచుట్టల స్వచ్ఛానిరుద్ధమును పేర నుపాకల్యాః నిరతిమును గన్నవిభాష నాట కముగా నొనరించితి. మామక మిత్రకాటి “సరసనివాస” యనుపేర నొక నధగా నీర్పడియె. ఆ సధవారిలన నా నాటకము 1886-8 సంవత్సరము నెట్టలకు నెల 14-క లేదనాడు ఖైసము గావించుచుండియె.

అయినను దేశభాష బహువిధముగ గలిగి యుండిన దిన్నా ప్రకటనము పరి యొగిగిచ్చివంతుఁ గావాలి కన్నది నాటకమునకంటె న నాటకము కలిగినదియై పయ్యె. నాటినుండి తెనుఁగు మతీకొందరు చూడెదచ్చునను స కుటిల్ల బహువిధ చిన్నపిచ్చు కాదనుమాట స్థిరముగా నాటుకొనునట్లునున్నది. ఈమటలనఁ గన్నది భాష తెనుఁగునకంటె దక్కువయని చెప్పునున్నమించిన వాఁడఁగాను. నాకుఁ దెను గుండువఁబోలఁ గన్నదిమాన విశేషపరిచయము చూపయ్యె యీ సధవారి తెనుఁగు నాటకములకు బాశస్త్రము గలిగించెనని చెప్పినను జెప్పవచ్చును. అయిన మంచి చనువకురై యుభయభాషల నెఱిగియున్న మామిత్రులకునాటకములకుఁ బెనుగెన తగిన భాష కాదనుమతుపట్టుచుండినాంధ్రనే యుటకంత చెప్పవలసివచ్చెను. ఈచిత్రనీతి ను నాటకముననున్న, ప్రస్తావన, ఈ సందర్భములు తెలియనారికి నన్ని రహితముగా నోపగలదని యీ విషయము వాక్యవహివచ్చె.

ఈ పాటలతో నాటకములనిట్లే ప్రచురింపవలయునని మొదటనుండి నానుండే శయకాదు. ధీరవర్ధగల నాటకమునఁ బాటలుండుట యంధునురుచియుకాంగింపు నాతాత్పర్యము. మాతృభాషయందు నితడుసాహితీకలవారి “నాటకాంతసాహితీ” కలవారిని యాఖ్యగలిగింపఁజాలు నాటకములున్నయట్లు. అంధభాషయందట్టికేలే ప్ర గాఢమునొపమను నాయావచ్చకి సవరింపవలెననే పట్టువడి యంధుటచే సాహితీని వృద్ధిజేయఁజాలు శక్తిచాలని పాటలనందుఁ బొందింపవలయుననినా యుద్దేశము. కాఁబట్టి పాటలున్నచోట్ల నెల్లఁ జరిగభంగిఁ బర్యవసరంబు వొందుపజచియె.

ALL RIGHTS RESERVED.

This book is registered under the Copyright Act, 1912 Copyright by Sri Ramakrishna Printing Press, Bellary. This book is fully protected by an Indian and foreign Copyright. No one will be permitted to reproduce this book in whole or in part or translate it into any other language or stage it without permission or offer it for sale. A substantial copy of words, ideas contained herein constitutes an infringement of a Copyright and notice is hereby given that a suit will be filed in every case of infringement.

SRI RAMAKRISHNA PRINTING PRESS,

BELLARY.

ఈపుస్తకము 1912నం. కాపీరైటు అక్టోబరు 1912నం. చేయబడినది. శ్రీరామకృష్ణప్రింటింగ్ ప్రెస్ బళ్ళారి వారు కాపీరైటు హక్కుదాల్చి ఈపుస్తకము ఇండియా కాపీరైటు చేతను పరశీయమున కాపీరైటుచేతను ముఖ్యీతమైనది. ఎవరుకాని ఈపుస్తకము సంపూర్ణముగాగాని యిందొకభాగముగాని కాము వేటుప్రతిబింబమును, మఱి యొకభాగమును భాషాంతరికరించి క్రయమునకేచ్చుటకును, కాము పుస్తకము లేక నే ప్రదర్శించుటకును హక్కు యివ్వబడదు. ఇందుగల పదములుగాని, భాగములుగాని, ఏమాత్రమును కాపీచేసిన యెడల అదికాపీరైటు నుల్లంగించినట్లుగును. అట్టివారుదావాకు పాత్రులగుదురు.

శ్రీ రామకృష్ణ ప్రింటింగ్ ప్రెస్

బళ్ళారి



Bellary D. KRISHNAMA CHARLU

" ANDHRA NATAKA PITHAMAHA "

Born 1853—Died 1912.



చీత్రనటీయనాటకము.

ప్రస్తావన.

[వవేశము: విజయుఁడు, జయంతయుఁడు నను నిరువురు పోరులు]

విజయుఁడు:—

శా॥ శ్రీసంధిల్లగ మేడికుంట నగరీ శృంగారపూర్ణలికా
శ్రీసీమంతినితో ధరారమణితో నీభానరోజాక్షితో
వాసిగాంచిన వేల్పుగాయఁడు జగద్వంద్యుఁడు భక్తావనా
భ్యాసుండాద్యుఁడు కుష్టదేవుఁడొనఁగు భద్రంబులశాంతము
అనుబంధము 1.

జయ—విజయూ! ఏవొనర్చిన స్తవము మనోహరముకాని యిట్లే నన్ను విలుచుకొని
వచ్చితివి ?

విజ—ఈ బల్లారి పురమున నేడు చిత్రనటీయము నాటకము జరుగఁగలదట, తిల
కించి కృతమురమ్ము.

జయ—ఏభాషయిలగు.

విజ—అంధ్రమునందు.

జయ—ఐన నింక వెనుకకుఁ దిరుగుదము.

విజ—అదేల ?

జయ—అంధ్రభాషయందైన దానిసాగస్కము తెలిసియే యున్నదిగదా?

విజ—అయ్యో! ఇటుదగునా ? చూచినపిదపఁగదా గుణదోషము లెంచవలయు ?

జయ—అటుకాదు. అంధ్రభాష నాటకమునకెత్తిన భాషకొదనియే నాతొత్పర్యము.
కాకున్న నెందఁడొందఁడు పూర్వ కవిపుంగవులుండినను, నొక్కరైన నాటక
ములేల నాంధ్రమున రవియింపరైరి ?

విజయ—జయంతా ! ఇది యెట్టిభాంధి ! నాటకములకుఁ దగినభాష యొకటియుఁ దగనిభాష యొకటియు నుండునా ? అందునను దేశభాషలన్ని మన్నిప్రాయ మైయున్న తెనుఁగునకిట్టి కళంకమా ? పూర్వకపులు నాటకములు రచియింపఁ జేరెనన్న నందునకుఁ గారణము లెన్నియో యుండవచ్చును. ఆకారణములన్ని నిపుడూహించి వానింపఁబనిలేదు. అధునిక కవి శ్రేష్ఠులు కొందఱు మాతృభాష నుండియు, నాంగిలేయ నాటకములఁ దెనుఁగున భాషాంతరీకరించి యున్నారగదా ? వానివలన నానందము గలుగదా ? ఒక భాషనుండి మరెయొక భాషను వ్రాయుచోఁగల పారతంత్ర్యములకుఁ బరవాదార్థ నిర్బంధములకున్నెల్ల నోర్చిన యానాటకములే యానంద జనకములే యుండి నూతనప్రకమునఁ గల్పించిన స్వతంత్రనాటకము లానందజనకములేకావు ? అందునను, ఈ నాటకములఁ బ్రదర్శించువారు సార్థకలదావంతులును, మునిషులకేషులును నగునగ్రజ్ఞులు. సరసవిసోదినీ సభకుఁ జేరినవారు. అదిగాక నాటకరచయితా నొక వాత్రగా ఫలనమొనర్చువాడు. దూడైనఁ జూచి మఱి గుణాగుణముల బ్రశంసింతము.

జయ — విజయో ? ఎట్టివారైన నాటకములారాఁచునా ? అట్లాడట జనసమ్మతముగా నుండునా ?

విజయ—అందువలన బాధకమేదియుఁ గానబడినది. మన ధర్మశాస్త్రములఁగొన్నింటి యందు నాటకముల యింటియన్నమ భుజియింపఁగూడదని చెప్పఁబడియున్నందున నాటకక్షోదనము పరిగ్రహణీయము కాదని కొందఱుందురు. అయిన దానితాత్పర్యము నారయ నాటకములవలన జీవించువారియన్నము పరిగ్రహింపఁగూడదని యొర్పడుఁగాని వేడుకకొఱకును నాటక ఫేలనమొనరించువారి విషయము చెప్పఁబడినట్లు లోపఁదు. ఒకవేళ నట్లేయున్నట్లైంది దూష్యమనితలంచిన. నదే ధర్మశాస్త్రముల వైద్యులయింటియన్నమును జ్యోతిష్కుల యింటియన్నమును నభోజ్యములని చెప్పఁబడదా ? ఎవరు విడిచినారు ? కొఱబట్టి యందువలన సంత నోషములేదని చెప్పవలసినప్పుట యట్లుండఁగా నుద్దేశము మంచిదియై జనులకు నుపదేశక లిగిన యెఱుఁగు నున్న స్వల్పబోషము నడఁగిపోవుగదా ? అయిన “బ్రాహ్మీనులగు మనవారెవరుగాని యట్లునాటకముల నాడిరా ?” అనిమఱ త మడుగవచ్చును. మనప్రాచీనుల చరిత్రలే మనకుఁ దెలియఁదగిన సాధనములు గలుగవు. కావున నాడిరనికాని యాడలేదనికాని చెప్పను దృష్టాంతములు లేవు. అయిన సంస్కృత భాషలో ఘనపద్ధతిగల నాటకములఁజూడఁగాఁ జక్కని జ్ఞానముగల మరెవరూర్వికులు పానినాడియే యుండవలయుననితోఁపఁజేయుచున్నది కాకున్న సంత పూర్వదేశక కానాటకములు రాజాలపు తెనుఁగున నన్న నట్టి నాటకములు గాన రావు. ఏచనాటకములకు యోగ్యములై కేవల భరతాభినయ విశేషముల కాస్పదములైన యక్షగానములు నాటలు కొన్ని మాత్రమే కానఁబడుచున్నవి. అవి తక్కువ వారికొఱకే చేయఁబడినవి. అవి వారివలన రసహీనముగా నాడఁబడి యామూలముగా వారికృత్యములు జరుపుచు నచ్చివండున

నాటకమున్న నసహ్యముగా నెంచునట్టి దుష్ప్రవృత్తి అభించెనని వ్రోచుచున్నది. సదుద్దేశముకలదై హానిలేక యేవిధమునగాని జనోపయోగకరమైన యే కార్యమునగున దోషముగలుగదు. అయినను. నూతనముగా జరుపఁబూనిన యే కార్యమునుగాని దూషించువారు పెక్కుండ్రు. అట్టిదూషణమునకు భయపడి నొక్కకార్యమును గాజాలరు.

ఉచించెపు పెంటలేరితిను కుక్కుటముల్ని నుగందిగిఁజగా
దృఢుఁ దృణించినంతనె యహః యవక్షీరియె నీకు రత్నమా
కాంచనవీతి నిన్నునిడి కాంతకిరీటములందు నిల్పియ
భృంగచితరీతి మస్తకములందు ధరింపరె రాజ శేఖరుల్ ॥

అనుమాట వివర ?

విజయా ? నీమాటయదార్థము, పోని, ఈ నాటకము పద్యరూపమా లేక పదనరూపమా ?

జ — సాధారణముగా సంస్కృత నాటకములేమి యాంగిలేయ నాటకములేమి వృత్తములును వాక్యములును గలయవి. ఈ నాటక కర్తయు అట్లే వృత్త వాక్యరూపముగ దీని రచియింప నుద్యమించె తనకాలమున నే తానొనర్చిన నాటకముల జనుల సుభోధకై క్షీడింపకలయునను నభిలాష మీకనిక జనించె ఈ ప్రాంతముల వారచేరి కౌరవయె నాటకములఁ జూదనపన్ప డిందలి సంవిధాన చమత్కారమును అన్వయకద్యమును గవితాచమత్కృతియు, సంతసరకు సేయక సంగీతమునమాత్ర మెక్కువగా నభిలాషగలవారుగానుండుటచే వారిసంతోషమునకై సంవిధాన సంధర్మముననుసరించి పద్యసరణికిని పద్యసరణికినిగోఁత లేకుండుఁ జేసియున్నను. ఆంగ్లేయ నాటకములమునెలకొలపకలసి వచ్చె. ధీరనాటకములకు నాటక ముల్కులు కానియు, మించు మిక్కిలి నాటకలలన నెప్పుటికిని భాగపకటనను సుగుచిరము గ గలుగ జాలనియు జనులందఱు తెలియుపరకు వారిమాగ్గమే యవలంబింపకలయుఁగా ?

విజయా! ఈనాటకమును రచించిన కవియెవరు ?

విజ. — తే॥గీ॥ కలఁడుగాదెకొశికగోత్రకలితకృష్ణ
మార్కషౌత్రుండుకృష్ణార్కగ్రనుతుండు
అంద్రగీర్వాణకర్ణాటకాంగిలేయ
గీర్విశారదుడఁగు రామకృష్ణ నుకవి॥

అదే వినుము గంట మ్రోగుచున్నది మాటలసందడిని ప్రోద్బుధులుచితిమి. ఇంక నాటకము పక్రమింపఁబడును ఇంకింత తడిసితిమా నలునియాస్థాన వైఖరినా డఁజాలము పోదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

—॥ ఇది నా ప్రస్తావన ॥—





చిత్రసభోదయనాటకము

[ప్రథమాంకము - ప్రథమరంగము.]

నివధలో నలునియాస్థానము.

[ప్రవేశము: నలుడు, విశారదుడు, సేవకుడు.]

నలుడు—మంత్రీ ! విశారదా ! సుదీప్తుఁ బంపివచ్చితివా ?

విశారదుడు— నేఁడుదయమున నే తరలిపోయెను. నేఁడుగవ్యుఁడు పెంటనంటిపోయి,
పంపివచ్చితిని

నళ—అతఁడు గొప్పవిద్వాంసుఁడుగదా ? అట్టి వుకొహితుఁడు భీమరాజు భాగ్యవ
శమున లభించినాఁడు.

విశా—అతఁడు వచ్చినకార్యమేమో తెలియదయ్యె.

నళ—కార్యమేమి ? వేదదర్శనార్థము వచ్చితిని చెప్పఁదా ?

విశా—దేవరవారికతనితో మొన్న నేకాంతగోష్ఠ కలిగినది మొదలు చింతయున్నట్లు
ముఖభావము నూచించుచున్నది. అది రాజ్యవిషయముగా నున్నయెడల—

నళ—రాజ్యవిషయము చింతమేమి కలదు ? అవిషయమనందతయు మనపుష్కరుని
చింతయే.

విశా—భాత్రీశ్వరా ! ఆపుష్కరునివలన మన రాజ్యమునకే యపకీర్తిగలిగె. పిన్న
తనిఁడీ కుమారుడని యోచించిన దుర్యశముతప్పదు.

నళ—సత్యము.

తే॥ గీ॥ ధర్మమార్గంబుదప్పక కూర్చొగలిగి

బాధలనుమాన్చి దాక్షిణ్యభంగివిడచి

ప్రజలరక్షింపఁజాలని చానికేల

కొల్పినరాజనామంబు ఘనతరంబు ।

గలిఁ బిలిచి యొక్క చెప్పం

బలిమి గొట్టిగొచ్చె నెట్టిపాడి !

నళ—

హరిహరీ !

నాల్గవ పాదము—ధర్మదయాపరుడైన వీరసేనుని ముఖము నలుడు గాజ్యమేలు
కాలమున నెనని తమ్ముడు పుష్ప—శశురి పరమానుగహమునఁ బ్రజల శక్తిరము
లకు భార్యమలకు మిక్కిలి పురగాసాఖ్యము కలిగియుండెనని జనులందఱు నను
సక్తిగ్నిని బ్రశంసించుటగా నీవును నీవుష్కరుండును కాశ్వత వ్రహ్మకల్పముగాఁ
జల్లగా నుండును అయ్యో—

నళ—పాదలారా ! ఉఱిడిల్లుడు—

మ! కరుణా లేశములేక మిమ్మునిలులక గారించెనే చూర వు
మృతభూమిమీకుండు వాని దాడితునిఁగాఁగానించి ధర్మైక ను
స్థిరత న్నాపినతండ్రి పుత్తుడనకే శిక్షింతు మన్నింపుఁడీ
పరితాపము దొలంగిపొందు నలుఁడీపాపము సైరించునే ?

పాద—భూమికా! అర్జును మాక్కడ వెళ్ళిపోతి ? మీపుష్కరుని జనులందఱు
దండధరునిగా భావింతును వానికంటె నెక్కువగా వానిమిత్రుండు చేవలఁడు
మమ్ము భాధించువాడు. వాడు బ్రాహ్మణుడంట ! ఎట్టిగ్రహణముచేరఁ బు
ట్టెనో ! ఎనిదాడి దప్పించి మమ్మెటుల రక్షించెదో యొలుంగును.

నళ—పాదలారా ! నెనంతయుఁ జక్కఁజేయును. మీరు చింతలఁ బాసిపొందు.
పాద—భాగ్యము. (నిష్క్రమింతురు)

నళ—వికారదా ! ఇంక నాయత్నములేదు. నీవింకఁ బుష్కరునితో నీయూరకడలి
పొమ్మనుము. విధికాపురమునఁ బోయి యందేయుండు నేనాజ్ఞయిడితినని వది
యింపుము. అందైన ధర్మహగ్గును పట్టుపడునోచూచెద. పట్టుపడకుండు
దరువాతిఁ గావించవలసిన పథానిముజేతు. అదిగక యావిధికాపురంబునను
వాఁడేమైన మడుగుచె ముదములొనర్చిన దప్పక మాకెఱింగించుట కందలి మా
ప్రతినిధికఁ గల్ప దపంపుము. నెనింక వానిముఖము చూడఁజాల
(నిష్క్రమింతురు).

ద్వితీయరంగము.

విదర్భలో భీమరాజు నాస్థానము.

(భీముండు, మంత్రియు, నందుండుదురు).

భీమ—మంత్రి నాపుష్పి దమయంతి యెట్టిగోల ! నళసార్వభౌమాని చిత్రపటమునఁ
గాంచినవాఁడునుండి యూరిక పిచ్చిమోహము పూనియున్నది.

ప్రథమాంశము — ద్వితీయరంగము.

చ॥ బలువెతఁగాంచుఁ జిత్తమున బాళిజనింపఁగ నేకతంబునకా
నలుని ఒటంబుఁజూచి ఒలనామణిఁన్నుల నీరునించు మే
నలయఁగఁదూఱు నున్నును నన్నము నిద్రయుఁగోరకుండు ॥
హ్వలగతి నొక్కమాటడుగ నాడును వేటొకమాటభ్రాంతయై ।

ఆనుబంధము ౪.

ఉ॥ గాసిలి తారతమ్యగతిఁ గానక సూసరసనవ్యభక్త
మీనరమైత తాపమున మేను కృశింపఁగ సార్వభౌముపై
నానవహించి డీలుపడుటారయ నందని మ్రానిపండ్లకై
యానవహించుచందమె కదాయని తోచెడు మంత్రినత్తమా॥

మంత్రి—భీమరాజేంద్రా ! మీదమయితిని వానశరాశ్చయే! దేవేంద్రుడయినఁ
గమ్మలకుఁ గప్పికొనఁదా? ఇప్పుడారాజానొద్దకుఁ బోయియున్న మన గుడి
వుడె కార్యము సాధింపలేని వాఁడా?

భీమ—ఈమధ్యవుడు రెండొ బృహత్పతిమే, అతనికి నమ్మి యింతయూరడిల్లవలయు
మంత్రి—యిది తలఁచుకొనుచేళకే వచ్చెను.

(ప్రవేశము : సుదేవుడు)

(భీమ—మంత్రిఁ నమస్కరింతుడు)

భీమ—గుడివా ! కృతార్థమేమి ?

సుదే—ప్రభువు నప్పీమన కేమైనఁ గొఱత గల్లువా ?

భీమ—ధన్యఁడైతిని. నలుని స్పృహచితివి! ఎల్లుచూటలాడితిని! అతడేమనెను?

సుదే—రాజేంద్రా! నేను నిషేధకుఁబోయి నశరాజుంగంటిని. అతని యాదరణ
మంతనమిచ్చెను,

కం॥ ఆయాపం బావినయము * నారాజుత్వీతి యా యుదారగుణమునా
ధీరత శీలిత విరహం * కారత యేరాజులందుఁ గాన నరేంద్రా ॥

నమయానుకూలముఁగని యాతనితో మనదమయితి బ్రశంసించిచెయ్యెటికి?
ఏమేమి చెప్పవల మనో యిదియంతయుఁ తెప్పి దమయితి గొరపటముం
జూపితిని. అతనికి దమయితిపై నమరాగము జనించినదని తోచుచున్నది.
స్వయంవరము చాటించితిన్నె యవశ్యమేతెంచి పాక్షిగహణ మొనరింపఁగల
దని తోచుచున్నది.

భీమ—అరచేమియు ? నిన్నెకడు పండినట్లు కనిపించితిని.

సుదే—నాయంతకు నెను కేశదర్శనాభిషేకుఁడని యచ్చటికిఁ బోయినట్లు వది
యించితిని. ఆరచేమనఁగలదు? అతని యంగిలముమాత్రము గఱుతించితి.

భీమ—మంత్రి! కడుక్రిష్ణకాలమున స్వయంకరుఁడనకు ఘటినమేర్పఱచి దేశదేశ
ములకు లేఖనములఁ బంపుఁడు. సుదేవా పోవమురమ్మ!

(అంకరు నిష్క్రమింతురు).

తృ తీ య ర ం గ ము.

భీ మ పు రి ము ం ద టి బ య లు.

(పౌ)వేశము : ఇంద్రాగ్నియమవదులు. (ఆకాశమార్గమున.))

ఇంద్రుడు—అగ్నియమవదులారా! కంటికి ఈ విదర్శపురము? ఎంతమనోహరము!

అనుబంధము 4.

నీ|| సమవేత పరిభాంబు సమితితో దుర్ఘట

ప్రాకార కుంభీర పక్షితోడ

రమణీయ విపణిభంగములతో న్నర్పాల

కమనోజ్ఞ నీరజాతములతోడ,

బ్రకటసింహుట నిద్రుమకడుంజగములతోడః

గమనీయసౌధశైలములతోడః

విద్వజ్జితేద్య వప్రదీపములతోడ

నారామజు, నీలికాళితోడ

తే|| గీ|| సుచిత్రతాంగ నౌకాచయంబుతోడ

సమద దంతావళి తిమింగిలములతోడ

మహితసిద్ధాద్భవవిహంగమములతోడః

దనరియీపుర వారాశిఘనతమించె ||

అగ్ని—దేవేంద్రా ఆమృతముగాఁగన్నది.

యను—

మ|| అనురాధీశ్వర నారదుండవిన భాగ్యంబెల్ల నీప్రాంతునక
సముదారంబుగఁదోచె నిర్జరపురీసామ్యంబుగా నింక సం
యమింద్రుడు ప్రశంస చేసినటు లీహృదాలపుత్రీలలా
మము సౌందర్యమునందు మేనకను గంభస్త్రించుటాశ్చర్యమే||

(ప్రవేశము ; శూరమాలి, జయసేనుడు (కింద))

జయసేన—శూరమాలీ ! మన మింతమారము వచ్చినదంతయు కష్టప్రయాసమని నాకుఁదోచుచున్నది.

శూరమా—అది యేటికి ?

జయ—దమయంతి యిదివరకే నతిరాజాను మనసున పరించియున్నదట. ఆచక్ర పరివ్రో మనము సరియగుచుమా ?

శూరమా—జయసేనా ! ఏకేమిథాఁతి ? బ్రహ్మానుటన మెట్లున్నదో లోకమున నున్న రాజకన్యలందఱు వలునే పెండ్లియాడుదురా? కొమినులు స్థాందర్యము నెఁడ బక్షపాతము గలువారు? నాకంటె నీకింటి నలుఁ డంతయందముగఁ బాఁడా? పాదమరమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

(ప్రవేశము : పుష్కరుఁడు, దేవలుఁడు,)

దేవ—పుష్కరరాజా ! మొన్న నీవు వేయించిన యువవనము నీకును దమయంతికిని వివారార్థ మెంత వేడుకగా నుండును.

పుష్క—దేవల ! ఈ యాశలవలనఁ బ్రయోజన మేమి ! దమయంతి నతిరాజానే పరియింపఁ గలదని మనము వినిలేదా ?

దేవ—అదేమి నిశ్చయము. నఱుని మాత్రము దమయంతి పరింపని—

పుష్క—ఎమిచేసెదవు ?

దేవ—ఆమాటలిప్పడేటికి ? సోవుదముగమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

ఎరు—ఈ రాజులందఱు దమయంతి స్వయంవరమునకై వచ్చుచున్నవారు కొబోలును.

అన్న—ఇదేమో రక్కధాన మమ్మతముగానున్నది.

ఇంద్ర—ఆతఁడే నిషధాధిపతియగు నలుఁడు వచ్చుచున్నాడు.

యమ—సత్యక్షునిధియని ప్రఖ్యాతుఁడగు రాజితఁడేకదా?

ఇంద్ర—ఇతనిఁ బరీక్షించి యొక్క నేడుక చేయుచుము.

(ప్రవేశము ; నలుఁడు వార్తయునితో (రథముమీద))

నల—వార్తయా ! చూచితినే యీ భీమపురము సొంత ?

హ రిణ గ తి ర గ డ.

ఈపురమైన భవ మొన్న సద్భుతము

కాపురమగు శ్రీకాంతకు సతతము

ఎన్నఁగ నెంతయు హెచ్చైమించెను

గన్నుల కద్భుత గరిమజనించెను

ఘనసాలము లాకాశం బంటెను
 జనుభేయంబు రసాతల మంటెను
 పొగడం దగదే బురుజులు చుండము
 తగువప్రంబుల తరలనిచందము 8
 కాణః దనర్చెడు రతనపు నీమలు
 మాణిక్యోజ్జ్వల మందిర భూములు
 గగనోన్నతగతిఁ గనుసాధంబులు
 మగుడని మదసాకుజ యూధంబులు 12
 రమణీయములగు రథనిచయంబులు
 కిమనీయశుభాంగముల హయంజులు
 మానగునీడల మలనినతావులు
 జానగున్మృని జలములబావులు 16
 చ దముమించిన సక్కునిపేటలు
 అందములలరిన సచ్చపుదోటలు
 సురచిఁఫలముత సురసాలంబులు
 పరిసరభూగత వరసాలంబులు 20
 తతగానకళా ధారాశంబులు
 హితమధునేనా హేరాశంబులు
 ప్రచురలతాంతి వ్యాలంబంబులు
 రుచిరమదాలన రోలంబంబులు 24
 మిహిరోపల నిర్మిత సోదాళీ
 మహిమోన్నత బహుమత్తి మరాళీ
 కీరీ శారీకృత నాదంబులు
 హారి ధూవ బహుళామోదంబులు 28
 కంటిచి యీపుర కాంతలచందము
 కంటికిపోనఁగె ఘనఖూయందము
 మందగమ ముల మాదిరిపోలదె
 మందఁకాంగములఁ జూచిఁజాలదె 32

నెలకొనునీరముఁగి వారంబుల
 యుచుకులఁ గులుకుల నొయ్యారంబుల
 నెంతనిపొగడఁగ నీబలుచందము
 సంతరించె మెచ్చఁగ నానందము 86
 మాల్గ నికరాయత గంగాఝరీ
 కల్లోలోద్భృత కంకణలహరీ
 నేదితకువల కుశేశయభాసిత
 మోచాకునుచూ మోదసువాసిత 40
 బృందారక భట వివరా పాలిత
 మందారలతా మాలాదోళిత
 చలిత పటీలోద్భవశీతల ఘన
 మలయ నగాగన మందానిలమున 44
 బలుప్రమిమీఱఁగ బయ్యెదజాఱఁగ
 వలపులమిఁచుచు వన్నెలునించుచు
 సొలపులఁగులుకుచు సొపులఁజలుకుచుఁ
 జెలుకల బలుకుచు సిగ్గులఁదొలుకుచుఁ 48
 బొలుపులసోలుచుఁ ముద్దులఁదేలుచుఁ
 జెలులనుబిలుచుచుఁ జెన్నులఁబొలుచుచు
 గజబిజినించుచుఁ గన్నులఁబొంచుచు
 బొజఁగులఁగాంచుచుఁ బ్రోదివహించుచు 52
 పొంఠిలఁజూచిన పొకముదోచిన
 క్కాంతలచందముఁ గననానందము.

ఇంద్ర—నీరసేకమా రా ! నకసార్వభౌమా!

నళ— (దిక్కులు పరికించి) ఎవరు నన్ను తిలచినది? (యాచి) అహ! వీరవరో దేశ
 తలు. బృందారకులారా? నమిస్కరించెదను.

ఇంద్ర—కక్కొనము.

నళ— నాకు సాక్షాత్కరించి నన్నియగ్రహింప నెంచిన దేవోత్తము లెవరో యెఱుంగ
 చేడుచున్నాను.

యమ—అ! వె! ఇతడు దేవనాథుఁ డితఁడు వై శ్వాసరు,
డితఁడు పాశపాణి—

ఇంద్ర—

ఇతఁడు యముఁడు !

పార్థివేశ నిన్ను నర్థించువారము + కడఁగి యొక్క
స్వల్ప కార్యమునకు !

నగ—వాశ్లేయా ! ఏవీరభముంగొని యందుఁబొమ్ము. నేనిదే వచ్చెదను. ఆహ!

కల్పవృక్ష కామధేతా నుచింతులులుగల యీదేవేంద్రుడు, యజ్ఞముఖమున
సర్వశుభముల కొనఁగఁగల యీయనలుఁడు, జీవరాశి కాసింప దత్తుండగు
ఏవమవత్తి, లోకజీవనచారముగు ఏవరుణుఁడు, నన్నుఁదించువారఁట ఔరా!
నాభాగ్యము !

సీ॥ నేఁడుగాబహుళ వర్జితమనోభీష్టముల్
సయకూరెనెమిమై నమరులార
నేఁడుగాలోకవందిత తపోమహిమంబు
వెలయంగఁగనుఁగొంటివిబుధులార
నే డుగానాపాప నిచయంబులెల్లను
దీటుభాగ్యముఁగంటి ద్రిదశులార
నేఁడుగాభువనమానితజన్మ వితతికి
వెలసెసాఫల్యంబు వేల్పులార

తే॥ గీ॥ నేఁడుగామదిఁ దలపోసెమాడనిఖల
బహుళకల్యాణములుగల్గి మహిత
భంగి ధన్యమానసభాగ్యుంబుఁ దవ
గంటిఁ గలుషవరిహరులూ, దిక్పాలులార॥

దిక్పాలకరులార ! ఆకించునట్లైన నన్నుఁ జెడఁజేసి లోకనమ్ములైన మీర

ర్థింప వచ్చిన కార్య నెత్తవయిన జెడుఁగలవాడ.

ఇంద్ర—ఏవు సత్యగుణైక భావ్యుండవు. యాచించి వచన మిమ్ము.

నగ—అయ్యో! ఇదియే మిట్టనతిచ్చెదద !

ఉ॥ సూర్యత ధర్మమూది నుదినుక్కక మీరలు కోరుచక్కము
 బ్రాణములై ననేమి మఱి ప్రాణముకంటెను బ్రాణమైన నే
 దేని యొనంగి నేను ఘటియించెద నెమ్మది సౌఖ్యింపవో
 క్రినిధులార భవ్యనుర శేఖరులార యెఱుంగఁజేయచే ॥

ఇంద్ర—నళకూమిళా ! సత్యము కానిమ్ము. మేమందఱు మీదనుచుంటి స్వయం
 వరమిచ్చె వచ్చినవారము—ఏమట్లు యోచించెదవు !

నళ—దేవేంద్రా ! ఏమియులేదు. (స్వగతము) హృదయమా ! తొందరపడకుము.

ఇంద్ర—అదమయంతితో మాటలాడి మా నలుపురిలో నాతన్ని యెవరినైనఁ బరింపఁ
 జేయు భారమునీయది.నళ—(ఊర్చపడును).

యమ—నళకాచా ! ఇదేమి ? ఊరకున్నావు.

నళ—సురపుంగవులారా ! నన్ను మీరిట్లు పరీక్షింపవచ్చునా ? నేనును దత్త్యయం
 వరా పేక్షచేగదా వచ్చియున్నాడ ? ఇది నాకు సాధ్యమగునా ?

యమ—దేవేంద్రా ! సత్య వ్రతుడనెడు మానవుఁ డెవ్వఁడుకలడు ! ఒక హాశ్వంధు
 డుండెగాక. మిగిలిన యిట్టిమానవులెక్కడ ? సత్య మెక్కడ ? పోదమరండు.

నళ—నిర్జీరనాయకులారా ! ప్రాణహానికైన నోర్తుఁగాని సత్యహాని కోర్వఁజాల.
 నన్నేటి కిట్లా డెదరు ?

యమ—యంక్షేతి కంకణమున కద్దమేటికి? ఉట్టి ముందు వెనుక లరయక మాకొరగ్గ
 మెట్టివైనఁ జేయుదునని మాటయిచ్చి యిప్పుడు తిరుగుబాటు చేసిన సత్య
 వ్రతము చాలదా ?

నళ—అయ్యో ! ఇటుతగునా ! పుడఁపఁడనైన నాకాతరణీమణి యంతఃపురము
 ప్రవేశింప సాధ్యముకామి నట్లంటిఁగాక నెఁజేయనంటినా ?

ఇంద్ర—ఓహూ ! ఇందునకా ? ఈ ఘటికం గొనుము.

క॥ ధర్మదీవర యీఘుటికయె

తిరస్కరణి మానవుడదృశ్యశ్రో జెందుకొ

శిరమున దీనిధరించిన

సరగున మాయీస్పృశంబు సమకూర్పుమిఁకక ॥

(ఇచ్చును).

సభ—(కొని) భాగ్యము.

(ఇంద్రాదులు నిష్క్రమింతురు.)

అహా ! తానొకటితలంప జైతము తానొకటితలంప ననుట తథ్యమాయె
హా ! దమయంతీ ! ననువరించి విజయగూడి యెంతో సమ్మోదమున నుండు
వాంఛదేవతీగదా పిట్ట పిడుగున వాకిట్టిపాటు రాజెల్ల నే!

అనుబంధము 5.

ఉ॥ మీఱఁగరానిబాళి నలమెచ్చులముద్దుల వన్నెలాఁడికై
తీరిని తీర్త కోరికలు దిట్టతనంబెడవోవఁగోరి యి
ట్లాఱడి యాట యెంచకకటా మిడిమేలపుటానఁజేసి పె
విఱిఁడి నైతి వెగలపు వింతులు వాటిలె నేమిచేయుదుక ॥

అహా ! ఎంతతప్పుచెసిగిన ! అతరసులభులై గోత్రపతి త్రకరణ కరుణాభరణలైన
దేవేంద్రాదులకు వసనమిచ్చి నె నీరీతిఁ జింఱింపవచ్చువా ? ఇంక నిష్కృతాంతము
మోహవలయు ! అయ్యో ! ఎట్లు మఱుతును ! ఏదియెటున్నను, ఈ సంధానకరణము
నకు నేట్లు దోసిగొందును .

శా॥ అంధప్రక్రియ సత్యనిష్ఠకయి యా యభ్యాక్షిపై మోహ సం
బంధం బీఁగఁగనోర్తుఁగాక బహుప్రేమంబౌసి యీ కార్యచౌ
రంధర్యంబున నెట్లు నాయనుఁగు సారంగాక్షి నే నొడ్లకై
సంధానం బొనరింపఁజాలుదును లజ్జాహీనతకై దైవమా ॥

ఈ స్వయంవర్తమాంతి వాకిటికిఁగలిగె ? నే నేలయిక్కడికేతెంచితి ? ఈదిక్పాలకి
కార్యమునకు నన్నెల యనుమించిరి నెనెల యిచ్చుకొంటిని ? తప్పును. ఎట్లును దైర్య
మా వహించి కార్య మొనర్పవలయు. వాకర్థాంగి కాఁగలవని యెంచిన దమయంతీ
దేవేంద్రు సద్ధాంగలక్షియగుట భాగ్యమేకదా ! ఈ పటమే వాకింక దమయంతి.

మ॥ అదిరా యింతులమేలుబంతి గొనబొనచ్చుంపుఁబూబంతి యీ
పదియాఱ్ఱిన్నెకడానిగొంతి ననుఁ జేపట్టుంగ నా కోరికల్
నెదచల్ల న్ననుకూలుఁటెన్నఁడని యున్విభూరునుందుఁగదా
యిదియే నా దమయంతి నాగతన మింకేలా తమింగుండుఁగాక ॥

(పటము నెదకొనుకొని)

ఈ రూపము చూచినప్పుడే యింతమనోహరముగా శోభిల్లు మందరాంగి దేవరాజి యగుటకుఁ దగుంగాని తుచ్చమానవులకుఁ దగదని యనుకొంటిని. అందనివ్రూని పంక్షకేనేల యాకాపహించితిని? ఎట్లయినను, త్వరమనీకుఁక సందర్శనమొదవినందులకు సంతసిల్లదను. కేవల చిత్రపటదర్శనమేకాక గాకానుభాకర వింబములాలె నిలసిల్లు నా రాజనందన సందర్శన పుణ్యము నాకుఁ గలిగియుండఁగ నేకదా నన్ను పెదకి దేవతలీకార్యమునకుఁ బంపితి కావున్న వెరికి దూతలు లేక యుండిరా! ఆహ! ఎంతసరిపుచ్చుకొన్నను మదినుజుట జనింపదుగదా! జనింపకున్నెట్లు? దమయంతి యందలి ప్రేమమా! నన్నిట్లే పెడలిపామ్ము. తరస్కరణీ! ఏమింపైన నదృశ్యకరణ ప్రభావము లేకయుండరాదా! (ఆచి ఘటికఁదలఁచుచు ధరించును.)

(నిష్క్రమించును.)

శురీయరంగము—దమయంతి యంతఃపురము.

(ప్రవేశము : దమయంతి.)

దమ :—(స్వ)

ఉ॥ ఉల్లస మామ నెచ్చెలుల మారక గీటునఁబుద్ధి యిన్నినా
శోల్లరిగా నట్టిచి మదనోద్బలతాపము దాచికొంటి నా
వల్లభుడి దురాఁగలుగువార్త యొకింత తలంచినంతనే
జల్లనిమానసం బదురసాగెఁ దలంకెద నేమిచిత్రమో ॥

మ॥ యువతీమన్మథుఁ డిందువచ్చునొకొ రాఁడో వచ్చినన్నింత గా
రవమించారఁ దలంచునో తలఁపడో రక్షించునో కావడో
నవలావన్ము కరగ్రహంబుఁగని నానాభంగులకా సౌఖ్యమొం
దువిధి గాంచెడిదాననోయకట కానో ప్రాప్తియెట్లున్నదో ॥

(ప్రవేశము : భారతి, నర్మద.)

భార—ఏమి? దమయంతీ! ఇట్లు యోచించుచున్నావు? తేవుగనా నిస్వయం
సరము? కలరాజు గాఁగలఁడు వివాహమాడఁగలవు.

దమ—భారతీ! నాకొదింత యేమియులేదు.

నర్మ—చింతలేకున్న ఏముభయమేటికిట్లున్నది?

దమ—ప్రకారముచేతనో నువ్వను భయపడుచున్నది.

నర్మ—సంగతిోషము సంప్రదమువలననే భయము.

దమ—నన్నెటికి హాస్యముచేసెదవో! నాశరీరమున రోమాంచము లేట్లెగయుచున్నది చూడుడు నేనబద్ధమాడను.

భార—ఇది యబద్ధమేటికగును? ఈరోమాంచములు తేటపు నళచక్రవర్తి కాగిటికి గానైనపుడు కలుగఁజోవు పులకాంతరముల నూచింపుచున్నదగదా?

దమ—చెలియూ! నీయొకతాళిమాటలు చాలును. నేనెవరిపై నైనను విచ్చిభ్రాంతి కలగియున్నా ననుకొన్నారా?

భార—అది విచ్చిభ్రాంతియెందునకగును! ఎవరిపై నైననేటికి? నలునిమీఁదిలోక మొక్కటియేదా?

దమ—ప్రాణసఖులని మిమ్ము నమ్మినందున బాగాయె మీకుఁ బ్రోద్ధువాఁడును మీ పరులకుఁ బొందు.

నర్మ—దమయంతి! ఎన్ని దినములాయెఁ జూడుము. నీవు నిండు నిర్దుర యెఱుంగక! ఈ మూడు రాత్రులయిండి కంటి కెప్పు నొక్కి విమిషమైన మూయుకున్నావు. మొన్నటియూఁకలి లేమికిని, నిన్నటి తలనొప్పికిని వఱుకొరణము వలయునా? నెచ్చెరీ! ఇంత భ్రాంతి నీకు ఎగునా?

భార—నమ్మదా! కన్నెల నెందఱుకో కూచినారముకొని యిట్టిదానిఁ జూడము. అత్తుకు గా దిత్తుకు నలుడు తనయెరుటికి చుమికిరావలె ననుకొనుచున్నది.

దమ—(అయాసమాన నిట్వార్పరించుచును).

నర్మ—భారతీ! నిక్కముగా నిసఱకి బాధయున్నట్లున్నావే.

భార—ఊ—నీకును బాధయే.

దమ—(శరీరము జలదరించినభంగి వణఁచును).

నర్మ—గూడకే వణఁచుచున్నది. (దమయంతి శరీరమును స్పృశించి) ఎంత భయము వచ్చియున్నది దీని యెఱుఁగఁగలఁ జూడవే.

భార—ఒకలేమి చూచెదవే? కడలు, అతిరసాలు (శరీరముస్పృశించి, జూసే విమోచని యెంచి యుంటిని. ఐంతకొఁగుచున్నది

దమ(మూర్ఛిల్లిన చందముఁకనబడును).

భార—దమయంతి | దమయంతి | ఆహా | ఇదేమి విపరీతమాయెను.

నర్త— నేడెప్పులేవా? నలరాజునది యాశాభీతివలన నీచెలి కీ మన్మథావధి జనించినది.

(ఇరువురూ దళయంతి కుడచాకము లొనవరు)

దమ—(పైల్లగతది) హా! ఇదేమీ నాకింత తాపమయినది? భారతీ! నే మేలుకొని యున్నావా నిద్రించుచున్నావా?

భార—అదేమో నాకుచెలియును, కలవరింపమిత్రము కలవరింపుచున్నావు.

దమ—సఖియా! నే జీవింపగలనా?

అనుబంధము 7.

చ॥ కటకట దాచనేల యింక గాదిలి నెచ్చెలులార యూరకీ
తలతలయ చు గుడియలు నాళక కొట్టుకొనంగసాగె మి
క్కులమును నుగడల్లిగె గూడిమితేఁ డిటువచ్చువాఁక బి
మ్మటన నబాల నెయ్యెడను మృదెడు వేసవిగాఁగఁదోచెడుకొ
నీ॥ వెలయనలావనీ విభుడించువచ్చినఁ గడఁగియూతని మీసకాంచరమ్మ
రాకున్ననై మను రాజధానికీజోవ వేడియాధూమిశుఁ జూడరమ్మ
“నినుగోరిదమయంతిమనసిజానలయిమసిసే చాళక” యంచునుడువరమ్మ
“చరమేశునినుభవాత్ మునఁదననాథు జేయవేడె” నటంచుఁజెప్పరమ్మ
తే॥ గీ॥ కరుణచదలకు నరమ్మ కడఁగిదియె
మనవియనరమ్మసితరుల వంటఁగుండ
వలవనచచ్చు నా అహఁబలుకరమ్మ
మాటికి నమీదనయంతి మఱివరమ్మ ॥

భార—సఖియా! ఇట్టిజాతి నీకుఁగలనా?

హా॥ బాలా యేటి కలంతఁజెడ నలభూపాలుండు నెచ్చెసి ని
నావలాయంబు వర్తింపు నమ్ముము శుభప్రారంభ కాలంబునకొ
లీలక తేవు న్యయనరం బనఁగ నక్షీలోక్షులిట్లాడఁగా
నేలా ప్రాణము వాయుంత వగ నీ కేమున్నదే మానసి ॥

చ॥ కలఁగకుమమ్మ మా మువి గై కొనుమమ్మ తలంప వట్టివే
రిలఁతగదమ్మ యిల్లు నిగువమ్మ యుండుఁగిడువేరికొ
దలఁపకుమమ్మ నీను తలిదంపర్తిలు దీని వివంగ నెంతయుకొ
దలఁకుదురమ్మ సంతసము దప్పక పొందెనవమ్మ కోమలీ ॥ ౪

దమ—(నిద్రవచ్చుట నభినయించి) చెబుతారా? మీరు చెప్పటకేమి? నాకేమో—
(నిద్రపోవును)

సర్వ—భారతీ! శక్తివ్యక్త మనమింత మశ్చక్రపూజ యొనర్చిన సితాప మచశమింపఁ గుదని తోచుచున్నది.

భార—విక్రమము వచ్చిచితిని మనమిప్పుడోయి వల గూప ద్వామల శేకరించుకొని వత్తూరము

సర్వ—విశ్రాంతి కేనికే గుండెగ ఇంచెన్నగు నేనున్నామి?

భార—ప్రమిథయమే? ఇంచే దాపుననే యుందుముగద? ఎట్లును నిరమణికి నిద్రపట్టియున్నది.

సర్వ—అయిన బోదమూరము (మందటికివచ్చి) అహ! ఇదేమే భారతీ! నాకన్ననిదో శరీరము సోఁజినట్లాయెను.

భార—నిద్రవని దెచ్చుకొంటివే?

సర్వ—అబద్ధముకాదు. ఎవరైన శీఘ్రగతిఁ బ్రత్యక్షుఁడోయిన వీరంగలగాలి వీరెను.

భార—తీతినది ప్రత్యక్షమయినది.

సర్వ—ఏమయినది

భార—ఇంచేమి కావలెను? దమయంతికి నశరాజభూతమాయెను. నిన్న భూతరాజే పక్షెను.

సర్వ—హస్తమువలదే అదిగో! యించెనో నడచిన శనిము ననుపించుచున్నది. కమ్మని సువాసనయు గంపపు వాసనయు వచ్చుచున్నది. కన్నులకొక్కగుం గానిరారు

భార—కాదే సర్వదా! నిరహమునకు నెక్కడో నుపచారము చేయుననే?

సర్వ—ఇక్కడదాదాదా? నిద్రానాదైన కాలిగురులున్నవి. అయి శుభలేఖ లగపడుచున్నవి

మ|| వివరంబారంగ నీ నిదర్శనములన్వీక్షింపఁగాఁదొచె నా కైవడోయొక్కమహాత్ముఁడబ్బురముగా నొచ్చిటికేతెంచెనా

భార—అప్రకృత వచ్చి వాడు నిస్సలది నే, చారాహువోకేతువో

వివరింపంగ నదృశ్యరూపమున నా బేతాభుఁడో సుందరీ ||

ఇంకఁజాలును కాదే—

(నిష్క్రమింతుగ)

(వెంటనే ప్రవేశము : నలుడు)

నశ—(స్వగతము) వీరియెవరు దమయంతి నఖిలు! వీరిమాటలంత దమయంతికి నాయం దనురాగమున్నట్లు తెలిసె. అహ! ఏమి తెలిసె యీప్రమాదము? నాకును దమయంతికిని స్వగతము లోకములకున్నంత దూరము. (పండుకొని యున్న దమయంతింబొచ్చి) అహ! ఈ తమనీమేకదా దమయంతి? ఈపలు మున నానీనంతకంటె నెక్కువగానున్నదే!

● శా. బౌరా పెన్నెటివేణిచంద మరరే యామోము నంకంబు

ద్వారే కన్దనసోయగంబు బలిచే చక్కోయి బల్మొంక మ
య్యారే బంగగు మేనిముద్దవగ మేలాహా కళావిభ్రమం
వీరాజాస్వభోలు సుందరులు లేరెందుకా ధరామండలికా

దమ — (కొంచెముగాఁగి అపరిచితులు)

నశ — యిక్కోకిల నుండి మేమా మాటలూకచున్నది (కొంచెముగఁగండి) కాదు కలవరించుచున్నది. మదనతాపమున నిశ్చలత మెంత వాడియున్నది. కాదు మెంత సొలియున్నది.

సీ॥ వాడియు నిండుకల్పలతేఁగొఱలాడు నీమోముచెలువమింకెతకలదొ
అగమోడ్పుగిలిగియింతరుచాసాబగునించునీఁన్నుఁగవయందమెంతకలదొ
చెలగినిద్దరలోనఁజెలువన్నమానని యాపల్వరునపొంక మెంతకలదొ
మునుగుననుండియింపుగనిక్కివెలిఁబాటు నీగుబ్బ వచింక మెంతకలదొ॥

తే॥ గీ॥ కలచరింపులనైనఁగోయిలలఁబిల్చు
నీవలకుమేలిముద్దులంకెంతకలదొ
సాలపియుఁగదానిచ్చి యపాలుతుమించు
నీతలిరుమేనిచాయయింకెంతకలదొ ॥

సీ॥ సాగనుగుల్కెడునారిశుక వాణిఁబిక వాణి
నెలయించుముద్దుపల్కులమిహారి
బలువన్నయలచానుఁ బూరికోకారి
వరవర్తెనులఁబోలెవఱలు గాముఁ
గులుకుముద్దులబోఁటింబమించునలయించు
బలుమించు నెమ్మేనివలపుజోఁటిఁ
బొలుపురూఱుపడంతి వెలగేనివలచేని
చెలిచేచిలుకవోలెఁజెల గుని తిఁ

తే॥ గీ॥ కలులఁచేల్చుంతిపెళుకుచూపులపాలంతి
మురిపెనులదొంతిఁజెన్నారీమరునిదంతి
జోచిగువెలెచుఁబ్రాయంపునగలభాను
బాలముదిడకేనింకఁదాళ గలనె ॥

(దమయంతి యొద్దకుఁబోయి మార్దవానుంకించి తిరిగి)

అనఁ : నాకంత బుద్ధిబాంధ్యము ! అవనిరభుండై దేవప్రసాదంబు వరియించి నను
దూతఁగాఁ బంపి యున్నవాడు.

ను॥ అకటా చైవకీరీటకోటి తనపాదాబ్జ బుల నృంభర
ప్రకటక్రీడఁ జెలంగలోక విభుఁడై భాసిల్లు దేవేంద్రుఁడ
తక్కులకనితఁ దా వరించి నను మాహాడుగఁ బంపంగ నే
వికలప్రజ్ఞత మోహదృష్టల సతీన్వీక్షి వఁగాఁ జెల్లునే ॥

దమ—(కదలుచున్నది).

నళ—అహ ! లేవబోవుచున్నది. (ప్రక్కన నిలుచును).

దమ—నళసార్వభౌమా !

నళ—(అశ్చర్యమున) ఈతరుణి నన్నెట్లు గుఱుకొనె ? ఇంకను నాశిరసున నదృశ్య ఘటకముండ నెట్లు కనుగొన నగును ? “నళసార్వభౌమా” యని నన్ను గలవ రించుచున్నది కాబోలు అయ్యో ! ఇంకెక్కడి నలుడు !

దమ—నివు స్వయంవరమునకుఁ రాగలవో, రావో ?

నళ—ఇంకెక్కడి స్వయంవరము ! వచ్చిననెను రాకున్న నెను ? రాకున్న నెంత ప్రయోజనమో వచ్చి యంతయు ప్రయోజనము. వచ్చినందున నీ దూత్యగుఃభ మొక్కటి లభించె.

(పునః ప్రవేశము : శీఘ్రగమనమున భారతి, సర్పిద)

భార—మరల నేమి తెచ్చితివ ? చెప్పునెఁజెప్పక యి తరహకు నన్ని టల యీదు కొని వచ్చితివి ?

సర్ప—ఇంకను దమయంతి నిద్రించుచున్నది. మేలుకొలుపునువా ?

భార—ఎంతయున్నాదమే నీకు ! వృత్తాంతమైకఁ జెప్పుము. దమయంతి నేల మేలుకొల్పెదవు !

సర్ప—వచ్చియున్నాడు ! వచ్చియున్నాడు !

భార—ఎందు ?

సర్ప—నలుడు ! నలుడు !

భార—ఎక్కడికి ?

సర్ప—ఇక్కడికే.

భార—ఎట్లు తెలిసెను ?

సర్ప—నేఁజూచితిని.

సళ—(స్వ) తిరస్కరణీ ! నీ ప్రభావ మేమయినఁ దక్కువాయెనా ?

(ఇంకను బ్రక్క-కొడుగును)

సర్ప—ఎట్లున్నాడు ! ఏంత యందముగలవాడు !

భార—ఎంతవఱకుఁ బుత్రులేవచేటివే. నీ పట్లు లోయి కొన్ని క్షణములైనఁ గాలేను నలువందుఁ జూచితివి ?

సర్ప—నలుని జూడ లేదుగాని వాని సారథిని రథమును జూచితివి.

భార—(స్వ) వానినైన నెక్కడఁజూచితివి ?

సర్ప—అనిదీదియింటియొద్దఁ జూచినట్లు మనయాశ్రితులు చెప్పిరి.

భార—సరిపోయె. ఆచెప్పినమాటకే నలునియందమును వర్ణించుసాగితివా ?

సర్ప—ఆదియూ వాడు చెప్పిన మాటయ్యు.

భార—దమయంతి నేల మేలుకొలుప నెంచితివి ?

నర్మ—ఈవృత్తాంతము చెప్పుటకే.

భార—మేలుకొనిన పిదప వదింపరాదో ? నన్నెల యిట్టిద్యుకొని వచ్చితిని ?

నర్మ—అటుకాదు. ఈ మద్దురాల కింతాయాసము కలిగించిన నలునియోద్దామివ్రను నేతుకు బోయి వానిబుగ్గులు పులిమి యిక్కడికిద్యుకొని వచ్చుటకు దమయంతి యనుజ్ఞ వేడ నిన్ను జోరైచ్చితిని.

నర్మ—(చిలునవ్వు నవ్వును).

భార—నిక్కముగా నెవన్నట్లు నేడు నిన్ను జేతాకుండే పట్టియున్నాడు. నలుని కి జేయ నెంచిన పనివీకే కాదగియున్నది. (అని బుగ్గులు నలుమారు నిద్యుకొనిపోవును)

దమ—(భయమున లేచి) (స్వ) ఆహా ! నాకేమి కలయూ లేకనిక్కముగా నాకుజోని ల్లకుంటాచితిని !

నర్మ—(స్వ) మేలుకొంచె. ఇదేసమయము. (అని తలనున్నముటికే చేతంధరించి దమ యంతియొద్దకుఁబోయి) మానవతీతుణీ !

దమ—(లతాకుచెందును).

నర్మ—తీచ్చపదకుము .

దమ—మీరెవ్వరు ?

నర్మ—నేను దేవదూతము.

దమ—పూర్వరక్షణమున తెలిసియున్న యీశుద్ధాంతమున కెట్లువచ్చితిని ?

నర్మ—జేవత లిచ్చిన యదృశ్యముటికా ప్రభావమున వచ్చితిని ?

దమ—ఎందునకై యిక్కడికి వరాక ?

నర్మ—చేవతలకు నిర్దిష్టాన్ని యమవరములు పికిమంచార కుసుమమూలఁ బరింయున్నారు.

దమ—ఏటికి ?

అనుబంధము 10.

నీ న మా లి క.

నర్మ— మండేభగామిని బృందారికులునిన్నే
వాంఛించి యిచటికివచ్చినారు
వారిలోనొక్కరి వరియించుటకుఁగ
పంబానర్పఁగ నన్ను బంపినారు

దమ— ఎందైనగలదె యీ మండేమేలములీల
నగ నతివరియింపనుకలగునె
యరుడయ్యెవారల తరుణులలో నెవ్వ
రినిబోలఁగల విచారింపుదె

- సశ— మందమేలముగాదు మణికల్లగాదు బృం
దారకుల్నిను మనసారగోరి
‘యూశించెదము నీకటాక్షవైభవముబ్బు
భాగ్యా’ మంచును ముట్టబల్కిరబల
- దమ— అకటకటాయిట్టి యూగడ మీయుర్వి
వెలయునే యిదియెట్టివితవాదు
నకలజ్జలగుదురే నొకటియు నెఱుంగని
దానవారలకేను వగుచునొక్క
- సశ— నీమాన వదియుతు నమ్మినము ముచాన
యెంతటిభాగ్యామో యింతినీకు
‘సురనాథువర్తియింప’ బరణదాసులుగారే
సురలెల్ల నీకు భాసురలతాంగి
- దమ— అనఘాత్ము లెట్టలాడినగాని ననివచ్చు
వారన్న మాత్రనే తారతమ్య
భంగియొదింప కుప్పొంగి వారివరియ
గోరుదునే నేర నేరసుమ్ము
- సశ— చంద్రపంఖానంబులనువంతటివాని
బరికింప క్కీలులాడఁ బాడియగునె
- దమ— ఇంద్రుడకాని యు పేంద్రుడకాని యె
మ్రొక్కుదాన మణిత్రమెక్కుదాన
- సశ— హితముగాదిటులాడ నింద్రాగ్నియమవరు
గులగురరాజ్యమాన్యంజొక్కండు
పిండమయజ్ఞాధీశుఁ డొక్కఁడుజీవప్రభుం
డొక్కఁడు జీవనవిభుండునిదకంబు
- దమ— తేగ్గి నలనదింద్రాగ్ని యమవరుగులనుతింప
మానవేంద్రుడు పరమతేజానలుండు
మైరినమవర్తనాదు జీవనవిభుండు
గలఁడొక్కఁడతనిఁగాక యన్యులఁడలంప

సశ— అతివా! సర్వదిక్పాలకు నామమహానవాదు భరాభర భేదకవణ వక్షాన
భధారియగువాడు—

దమ — అకటా ! ఏ ప్రళంసమానవుకదా ! నే నేల దాచవలయు ! ఏకాకయ్యము చెనె
దమ గ్రహించుము.

ఏకాకయ్యము జగత్ప్రసిద్ధి సకలక్రవర్తింగాని యన్యత నేరనింపజాలనని వారిలో
చెప్పుచును.

నళ — (స్వ) ఏమి జేయుచునిక ? [ప్ర] అలివణి ! ఆ సకలక్రవర్తియే నిన్ను జేవల
చెప్పుచున్నావని నేనెఱుంగు ?

దమ — అనుమానములే అ చెప్పుచు ? తనకు గాఢబుద్ధివన్న మానెగాక యితరుల
చరిత్రమునకు కలిపి నేమానికొకమా ?

నళ — [స్వ] అహా ? ఎంత బాధచుచు ? [ప్ర] అందువలనగాను ఒకజేత సతచు
చెప్పి యుచు చెప్పిన తెట్టనియడెడిగద.

దమ — ముని సురసందేసమారా యిదే సరసమా శుద్ధాంత కాంతా భిత్
ధర నాడై వముగాఁగఁగొల్పు నలభూదారుడు నీవన్న య
ల్లరలగిదోచిన నూవముల్లుగ నే యొక్కొకత్రాడుండదే
గరళంబు గజవయ్యెనేయకట ఖడ్గంబైన జేజిక్కదే

నానాదేశ స్థియుఁడా ? అంతపాప మతఁడే యొడిగఁజెప్పినాడు ?

నళ — (స్వ) ఎంత త తాళాలను ? (ప్రకాశము).

మ. అతివా దావఁగ నేల నివ్వలచి నీకత్వంతనూతావదు

స్థితిం జేకూడిచి మీఱరాని సురసందేశంబున న్నేడు ని

న్వేతలం బెట్టగ నేగుదెంచిన మహా నిర్భాగ్యుడాపావుఁడా

హిత దూరుడవివేకి యానలుడుఁ పీడనుమ్ము చింబాధరా

దమ — (ధమము శాశ్వత్యమును అన్యుల సభివంబు) (స్వ) అహా ! నేనూహించిన
ట్లే యయినది, ఈ పలుమునందలి రూపముఁ జూచియుండియుఁ జక్కఁగ ను
ఱుతించ నెరఁగతిలే ! (అని గావలికి నిష్క్రమించును).

నళ — తరుణి ఈ నేనకార్యమునకు తుదకు నామే ప్రకృతరమిచ్చెదవ్ర !

(తాపర భృని “నర్మదా ! ఎంత నీపే” అని) గుఱులు వచ్చుచున్నట్లున్నది.

నేనింకఁజొవలఁగాక నే నీమిజేయుదు ? ఈ దమయంతి యచ్చిన ప్రకృతరమే
దేన విభుతకుఁ దెలియఁజేయుచుఁగాక — (నిష్క్రమించును).

వచ్చిమరంగము-స్వయంప్రకాశము.

వ్రవేళము : (ఉచితాసనములపై) భీమకాజా, మంత్రి, నలుఁడు,

వార్ణాయుడు, ఇంద్రుడు, అగ్ని, యముడు, వరుణుడు,

(నలువురు నలయాసమున) శూరమాలి, జయసేనుడు, పుష్కరుడు,

దేవలుడు, వ్రతివిందుడు, నుదేవుడు.

భీమ — మంత్రి ! కావలంబులు చచ్చియున్నారగా ? ఇకం కావ్యము ?

మంత్రి—స్వయంవర సన్నాహములన్నియు సిద్ధములైనవి.

సుదేవ—వచ్చినరాజుల లెల్ల దమయంతి కటింగంతుట కష్టశ్రద్ధది మున్నాఁ ?

మంత్రి—దమయంతి చైతకృత్య యగు భారతి యాకార్యమున కేప్పడియె ఇదిగో
దమయంతియను భారతియొకవచ్చి

[ప్రవేశము: దమయంతి, దమయందు, భారతి.]

సుదేవ—సుమంగళీరియం వధూరిమాగ్గంసమేవవశ్యతాం.....

భీమ—(లేచి దమయంతియొద్దకుఁజొవ్వును)

ఉ॥ నారతనంపు బొమ్మ లలనామణి సోదమయంతి కావె—
(కాగిలించి కిరముమూర్కొని)

భారముఁ దీర్ప నీధరణిపాలురలో మది మెచ్చిన్మాయా
భూరములు స్వరించి తగఁబుట్టిన యింటికి మెట్టినింటికి
భూరియశంబు చేకుటగఁ బూజ్యసతీమహిమంబుఁ బెంపవే॥

అనుబంధము 11.

దమయంతి! ఈ రాజులందరిని చేర్చుటగా నీ భారతి క్షణంపగరమునొప్పు
వచ్చిన వారివరించి యాకునుమమాల కంఠసేమ నునుపుము. (మాలయిచ్చును)
దమయా! దమయంతికిఁ బూజ యొనరింపించితివా ?

దమ—అయినది.

సుదేవ—అగ్నుముతేళ యాసన్నమయ్యె ఇంకేటికి దదివు ?

భారతి—(దమయంతికి కెట్టపట్టుకొని)

అనుబంధము 12.

కం॥ జవ్వని యిదె వర్ణించెద

విష్వసుధేశ్వరుల నీకు నిష్టం దెవఁడో

యన్విభుని కంఠసేమక

బువ్వులనాగంబునెత్తి సాలుపుగ నిడుమా ॥

మొందతికిరమ్ము. ఇదే యాధరాధిపుఁజాడుము.

అనుబంధము 12 వ.

ఉత్సాహవృత్తము.

మానసియు భూపవంద్యు మాళవాధినాథునిగా

క్రినితాఁతు నవఘని జయసేను నిందుఁ గంటివే

యీన రేళమాలిఁ గొరితేని రాజవంద్యకై

జానుమీఱు నుఖమునొది నంతసెలుదు మానినీ ॥

దశ—(అంతఃకలహమునకు వెళ్లును).

భారతి—అయిన నిదురమ్మ.

అనుబంధము 12 బి.

భుజంగప్రయాత వృత్తము.

ఆమందప్రభు స్థంతలాధీశునిశూ

రమాలిం గునుంగొంపె రాజాననాయా

శూమాధీశమాళిం దగంగోపలేనిక

బ్రహ్మాదంబు నత్కిర్తిభాగ్యంబుగల్గుక ॥

దశ—(హాసమునకు)

భారతి—అయిన నిదురమ్మ.

అనుబంధము 12 సి.

మానినీవృత్తము.

సారసలోచన సింధుధరాధిపు శశ్వదయానచరితు జగ

ద్వీయని ధీరవిచారని నీప్రతిబింబకమారుఁ గనుంగొను మీ

చారుశరీరు వరింపఁగఁ గల్గెడు స్వరసుఖంబులు దాగఁగి

మారుతవేగతురంగము లబ్బెడు మత్తగజంబుల సంపదలుక ॥

దశ—(మందంత్రాపునఁ జూచును).

భారతి—ఇయ్యిదిఁ జూచును ?

అనుబంధము 12 డి:

వృద్ధీవృత్తము.

శరీంద్రనిభగామినీ కనుమితండు కందర్పసుం

దరుండు విదిశాపురీధవుండు భూరిసాయంబు పు

ష్కరుండఁ బ్రసిద్ధుఁడౌ జగతిలోని నీవీవిభుక

వరించిన నమస్త సంపదలఁ బొల్తువజ్జననా !

దశ—చూచుచుండును వెళ్లును.

భారతి—అయిన నిరాజితరుఁ జూచును. (అని యిరుచునిజూసి)

అనుబంధము 12యి

మర్త్యోక్త

విక్రమక్రమచక్రబాంధవు వీరసేనకుమారు ని
 ర్యోక్రసత్యయశోవిరాజితుఁ బాలితాళిలధారుఁ
 చక్ర నాశ్రితపారిజాతుని జారురూపజితాంగజా
 శక్రనన్నిభు నివృ డీనలచక్రవర్తిని జూచితే!

దశ—(అజ్ఞతే మెల్లఁగఁ బూజవారము నేతుచున్నది)

భారతి—(దశయంతి యెత్తివారము నట్టే తపశలనివి)

అనుబంధము 12 ఎఫ్

తరల, అతివతాగుమితండు కాడతఁడు అతఁడు మఱికాడతం

డు-ఇతఁడుకాడతఁడు-అతఁడుండునొ యీతఁడో పరికింప న

ద్యుతముసంధిలె నేవురు న్నలభూమిపాలవరేణ్యునా

శృతులనుండఁగ నెవ్వరివ్వరియింతునింకఁ దలొదరి

దశ—(ప్ర) ఇది దిక్పాలక మాయకాని యితరమకాదు. (ప్ర) దిక్పాలకాకా

ఇంద్రుని యనువదలుచురా! విారిటు విగ్రహమొనర్ప నేనెంతటి దానము ?

తే॥ గీ॥ ఆర నై మెక్కి వేడెనధికభక్తి

నలఘుకరుణ నాప్రార్థనమాదరించి

రాజసురధూజ మా నళ రాజాజూపి

నన్నురక్షింపుడో సురనాథులార ॥

దశ—(తది)

ఉ॥ నాశనివాసులై తనరి నవ్వమహామహిమాచ్ఛుతాందితా

నేకవిలాసము లైలయ నింపువహింపుచుఁ గామచారులై

ప్రాకటధర్మరీతి బహు భంగుల లోకములెల్లఁబ్రోచునో

శ్రీకరులార భవ్యసుర శేఖరులార యనుగ్రహింపరే

ఇంద్ర—(తది) కం॥ శ్రువిధము మీకుఁదగునే

పావనదిగధీశులార పరికించి యింక

మీవిగ్రహములఁ దాలించి

యీవనిత న్నాకుఁగూర్చుఁడే బ్రాహ్మణుఁగా ॥

అగ్ని—(లేచి) కం॥ నలుఁడను నేనిందుండఁగ

నులభత నను మఱిఁగువఱచి నురవరులారా

బలువింతలాడ నేటికి

లలినేఁడెడఁ గూర్చరాడె లలన న్నన్ను ॥

యమ—(లేచి) కం॥ ఇదిమందివినోదముగా

నొదవె న్నిక్కంపునలుని కూరక నాకుం

గదిరించిరి సురనాథులు

మృదువదమలఁ బిచ్చితనమునేమనవలయుగా ॥

నట్లడు—(లేచి) కం॥ యెనఁకుడ నేనఁకుడ నని

యీనిర్దరవక్తలుతామె యిటువాదులిడఁగా

నానభత యెవ్వఁడొప్పుం

బూని యెవరితోడ నియ మొఱియిడువాడఁగా ॥

అందఱు—(అశ్చర్యమనభినయించి) ఏమివేడుక ?

దమ—అయ్యో ? ఇంక నే నేమిచేయుదును. ఒక్కొక్కరకు నాపైఁ గఠిణగలగతా
యె. పూర్వపరిక్ష చేయఁగలిగి నాకింకెవ్వరు కరణము. నేనవ్వరతము పూజిం
చుచుండిన బ్రాహ్మి సుస్వతియై దిక్కు. హా! నాటి! కమలానందమనోహరిణీ!
రక్షింపుము.

అ ను భ ం ద ము 13

తా॥ ఏనాఁదోపమ గౌరవిగ్రహకళా మేరాశసంతృప్తి

ర్వాణీ వేదరహస్య పుస్తకమణి రమ్మప్రభావల్లకి

పాణి భక్తిసుధీప్రదాయని సితాబ్జత ప్రవీణాందితా

వాణి కంజజ్వాలాని నన్నుఁగఠిణిక బాలింపు భామాసతి ॥

సరస్వతీ! నీను నిన్నెల్లప్పుడు నమ్మిభజించుదాన ననుట నిజమయ్యెనా, నలుఁ
డే నా కిదితేకుఁడని నిశ్చయజూననయిన నుండునడే నిజమయ్యెనా. నామనో
నాథుడేయవఱచి నాకుంఁగూర్చును. లేదేని నీయైన నేఁబ్రాయోపదేశమునర్పి
యింతువును—

ఇంద్ర—(నలునిబట్టి ముండఱికిఁచెచ్చి)

చు॥ ఇదెసీమెచ్చిర సార్వభౌముఁడు యల్పదీతంఁడెనూ సోదరీ
అగ్ని - కుదుకా నీదగు శుద్ధమానసము మాకుఁ మెప్పుప్పుట్లెంచెఁగా
యమ—మదిరంజిల్లఁగఁ బెట్లెంచుమాడుమిఁక భామా నీ మనోనాథునిక
వరుణ—ద్రవిశాధీశుల మే మొరచ్చదము నాందీవాదనందోహముల
దళ—(దేవతలకు నిమిత్తమిచ్చి సునిమిచ్చి బూతవారము నేయును).
సుజే—(దేవతలకు భాజనముంకదేవా !.....)

అనుభందము 14

దేవలంఁడు—(పుష్కరునిచెవిలో నేమోచెప్పెను.)

పుష్కరుండు—ఇప్పుడునలదు. గుంచెము తడయుము. ఈ దేవనాథులు పోవనియు.
(యధునిక దిగజారును.)



చిత్రనళీయనాటకము

ద్వితీయాంశము - ప్రథమరంగము

బయలుస్థలము.

[ప్రేక్షముః కామదేవుఁడు]

కామ దేవుండు—

సీ ఆవరతానంద ధనలాలవానేక

నిరవారసిద్ధాంబులు చెలువ

మోక్షస్పృహమయ మూర్ఖతజబ్బుద

సురుచిరనంజనకరణి తరుణి

స్వర్గప్రమాద పాంఛాధూతసంచయో

చ్చాటనమఁత్రరాజంబు లలన

యైహికసుఖవయః 'ప్రాస్తూరితావీన

మానితర్జరధేను వబల

౮౧ వె! ఇట్టివాంఛితములు నిచ్చుకామినులుండ
వేదమేల ఇ స్రవాదమేల
యురుతపంబులేల గురుండేల హరుండేల
పూజలేల వట్టియోజలేల !

అనుబంధము 15

బభ్రవే! లోక సమూహమంతయు స్వాధీనమందుంచుకొని బొమ్మలాటవలె నాడించుచునుండు నాకంటె నితరుండెవడు ? : రహిజనమానసమునందలి చైర్యసాలము నగలించు ఫిరంగిగుండుగ నాకుమమబాణము ? నాసాక్షాత్కారము గలిగెనా. తైగాగ్యమహిమమూనిన యొట్టియోగులును గాముకులు కాకుండురా? లోక మోహనిమనోహరాపాంగ కామినిస్తుల స్తనయుగళ ముగ్యసింహాస్థమనఁ బట్టాభిషక్తుడైనయున్న నన్ను—గామదేవుడొజ్జాచి “దాసోహ” మనని ధీరుండెవడు ? ఇంత తెలియక కలిరాజ తనపరివారమును మొదటివానిఁగాన స్నేహించుచున్నాడా? (ప్రక్కన నిలుచును).

[ప్రవేశము : కోధదేవుడు]

అనుబంధము 16.

క్రొధ—

మహాస్వర్గ.

ప్రథనోద్యచ్ఛూలభాస్వత్ప్రచుఃతరమహాభంగుః ప్రాథబాహా
మధువిద్విషూరిబాణా మఖహరహతుత ధూజ్మాచ్యఫాలాంబకా భ
ద్రధరోద్యద్ధర్మగర్వోద్ధతయమదమ సాధ్వస్తధాత్ర్యస్తమాంగా
బభిరీభూతాప్తకాష్టాభయదధమధమాభ్యాసథక్ష్మానిలాసా ||

అహ! నిష్టోషభవణమై యాక్రోశకకోరమై మాక్షేక్షణతిక్షణమైన నాయుఖము పీడించిన మాత్రమున భీతిఁజెందని ప్రాణియొకడు! పృథుల పదఘట్టన నిష్ఠురదంతమర్దనా డీర్ఘాట్టహాసవక్రభూభంగ భూరమైన నామాకారమెక్కడికి భయంకరముగాదు? భువనంబుల జ్ఞానమాత్రమున నిర్జింతునని కామదేవుని యభిమానము. నేనుండకు న్ని వాండేమి చేయఁగలఁడు? నాప్రపంచమే యుండవలసి యెంచు మోహము నెంచు సహితము ప్రణయాయోధనావలారమెత్తి నెనుండఁగ నెకబా యుదిగించుచును. ప్రళయకాల మధ్యందిన మూర్తించితప్రాతపమత్రోఁ గూడిన దావదహ ననిఁజూలె మండిపడుచుండునాకింక నితఃస్థులములు దుర్గమముల? కలిరాజాసతీర మునందంతయు నిండియుండెడు ధీమదీ క్రోధదేవుండెకవా ?

(ప్రక్కన నిలుచును)

[ప్రవేశమా: లోభదేవుడు ధనముమూటజేబట్టి.]

లోభ--

అనుబంధము 17.

కం|| ఈధనమే యీధనమే

యీధనమే ముఱియుఁబుఱియు నీధనమే ముఱి

పాధన మిహుపగము లగున్

గాధల నితరముల నమ్మగఁదగజ్జెనున్ ||

కం|| మర్మములొకకొంద జిలన్

ధగ్గాత్మత విజ్ఞప్తిగెదరు వారల దు

మృత్యుముగడ ధననాశము

ధర్మమునను మోక్షమొందునగునెచ్చుచుండీ ||

కం|| జోగులు ధనికులదూరుచు

ద్యౌగములేదొకమర్మము మనదుర్విధిహృ

ద్రోగము నెఱుంగఁజూచు

త్యాగికి యాచకునకెందు ధనమునిలుచునే!

కం|| నిద్రకు సెలవేవలయున్

భద్రముగాఁ జాతి సెట్టవలయున్ ధనమున్

గద్రుఁడు వేడిననెన్

క్షుద్రము దానంబునర్చు జోలియదేలా||

అయ్యో ! ధనము ! ధనము ! ధనమే ప్రాణము ! ప్రాణమే ధనము ! ప్రాణమునో

యినను ధనము పోవచ్చునా ? ఈ జనులెంత యవిశేషము ! మంచి మంచి పనికి

వంటలంట ! వృష్టావృష్టభోజనముంట ! శనిపభోజనముజేయుచున్నా ? బుకెజల

తాద దోషకుంట ! పట్టుదుకూలముంట ! పిటికో ? అది గాఢకనానను నా

పునా ? అగ్నితగినఁ గాలవా ?

కం|| “ అంగీలు పచ్చడంబులు

నంగతిగా శాలుజోళ్ళు నరిగించు మేల్

రంగుల చుప్పలులన్నియు

గొంగడి సరిపోలవన్న గుప్పలచెన్నా || ”

అనుమాట యబద్ధమా ? పొట్టకు బట్టకు బెట్టినధన మెట్లువచ్చును ? వడ్డియొప్పువచ్చు

ను ? వడ్డి ప్రాణమునకుఁ ప్రాణమే. (దూరమునబాంచి) అహ ! ఎనకో వొంగ

లు వచ్చునట్లున్నది. ఊడచూడ పాతాళమువలకు గుంత చేసేయయినఁ బూ
దైద్రుఁగాని యితరులకీసమునిస్తువా? ఎవరు లేక ఊరక భయపడితిని. నిద్రలేమి
నాకందు చెడి యిట్లు కనపించుచున్నది. ఎప్పటికిని బగలేయండనివ్వక రా
తియని యొకధాని స్ఫుటించిన బ్రహ్మకొంఠ యెంతకాల్పినను దీక్షయగదా?
అయ్యో ఏరీతిలో యాచకులు వచ్చునట్లున్నది. ఇంకఁ బరుగెత్తిపోయెదను,
(పక్కనుబరుగెత్తును)

[ప్రవేశము. కలి (అలంకృతుడై)]

రాజహంస వృత్తము.

కలి—† అతుద్రకాక్షేయకాక్షీణ రూక్షేక్ష
నాభ్యక్షతన్మౌరీక్షీక్షనానీకముక్
బ్రతుంటిదీర్పంగ రుద్రుండొక్కో ఏర
భద్రుండొక్కో యంచునన్నెందువీక్షింపరే ||
శీతోభంగల్లింగశ్రీకాంతుఁడుకభార
తీకాంతుఁడుక భారవీకాంతుఁడుక సైతురే
దక్షిన్నముక్ జూప జంభా యేశుమ్మ.
దంభోలియై ముక్తకుంభీంద్రుడై పాటడే ||

హారా ! జైనమతంగ వాకంబు కేనుజైనమా? లోకసమూహము వానరె కాసిండు
వాడెవఁడు బ్రహ్మజ్ఞమును పృష్ఠిచేయుచుట? నాముఖ్యమంత్రులు కామ
మోహములు లేకున్న వానిచే నెఱుగును? ఇంక నీళ్లరుడు సుహరించునఁట !
క్రోధమాత్సర్యములనెఱు మోహులైకయున్న పృథుగదా వానిపని తెలియనచ్చును.
విష్ణువు క్షితిధూనుడఁట ! మదలోధములు నానదివులులేకున్న వానిక్షితి యెం
చునకు? బుద్ధిలేనిజనులు నమ్మగాదని వారిస్థంగరురు. నెనొకచోట నుండు
చాడగాను అయిన నాముఖ్యవలముల నెఱుఁగను. ఎక్కడనెక్కడ శ్రీజన
మంగడునో యక్కడఁ గామమోహములనెఱు నామి తులతోఁ దలయూచు
కొనుచుండును. ఏగదెంచుకూడమాడెదరో యరుదు లోధమాత్సర్యములను నా
హితులతోఁ బ్రత్యక్షముగాఁగఁడు. ఎచటనెచట నుగాపానములుండునో
యచట మదక్రోధములనెఱు నాప్రియులతోఁ దాండెనమాడుచుండును. నీను
లోకమేలుకొలఁచున కేవలజలు, దానధర్మములు. భక్త్యాచారములు ననుగుచ్చ

† సంపదవింశతిస్పదమునఁ బుట్టినది 8 తగఁగములు, 18—సిగట యతి.

భూతములుందునా ! ఇంకను నీజనలకు యోగమార్గము, ధర్మకృత్తము, తపోనిష్ఠము వలయునట ! యోగమార్గమునకు మాకామదేవుని బంపినజాలు. ధర్మకృత్తమునకు మాలోభదేవుఁడే దైవము. తపోనిష్ఠకు మాక్రోధదేవుఁడే సాక్షి. (కామక్రోధలోభులు ముందఱికివచ్చి) జగన్మండల చండకాసనోద్దండా ! కలి మహారాజా ! నమస్కారములు.

కలి—అహా ! కామక్రోధలోభదేవులారా ! కల్యాణమగుగాక భూలోకమున నిష్ఠుడు జనగంగల దమయంతీ స్వయంవరమునకుఁ బోవుచు మిమువెంట రాఁజెప్పవలసి.

(లోపల ధ్వని)

కామ—కక్కడిదియిప్పుని ? (నెవరికజూచి) ఇది విమానధ్వని ఓహూ ! దేవేంద్రుఁడు మొదలగు వారెక్కడికో పోవుచున్నారు.

కలి—(చూచి) దిక్కెలువారా ! మీకుఁగలమా ?

[ప్రవేశము : దిక్కెలుఁడు] .

దిక్కెల—కలిగాజ ! మీకుం గలమా.

కలి—ఇట్టిపరిపారములడఁగా నాకులయునకేమి తక్కువ ? మీరెక్కడికిఁబోయెదరు, దిక్కెల—నీప్రయాణ మెక్కడికి ?

కలి—విదర్భపురి

దిక్కెల—ఎఱికి ?

కలి—ఇప్పుడక్కడ దమయంతీస్వయంవరము నెఱియున్నవట. నెవరింపఁజూయెదను.

దిక్కెల—హ-హ-హ-హ

కలి—అయిదు నెవ్వరవు ?

దిక్కెల—మేము పోయి ముండి చూచెనది. ఇంక నీవుకాని త్రిప్పఁజాలవు.

కలి—మీ కేమనది ?

దిక్కెల—అందు నేవేంద్రుఁడున్నాఁడు. రమ్మి ఆకళనంతయొక జెప్పఁగలఁడు.

(కలితో నిష్క్రమించును)

కామ—క్రోధలోభదేవులారా ! చూచితిరా నా సామర్థ్యము ? మనరాజు గయితము దమయంతి పై—ఆ—

క్రోధ—నీ పుత్రస్థయైమి ? అదమయంతి మనరాజునకుఁ జక్కతపోనని పుష్పదు శేను—హ—

కామ—చిక్కసి చిక్కకుండసి నేడుండలముఁగాక సివేని చేయఁగలవు ? ఇది ప
నికిరాని పాపపు వ్రాయము

లోభ—అయ్యో ! అయ్యో ! కామ, లోభవేపులాఱా ! వ్రాయకున్న మాట నాచెవిని
వ్రేవెదరే.

కామ—లోభదేవా ! మాటలలోయమన్న సివేమిప్రామోమ ? అందును నవి మా మా
టలు.

లోభ—మాటలలోయమో మాటలలోయమో ? కెవరిక ! వేద్యయమొనగ్గుట యె
ప్పటికి ? ఊహా—అతరులు భ్రమముచేయుట నేజూచియూర్చి పా
ముల టిగిలుట్టఁగలవా ?

[పునః ప్రవేశము : కలి (ఆగ్రహమున)]

కలి—కామలోభదేవులారా ! మీకు నెలవిచ్చియున్నాడఁడ లోభమా ? సిక్ర నానెను
తెంట వచ్చుట కాయితమైరమ్ము. నెనొకపనిఁ గల్పించెకొంటిని.

లోభ—భాగ్యము. (అని వినిరినవారిజూచి మిసలదుత్వముఁ గామలోభులతో వి
ష్కరించుచును.)

కలి—అనా ! ఈదేవంద్రాను లెంతటిమర్బలులు ! దేవలోకమునుండి తామభిలాష
మున వచ్చి వర్ణించిన కాంత యొండొరుని వర్ణించినదాచి తెల్లనైగుడ్డవేసి
కొని వెనుకకువచ్చినాశి ! వీరికంటెలున్నయఁడేమేలు. స్వయంవరమయినవి
దప నలునితో యుద్ధమాడెనట ఓడిపోయెనట. ఓడిన నేమి ? జయాపజయము
లాకరిస్సాధీనములా ? ఈపిచ్చిదేవతలు తాము వారతిచేయించుకొన్నది చా
లక నలునికి వరములిచ్చి వచ్చినట. కాని ! ఆ నలుఁడింకబ్రదుకట ! వీరివరము
లు నాకెట న్నమా వచ్చినో మాతము.

ద్వీపద.

నానువ్రయత్నంబు నవ్వొరికాడె * యీ దేవతలకింత యెగతాళితగునె
కాని ణానీయింకఁ గడఁగియానలుని * నేనెనుచేయట నేమెఱుగుదురు
ఈహారాజున కింత కావరమె * తాన్మందుఁబోయెడు ధరణిపైనింక
శక్తింపకేగోరు సతినిదాఁగొనియె * నింకనాక్రోధాగ్ని కింధనంబయ్యె
వానిరాజ్యముఁ బాపి పరిణతిఁగూపి * కానలకంపించి కడగడ్లముంచి
కామిసీముఁజేబాపి కడకేగఁజేసి * భీమహవముగట్టి పేరుపోగొట్టి
హీనసేవకుఁబెట్టి యెఱుకపోదట్టి * దీనునిగావించి ధృతిఁబోనడంచి
కడిమిఁ దూలించి దుఃఖములసోల్పించియుడించి యడఁగింపకున్న నేఁగలిసె

విను, నలుడు నాకట్లుపకారము చేసినాడు ? (యోచించి) ఇందునకేమివచ్చెను ? ఇట్టి
 యాచారముల నాములెన్ని నాకులేవు ? దేవేంద్రునిగాదని దమయంతిక బెండ్లి
 యాడినకారణమే నాకుఁజాలదా ? ఎట్లును దేవేంద్రునితోఁ జింతములు పలికి
 తిని, ఇతఁడప్పుడు, ఎనికిఁ బుష్కరంధ్రును జాతియొకఁడున్నాడు. నాని
 యొద్ద దేవలుడను నాకుఁదగిన బ్రాహ్మణుఁడొకఁడున్నాడు. ఇతఁఁగార్యసా
 ధనమునకు యోజనయెల్ల ? (నిష్క్రమించును).

ద్వితీయరంగము-నిషధపురివీధి.

[ప్రవేశము : జాంఘికుఁ డొకఁడు]

జాంఘి—ఇదిగో జనులారా ! చెప్పలేదనేరదు ! వివలేదనేరదు ! ఈదినము నలచక
 వర్తి కుమారుఁడైన యింద్రునిని నాలవసంపత్నరము నిండిన పుట్టినదినము
 ఈచక్రవర్తి పట్టాభిషేకమును, వివాహమును నయిన దినములును నేఁడే.
 మొన్న మనరాజునకు వచ్చినదుస్సృష్టుదోషము హరించు కొఱకుఁ బెద్దలుచెప్పి
 సరీతిగా దళదాసములిచ్చుటకు నేఁడే మేర్పాటుచేయుటదినది. బ్రాహ్మణో
 త్తములకు గోదాన, భూదాన, హిరణ్యదానము లనేకము లివ్వఁబడును తుర
 జనులందఱు సుతృపము జనుపవలెను. ఈతరున సార్వభౌముని యాజ్ఞయి
 యున్నది నుండే ! (చాటి నిష్క్రమించును)

తృతీయరంగము-నిషధపురాజోద్యానము.

[ప్రవేశము : పలుకు, దమయంతి.]

ప, య భ గ తి ర గ డ .

నళ—కాంతకాంతలతాంశములు వనిఁగాంచఁగాంచరహించెమించుగ

దమ—నంతనంతవసంతతుండలరంగ నంద మొందవే మదిఁదలంచ గ

నళ—నారనారదవేణియిపు డుద్యానయానమునించెమోదము

దమ—కోరఁగోరలభించెఁగాదిని కొంచెమెంచగనీవిసోదను

నళ—బాలనీలతమాలచువికలభంగిమించి చెలంగెమెచ్చుగ

దమ—రేలనీలలితావనీజము చేకచీకటిఁ జేయునెచ్చుగ

నళ—నారిభూరిరసాలభూజము నవ్యభవ్యరుచింజెలంగెడుఁ

దమ—గోరుచారుషలంబులీతరు కులముబలముగమఁకొనంగెడు

నళ—హాళిబాలిక యిందునలల విహారమారయనిపొనర్పడె
దమ—చాలమేలగునిందునీజల జాతజాతము సొంపుగూర్పడె
నళ—నెలతయలఁతఁగలంగఁగానివి నీక రాకలనంబుమించెదె
దమ—యలసిసాలసిసజాడనిదె రాయంచమించుగనంచరించదె
నళ—చాన యానమునంచలకు నైజాణ రాణను నేర్పుమింతట
దమ—బీనగాము చేసె నీపికబృందమందము వెలయనంతటఁ
నళ—గావునీసరవాణి కేకలకంఠ కంఠరవంబులీడుగఁ .
దమ—బోవుతావుల కెల్ల వేటయు పోకకోకము లలరెజోడుగఁ
నళ—జాలలీలలనీకుచంబుల చంద మొందఁగనివియుఁగోరవె
దమ—చాలుఁజూలును జెల్ల నెల్లడ సరససరసములాడ నేరవె.

నళ—అలివేణీ ! రమ్యును నీలతాచపదమునందింత విక్రమించి పిదప నీకమ్మకర
మన విహార మొనర్తము, నీకలివట్టులున్నావు.

దమ—అహ ! ఇట్లనె కౌన్ము. (కూర్పుండును.)

నళ—(కూర్చుండె) ముదిరిత మనోహరిణీ ! నిన్న మతియువాకలఁగాఁ గలిరాజుట
వికార విగ్రహంబువచ్చి నన్ను రాజ్యక్రమనిశేనెదవని బెదరించెను. ఈ పదిదిన,
ములకండి యిట్టి మస్కృష్టుములే వచ్చుచున్నవిగా ?

దమ—నాకు నట్టివచ్చుచున్నవి. అయిన మన మెవ్వరికీమర కార మొనర్చినారము ?

నళ—కాంతామణీ ! ఒకవేళ నెను రాజ్యధ్రువుడైన నీవేంసుఁ బోయెదవు ?

దమ—అయ్యో ! ఈమాట లేటిక !

నళ—ఒకవేళ నట్లయిన నెట్లని యడిగితిని.

దమ—ఁదే! అడెద వేల భోమణము లాకులభావముతోడ నాథ యే
కీడును నేలకల్లుఁ బరికింపఁగ నెవ్వరి నెగ్గులాడ వే
పాడియువీడ వింతకును బ్రాప్తముదవ్వనె యెందునాకునీ
తోడిదెహోక మైవెలయుఁ దొందర పాటు వహింప నేటికి॥

నళ—మ ! పరితాపంబొదవ్వెతంబెఱుంగఁదీవ్రభ్రాంతి నిట్లాడెద
స్మరనీజేక్షణనించె నీవలుకు లానందంబు నాకింకదె
వచ్చరను లల్లిన గల్లని మృదుభవింపంగొక నింతేని దు
స్తరదుఃఖంబుల నప్పువాడఁగద నీసాన్నిధ్యమింపారఁగఁ ॥

[ప్రవేశము : (దూరమున) వాల్మీయుఁడు (ఇంద్రసేను నెత్తికొని)]

నళ—(ముందటికివచ్చి) ఇంద్రసేనా! రమ్మ (ఎత్తికొని ముద్దాడి దమయంతియొద్దకుఁ బెచ్చి) దమయంతి ! ఎట్టిసంతకము లెట్టిమనఃస్థితిములున్నను బుట్టుకఁ జూచిన ననియిన్నియు నంత మొందుగదా ! సంతతిలేనివారి బ్రతుకేటికి.

సీ॥ నానానుభవవ్రాత నక్షత్రమితిని
దనయుఁడే కుముదబాంధవసముండు
సంసారనామక సరసిలోపలనాత్మ
జాతుఁడే భర్తృకంజాతనిభుండు
ఐహికామోద ముక్తాహారముననుగు
మారుఁడే పద్మరాగోరుపదక
మలఘుమనోమఃఖి జలరాశి దరియింపఁ
బట్టియే మి దము మాపట్టినావ

అ॥ వె॥ భవమకంధకార భానుండు నూనుండు
వితత సర్వకాలహితుఁడు నుతుండు
వివదుదలయతాలని తుండుపుత్తుండు
ఉడుకులడపుపుడుకుఁదొడుకుకొడుకు॥

నళ—(ముందటికివచ్చి) వాల్మీయా ! సిగ్గెటికివచ్చితిని.

వాల్మీ—మహారాజా ! అస్థానమునందు పుష్కరరాజావచ్చి కొదియున్నాడు.

నళ—పిపుష్కరరాజా !

వాల్మీ—దేవర సిన్నకండి కొమారుఁడు.

నళ—వాల్మీయా ! ఇప్పుడ వచ్చెదనని వచింపుము.

వాల్మీ—(నిష్క్రమించును)

దమ—ప్రాణేశా ! ఇదేమియుండును ? నాస్వయంవరమునాఁడు సీతా యుద్ధమాడి రొడిపోయిన వాఁడు రావలయునన్ను—అహా ! నాదక్షిణ సైత్రసేటితో యిట్లు దరుచున్నది ?

నళ—దమయంతి ! వాఁడు నాతమ్ముఁడుగదా ? నానికొతిగ్ధమీవలయు నేఁజొయ్యిగ్ధము. (నిష్క్రమించును)

దమ—కెమారా ! ఇంక మన ముత్తమకుఁదొడమరమ్ము (నిష్క్రమించును)

తురీయరంగము-నలునియాసానము

[ప్రవేశము : పుష్కరుడు (ధ్వజముతో) దేవలుడు సేవకుడు.]

దేవ—సేవకా ! మీరాశ్చమిరాడో ?

సేవ—అయ్యో ! ఇదిగో విచ్చేసెను

[ప్రవేశము : నలుడు.]

నళ—తమ్ముడా ! కుళలమా ? అహ ! ఎన్నిదినములకు నిన్ను జూడఁగంటిని. (అలింగనమునర్చబోస)

దేవ—(నడుమదూటి) గృణా ! మేమునచ్చియుండు కార్యమున కిమంగళాలింగనము సరిపడదు.

నళ—శా॥ మోదంబారంగ నాకనుంగయిన తమ్ముండిందునిచ్చేసె మ
ర్యాదస్కంగళభంగి మాళొదవు ప్రేమాలింగనక్రీడకు
న్యూదేవోత్తమ యడ్లమై నిలిచి యన్యంత్రేయుదే సాదరుగా

దేవ—సాదర్యంబిపుడింపుగాదు మఱి నీతిజ్ఞాతిత్వమే మేలగు॥

నళ—సాదరా ! ఇదేమి దేవఁడిటనుచున్నాడు ?

పుష్క—దేవఁడెట్లున్న సేవి ? నేను కార్యాత్థినై వచ్చితి.

నళ—పుష్కరా ! అదియేమి కార్యము ? ఈధ్వజమేమిటిది

దేవ—శా॥ నానాభంగులఁ బెంపుమెఁ గిత్వభూనాథావళి ద్రవ్యసం
తానంబుల్ల రియించి వారియభిమానంబీడ్చునద్యుత వి
ద్యానై పుణ్యఋజుటనెత్తిన ధ్వజో త్తంసంబునుమ్మిడ్చి

పుష్క—
తో నుల్లాసము జూధమాడుమది నేదోతెంచితిన్నోదరా...

నళ—చ॥ కలుషవభక్రమంబు గద గాదిలితమ్ముడ యీదురోదరం
బలవడనెందు దుర్వ్యసనమాటఁద్యజించెదరాద్యలు—

దేవ—
అంతయుగా

దేలియును నీహితంపుటువదేశము నూఁకొనరాము జూదముగా

వెలయుంగ నాడుదేని పదివేలహితంబులు మాకుముట్టెడుగా

పుష్క— శే॥గీ॥ ఎవనియాడంగ భీతిగల్గినోజితోన్మిత్ర

యనుముమాకంతయేచాలు—

నారసిపు

చెడుదువని బుద్ధిగటవంగ నెడదభీతి

యడరెననియెఱి తె రమ్మరమ్మాడరమ్ము ॥

(విష్కృమించును)

వచ్చుమరంగము. నలునికోలుపు ముందటిభాగము.

(ప్రవేశము: వాస్తేయుడు)

వాస్తే—అహ! ఎంతటి కాలమువచ్చెను! ఈ నలచక్రవర్తికిట్టి మూర్ఖతదగునా ?
అహో రాత్రులు విడువక జూడమాడి యోడుచున్నాడే.

అనుబంధము 19.

చ॥ అమలపునీమఃఖాసి యభియూతియమర్చిన యట్టిమాయజూ
దమునకుఁ జిక్కిరిండుతనుఁదాహ్మనుటారయలేక ధారుణీ
రమణుఁడు మానసంబునఁ దిరంబగు నీనుజనింప మిత్రవా
క్యముల నుచేక్షచేసి యకటా తలపోయఁడకవృకాలము॥

ఉ॥ సోలెఁ దురంగవారణ వసుప్రకరంబుల నోడెరాజ్యముకా
గోలుపడెన్విభూషలను గోశభనంబునునీగె సంతకుకా ।
జాలమికిం గిరీటక వచంబుల నోటువడె స్థలంపఁ డీ
లీల నొకింతయుకా రిపురులీమనవృత్తము మానసంబుననకా ॥

దుర్మార్గుడగు దేవలని యాపదేశమున వలించువ్వుడగు నీ పుష్కరఁడాడు మా
యజూదమున నోడినకొలఁది గోపమెక్కువకాఁగా నెంతయోడినను మానకున్నాడే.
ఈ ప్రాహిపుష్కరండింక మారాజును రాజ్యమున నుండనిచ్చునా ! అతఁడు లేకున్న
మాగతియేమి ! హా ! చైతమా ! (నిష్క్రమించును)

వస్తరంగము - ద్యూతగృహము

[ప్రవేశము : నలుఁడు (విగతిధూమఃబుడై)]

పుష్కరుఁడు, దేవలుఁడు. (పాదీకలుముందుంచుకొని)

దేవ—చ॥ భలిభలి పుష్కరేశ రిపుభంజనసార'యతఃప్రకాశ సం
ధిల నభయంబు జూదమున నిన్ను జయించెడు రుఁడుండునే
(నావికైభవజూచి)

తొలుతనె యాడఁజాలనని తుండమువంచి వచిందియున్న నీ
యలమట కల్లనేరదుగదా వరికింపఁగ నీకు నో నశా...

పుష్క—అన్నియు నాయొగదా ? ఇంక నొడ్డుటకేమైన నన్నుదా ?

దేవ—పుష్కరా ! ఇంక నేమన్నది ?

దేవ—రాజా ! హా ! విమిది! తెలివితప్పి ,, రాజా! యని పిలుచుచున్నాను—నశా
నాటియు నొడ్డవలెనన్నబదార్థము లేకయున్నదా ?

సశ—సామ్రాజ్యమంతయు నోడినదిచాటక నా కవచకీర్తిహరులను నోడితివే
ఇంకేమున్నది ?

దేవ—కొంచెమాలోచించుకొనుము.

సశ—దేవలా! ఓత వన్న నొప్పించెదవు ?

దేవ—నేను జెప్పదునా ?

సశ—ఏది ?

దేవ—ఉండలేదా నీ—వసుయంతి !

సశ—(కోపమున) ఓరి మత్సర్రోహి ! దురాత్మా !

ఉ|| ఓరిమహోగ్రకల్మషుండ యోరిదురాత్ముండ యోరిద్రోహియో
రీఋజుమార్గ సద్గతివిహీనుండ యెంతటి మాటలాడి తీ
దారిదలంప నీదు వితథంబగు బ్రాహ్మణనామమొక్క పె
కారణమయ్యె నిన్ను గడికండలుగా నోసరింపకుంటకా !

దేవ—ఉ|| చాలునుజాలు మూయుమికజయ్యని నీదగునొరు మానుమీ
కూళతనంబు జూదమునఁ గోల్పడినంతటినుండి నీవునీ
యాలను మాకు లెంకలగు టారయ్యవే యర కానురాని య
య్యాలరికై మదించి యిటులాడఁగ నీకును సిద్ధు గల్గదే ||

స్వయంపరిమితాదు మమ్మెట్లుపజ్జచిరినో జ్ఞాపకమాన్మదా ?

సశ—దుష్కర్మా ! చండాల ! నీకింత కావరమా ?

పుష్క—సకా ఇంకఁజాలు మారకుము.

అనుబంధము 20.

కం|| రాజ్యముంతయు నోడితి
విజృంభిని నాదు సఖునిఁ గృతలక్షణుని
బూజ్యుని దూషింపుచు నిటు
వ్యాజ్యములాడంగ నీకుఁబాడియె కితవా ||

మరియును,

ఉ|| మూఢతచేకుట స్వేనక ముందుదలంపక తొల్లిరాజ్యమా
రీఢతఁదక్కెనెచు వెడలియవె నన్ను బురంబుఁ నట్టియా
రూఢిఁజలంబుదీఱి ననిరుద్ధత నిన్ను బురంబుఁబాపు నీ
గాఢముదంబుఁజెందునవకాశముగల్గుట యెంతభాగ్యమో ||

దేవ—పుష్కరసార్వభౌమా ! మనకు వీనితో నేమిమాటలు ? నళా ! నీరీరాత్రియే
పురమువిడిచి పోవలె నుమా

పుష్క—అవును ఈ రాత్రియే పోవలయు.

నళ—పుష్కరా ! పోయినచేదను నెనెందునకును దుఃఖింపను.

తే॥ గీ॥ ప్రజల బిడ్డలఁబోలెఁ గాపాడుచుంటిఁ

దమ్ముడా యెట్లుప్రోచెదో తనరవారి

పుష్క.— నీ యువన్యాస మిఁకఁజాలు నీదుగతికి

సంతసింపుము ప్రజలపైఁ జింతయేల॥

దేవ—ఔరా ! ఇంకను నీకుఁ బ్రజలఁ గాపాడు చింతయా ? చాలునుపొమ్ము.
పుష్కరచక్రవర్తి ! కలిరాజు ననుగ్రహమున మనకు వచ్చిన యీరాజ్య మతని
యజ్ఞానుసారముగనే పాలింపుచు రావలయు. ఎప్పుడొకాని భద్రముచూపి ప్రజల
వేలవలయుఁగాక తీపుమాటలు సరిపడవు. ఈ రాజునీ నేనంతయుఁ జెప్పిన
నగునకుఁ బోదమురమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

సప్తమరంగము-నళాంతఃపురము.

దమ—

[ప్రవేశము : దమయంతి]

నీ! కనఁడాయెనే నేఁడు తనుడాయు నెడదరా

ననఁడాయెనే జూద మ్మాడఁబిలువ

దాయాదుఁ డడరించు మాయా దురోదరం

బేయాదుకోనుభంగి యేలకలిగె

గాదంచు నిటులాడ గాదంచు నిదిపాడి

గాదంచుఁ దొలఁగించు ఘనులులేర

కితవారచితమహాద్భుత వాసురులఁజెక్కి

హితవాక్యములఁ గొఱఁడే విభుండు

తే॥ గీ॥ బేలువడి వందెములనొడ్డి సోలుకొలఁది

నూలుకొని మఱిమఱియాడి సోలుగాని

డీలువడఁ డింతయైనఁ గగ్గోలుగనఁడు

మేలుకొనఁ డీనువిడఁ డెట్టికాలమహిమ॥

అనుబంధము. 21

[ప్రవేశము : వాక్స్థేయఁడు]

వాక్స్థే—అమ్మా ! (అని దుఃఖించుచు) విడువవచ్చును ? రాజ్యసర్వస్వమును రాజేంద్రుఁడోడెను. పుష్కరఁడును దేవలఁడును, మనరాజును తీవుడయియుంటావలె నగరమువిడిచి పొమ్మని చెప్పియున్నాడు.

దమ—హా ! నాథా ! (మూర్ఛిల్లును)

[ప్రవేశము : నలఁడు (దుఃఖమున)]

నళ—దమయంతి ! (అని సమీపించి) వాక్స్థేయా ! ఆంతయుఁ జెప్పితివా ?

వాక్స్థే—రాజేంద్రా ! చెప్పడనినదేమన్నది ?

నళ—హా ! దైవమా ! దమయంతి ! మనకు నేడికృతఁడు లేడునుమా -

† ద్వి ప ద.

దమ—(లేచి) ప్రాణేశ మనకెట్టి భంగముకలిగి
దీనిత చేకూడె దీని కేగతియో

నళ— అక్కటకటయెంత లావదలయ్యెఁ
బొక్కినయటములఁ బొందఁగవలనె

దమ— చాయాదుఁడడరి నీధనమెల్ల గలువ
మాయజూదమటంచు మదిఁదోచలేదె

నళ— చీకటిమూసె మోచ్చినబుద్ధిమూసె
నాకర్మగతియిట్లు నన్నీ డ్చెదరుణి

దమ— మనవిధి యీభంగి మమ్మువంచింప
ననుకొన్న ఘటమి యనుభవించెదము

నళ— విలసిల్లు రాజ్యంబు విడచయ్యెనాకు
నెలనాగనీవింక నెందుఁబోయెదవు

దమ— హానాథయీల నన్నడిగెద వేమి
నేనెందుఁబోయెద నినువిడనాడి

నళ— పరరాష్ట్రముల బాధ పడఁజాలవకట
కరుణించి నీశంకెకడకుఁబొమ్మబల

† ఇది క్యాసురాగము అటతాళము గలయొక పాటగా రించిపలుకబడియె
ద్విపదలక్షణమునకు సరిపోవునందున ద్విపదగా నింపువలయుననిపడియె

- దమ — పాగ్గణేశ నినుఁబాసి యటుఁబోవఁగలనె
మాకపోదము మనమిద్దఱమును
- నళ — నాఁడునీ పెండ్లి కున్నత రీతివచ్చి
నేఁజిట్లు వెకలిన్ నేనుఁగలనె।
- దమ — అట్టయినవలదు పాయక నిన్ను గూడి
యెట్టివొటికిన్ నే వచ్చుదాన
- నళ — కలవాణి నీకడగండ్ల కేకోర్న
వలదువలదు నాదువలును గైకొనుమ
- దమ — భూపాల యీమాటపొసఁగునెయెందు
నీనాదములమాన నినుఁజాయఁజాల
- నళ — వనజాక్షి నీవిట్లు పట్టుపట్టినను
మన చిన్నకొడుకెందు మునియుందువాఁడు
- దమ — ఇంతటిపనికిన్ యేలచింతింపఁ
గాంతా సుతునిఁ దండ్రీకడకుఁబంపెదను
- నళ — పిడుగుఁ బోలిమాట విసనయ్యెనాకుఁ
గొడుకితరులయిండ్లఁ గుంపఁగవలెనె
- నాగేశ — ఓ రాజరాజేంద్ర యోనార్యభామ
యీరీతికోకించె దేస్తినఫలమె
- నళ — అలివేణిదమయంతి హాయింద్రసేన
నలఁగించె మిమ్మునీ నలుఁడెంతబలుడో
- ఇంద్ర — ఏమయ్యయిది యిట్లు శేలమున్నావు
నామీఁద నెట్టిచందము కోపమయ్యె
- నళ — హా యింద్రసేన యహ సుకుమార
దాయాదుఁడనునీకుఁదగుచయ్యఁగాను
- ఇంద్ర — ఆమ్మా యిదేల సూయయ్యె యిట్లనియె
నిమ్మెయిఁబలుక నే నేమంటివమ్మ
- దమ — మాయన్నయిటురార మారశరీర
మాయయ్యయనకింక మాయమ్మయనకు

ఇంద్ర—పిచ్చును)

వారేయ— పసిబాలునిటు భయపడఁ జేయువారె

వెనఁజందమామను వీక్షింతురమ్మ

అనుబంధము 22

(ఇంద్రనేను నెత్తికొనిపోవును)

[ప్రవేశముః దేవలుఁడు].

దేవ—నకా ! నీవింకను మఱచువిడువలేవా ?

దమ—(ప్రక్కకుఁబోవును).

నళ—అగ్రజన్మా ! రాజాంతఃపురమునకిట్లు రాదగునా నీకు ?

దేవ—ఓకింకను రాజనామమా ? అంతఃపురము పేటయున్నదా ?

నళ—భూసురా ! ఈవిష్ట్రోక్తులెల ?

దేవ—నీవంతఃపురమున్నందునకు నవ్వనచ్చుచున్నది. పురమేలేను, అంతఃపురమట

నళ—భూసురా ! ఈపరుషాత్మ లేటికి ? నీవిండలవచ్చితిని ?

దేవ—ఓలవచ్చితివా ? నీవై తెలిసికొనఁజాలవా ? నిన్ను పెడలించుటకంటెఁ గార్యమేమి ?

నళ—ఇదే నొలిచామన నీ పెడలెదము శంకింపకహమ్మ.

దేవ—పొమ్ము. నేనులోకవృత్త మెఱుంగనివాడ ననుకొంటివా ? ఇందున్న పదార్థములైన దొంగలించుకొని పోవుటకొ నన్నుబామ్మనెను ? నాకన్నుల యెదుటనే మీరు పెడలిపోవలయు

నళ—దేవలా ? ఇట్లునోనాడెలయునా ? నేనుద్విలించుకొనిపోవునని నమ్మితివా ?

దేవ—కంఠి—నోరుఁడు నేఁ జోరుఁడనను

లేరాజ్యమునందుగంటి పేవేళకుఁదా

నెరితిబుడవొడమునొ

దారిద్ర్యముగలఁప నమ్మగదదొక్కరిని॥

నళ—అయిన నిప్పుచే పెడపలెదము.

దేవ—మొట్ట మొదట నాపనికని

(నిష్క్రమించును).

—(ద్వితీయాబ్జము—సమాప్తము.)—

చిత్రనలీయనాటకము

తృతీయాంకము
ప్రథమరంగము-అరణ్యము.
(ప్రవేశము - కలి)

కలి—బలి దేవలా ! బలి ! నీవుగదా నామనసునకునచ్చవాడవు ? ఇప్పుడు నేను
నీళ్లప్రతిష్ఠాడునైతిని నామిత్రుడగు ద్వాపరమునబంపి పాచికలలో నుండునట్లు
చేసి నలునోడించితిని ఇంతలో విడిచితివా ? ఎటువయ నెనియున్నానో
యటుచేయుదును. ఇదిగో, ఆకలదమముంతు లిక్కడికి వచ్చుచున్నాడు ఇప్పుడు
గదా విశ్వయమున దమముంతి స్వయంవరము. (నిష్క్రమించును.)

(ప్రవేశము: నలుడు-దమయంతి)

† సురానంద వృత్తములు

దమ— మనోనాథ యిటులైన మనఃశాలనీ

ఘనాయాన మడగ్గించి కరుణియవే

నళ— జనావాసములఁబాసి చపలాక్షియీ

ఘనారణ్యమునఁజిక్కుగతిగల్గెఁగా

దమ— ధరాధీశ యెటుతాళఁదగునెడకు

నృరీరంబు దహింప నడుకానలో

నళ— నరోజాక్షి ఫలవృక్షనముదాయమీ

యరణ్యంబుననుజూచుటరుదాయెఁగా

దమ— అహోక్షు స్తృడతిబాధకయిజీవిత

స్పృహల్లేతెననుపాలివెలిఁబాటెడఁగా

నళ— మహారణ్యమునఁదూలిమడియంగనా

కహాధాలయిటువ్రాయనగుఁగామినీ॥

† ఆశ్చర్యవృత్తము-త్రయోదశఛందమున 8002వ సమవృత్తము-అక్షరము
క-న ధ జ-గ 920టయతి ఇదిహిందుష్టానిరాగము-అటతాళము ఛాత్రగతియొకపాట
గారచియింపబడియె. ఛందోబద్ధముగు వృత్తముగా సంకతమున్నందున సురానంద
మను సమవృత్తముగా నిందు వ్రాయబడియె.

దమ—హా ! నాథా ! ఈ యాశ్చర్యపూరిత నోర్వజాతను మాటలాడుటకు నైతము శక్తిలేకయున్నాను.

నళ—జీవితేశ్వరీ ! కాశనశమున దానితప్పి యీహూతారణ్యముం బ్రవేశించితిమి. ఇందుఁ గదములముల్లెను గానరావుకదా ?

దమ—ప్రాణేశా ! కన్నులు మూసికొనిపచ్చుచున్నవి. నేనొక్కఁడుగనను బెట్టజాలను.

(హరుచుండును)

నళ—దమయంతి ! నాకెంటరానలగని నిష్టువేడికొనలేదా ? నిత్యునింటనున్ను విశేషములేదుగా ?

దమ—(లేచి) ప్రాణకాంతా ! ఏమోయింటిఁగాని సాక్షిమియు సాయాసములేను నెవచివున్ను.

నళ—నాకెంట నేలనచ్చితివన్నుండుకా యిట్లుమాటలాడెదవు? నిదురుము చూడజూతకట్లంటిఁగాని పొద్దిచూతూర్లచందునితోలి శృంగారాశ్వుతము గుఱియొచ్చును విమర్శముఖము చూచి యున్న యాపదతిన్నియు ముఱచుచున్న నేను నిన్నునీడిచి యుండఁగలనా? అదన్నన నేమోవృక్షమగపడుచున్నది. పోయి దానినీడనింత విశ్రమింత మెట్లయినరమ్ము.

(ఇరువురునుపోయి యొక మామిడిచెట్టునీడం గూరుచుండురు)

దమ—హా? ఈ యాశ్చర్యచాధ నిప్పుడుగదా తెలిసితి?

నళ—సత్యము. మనవలెకదా యాశ్చర్యగొన్నచాచుండురు? అశక్యమశక్యము!

తే|| గీ|| ఏవరాధీశు నీమలోఁగానియిట్లు

కడుపుమండించు నాశట మవేయుచుండు

వారలుందురే మండనే వానినైభ

వంబుప్రొయినిడికాల్పనే వానిపదవి

(పైనుండి యొకఁడము పడును)

దమ—ప్రాణేశా! ఈపండు పైనుండి పడియెను.

నళ—నిత్యునివశమున నిదిచిక్కెను. విశింపుము.

దమ—అయ్యో! విభ్రమజంపక నే భుజింపఁగలనా ? విశేషక్షింపుము.

నళ—తే|| గీ|| అశకట గృశించి యెంతయు నలసితివు

లేమ నాకింతయాశలిలేదు పూర్వ

భావమున దీని నేనిచ్చువాడ నిందుఁ

బూర్వభోజన దోషంబు వాడమగలడె||

దమ—కం! ధీమంతి నిట్టులాడెదు

నీతుధ నేనెఱుంగఁజాలనే సగమైనక

భక్షించి నాకొనంగిన

భక్షించెదఁగాని పూర్వ ఫల మేనొల్లక॥

సశ—తమణీ! పిరియిట్లు సంకోచించెదు? ఇది మిక్కిలి చిన్నది సగమన్న నెంత

దమ—అట్లయిన ఏవేయంతయుఁజులపుము తమివాతపిచ్చెట్టున న్నింకొకపండున్నఁ
జాతము.

సశ—(చెట్టుపైపునజూచి) ఇంజాక్షీ! ఈచెట్టుననొక్కపండునలేచే యిదియెట్లు వచ్చె?

మ॥ నుదతీ యీవిటపలు శూన్యఫలమై చూపట్టె నిచ్చోట ని

య్యదీ యేమాయయె సాణభిద్విషఫలంబా నేమొ—

దమ—

అట్లయిన న

య్యది నాకిమ్ము భుజించిచూచెదను—

సశ—

చానానన్ను బాధించెనె

గద నేనే భుజియింతు—

దమ—

వల్వదు మనఃకాంతా నిను నేడదక॥

అయ్యో! ఇందువలన ఏకేమైన నాపదగల్గిన నేకోర్వఁగలనా! నాకేయుండెనెమ్మ.

(అని ఫలము నిరుప్రకృతింపఁజూచెదరు)

[ప్రవేశము:(పన్నున్న యొక బ్రాహ్మణుఁడు)

బ్రా—ఎవరయ్యమీరు? బాటసారులుగాఁబోన్నారు. (తూటఁబడును)

సశ—అయ్యో! లేవఁజాతము.

ఉ॥ సారథరామరేంద్ర కులసంభవ యిక్కడినుండియే నమ

స్కారము లాచరించెదము కైకొను

బ్రా—

నాలుగునాళ్ళనుండి య

య్యారుచిచూడ నొక్క కడియన్న మెఱుంగనివానికీన్నమ

స్కారములేల వట్టియుపచారము లేటికిఁ గుఱిసిండునే

సశ—! బ్రాహ్మణోమా! మా యవస్థయే ఏకుఁగలిగెనా?

బ్రాహ్మణ! అయ్యో! దారివేంటఁ బ్రాణములువిడుదు బ్రాహ్మణున కొహరమివ్వఁ
జాలక యీమాటలాడెదరా?

దమ—అగ్రజస్మా ! అబద్ధముకాదు.

కం॥ విమలాత్మ యెట్టికాలము

హిమయో తలపోయనరిది యీసాటు యశం

బమరారంగ సప్తదీప్తి

వసులేలినయట్టి సార్వభౌమునకునుమీ॥

బ్రాహ్మ — అట్లునా ? అతనిచేతి యందుండునదియేమి ?

సఖ — భూదేవశిరోమణీ! ఇదిఇచ్చటనే యాకస్మికముగాఁబడినపండు. మామిడిపండు పోలిక యున్నది.

కం॥ భూదేవశిరోమణీయీ

పాదవమునఁ గలుగదొక్క వంతును నిది యిం

దే గువఁబడియెఁగననీ

మాదిరి విషఫలమొ కాక మాయాఫలమో॥

బ్రాహ్మ—నీదీ ! చాతమిట్లమ్మ.

(నలఁడు పండిత్య బ్రాహ్మణుఁడు తివటోడఁగును)

సఖ—హా ! హా ! భూమికా ! మాకు బ్రహ్మహత్య తేచ్చెదవునుమా !

బ్రా—(తినుచు) బ్రహ్మహత్యయా ? ఉండెనీ ! ఏమి విషఫలమిది! ఏమిబాంకుబాంకితిని, ఎంతియ్యఁగనన్నది. ఇట్టిదింక రెండున్నవిషయరాదా? మామిడిపండు విషఫలమా? 'పిల్ల కిట్విరమువచ్చె'ననుమాటలెక్కడ నెచ్చుకొంటివి? అట్లు కడుపు నిండుచుకచ్చె. ఏలదుఃఖపడెదవు? నీవు చక్రవర్తివయినఁగాని, ఇట్టియబద్ధములింక నాడకుము. ఇట్టివాఁడవుగనక నే యీననుసరింపనగు విధాతచక్రవర్తివయితిని.

సఖ—బ్రాహ్మణోక్త మా! ఏట్లయినను నీవు తృప్తిపొందినదియే నాకునంతోషము.

బ్రా—కాక దుఃఖపడితివి పండితునినను వెనుకకువచ్చునా ?

సఖ—అయ్యో! పండితరికఁ గాకతయు ?

బ్రా—నుతేమికావలయు?

సఖ—అయ్యయ్యయ్య! ఇదిమిందుదారి—

బ్రా—అహా ! దాదయా ! ఏకా ? ఆకలితోఁ బ్రాణనూత్రావశిష్టతయు తపియిండు

బ్రాహ్మణునిక్కొపండిత్య నేరక బాంకుబాంకినిషయపుమామిడిపండును శృష్టిజైన చందాబడివు—

ఉ! చాలబుభుక్షుడైన ద్విజుచ్చుని మాఁకటి కొక్కవండిడ
 స్థాలక“క్రావ్యణా” భర?” యనందగువాక్యము వీటిఁజోవఁగా
 నాలరివై నృజించితి విమామ్రుఫలంబని రాజరూప చం
 డాలుఁడ వీవు నిన్ను గనినన్గలువం బగు మానవాభమా!

శ్లో—(నిష్క్రమించును)

నక—హ! జీతేశ్వరి! చూచితివా?

క-ం॥ ఉపశారమునకుఁ గలిగెడు

నవకారము లేనినిండ లగునుడు లనఁగా

నవరాధములగుఁ గాలము

వివరీతంబైనఁ గర్మవిధిబల మతివా!

అహ! ? ఏది యెట్లున్న నీ యీశ్వరీశమి శయనము?

ఉ! భూరితరోపతాపమునఁ బాక్ష్యగఁగాల్చుచుదేహమెల్ల నం

గారకయోగమైనగతిఁ గన్నులుగానమి ప్రజ్ఞలేమి

నిస్సారత మాటరామియు నెనంగఁగఁబ్రాణముఁ బాపజాలనా

రార దురంతదుఃఖకరమాఁకలిబాధ భరింపశక్యమే॥

(రెండు పక్షులు పైనుండివచ్చును).

తరకాక్షి! ఈపక్షుల చెట్టురిండికి వచ్చుచున్నవి. వీనియిట్టి పచ్చిమాంసమునైన
 భుజించి తృప్తాధఁ దీర్చికొందము

(పక్షులయిట్లుజోవ నవిచిక్కకున్న తనవనమువానిపైతైచును. అవి వనమువారింపును)

అ! వె! అకటకట దహించు నాఁకలిచేఁ బ్రాణ.

భంగమునకు నోడి పక్షిఁబట్టఁ

బోవ మీఁదివలువనోవుచందముగల్గె

నింతపాపకాల మెందు. కలదు ॥

దను—ప్రాణకాంతా! దుష్కలమునకేమి చేయువచ్చును? ఈదాహాధాధకుఁదాహఁ
 జాలకున్నాము. ఎందైనవొక జలాశయము జెడకుదము. వస్త్రమునకైచింతింపు
 నేతనాయంబరమున్నదిగదా?

(నిష్క్రమించు నలునితో).

(పునః ప్రవేశము: కలి)

కలి—చౌరా ! ఈదేవేంద్రుఁ డెంతటిమర్మార్గము ! ఇట్లానర్ప వచ్చునా ? ఇదివఱకు
భుజించియుండిరా నాప్రయాసమృతమువృద్ధమయియుండును. ఇంక నింద్రునిపని
తీర్చెదను. నాతెరవున కేలరావలయు?

కం॥ నామహిమంబున నాపా

లోమీనతిలోడ నాకలోకచ్యుతుండై

భూమిధరముల డాఁగిన

యామఘవానుండు మఱువనగు నేనన్నుకొ॥

(నిష్క్రమించును).

ద్వితీయరంగము. అదేవరణ్యము.

[ప్రవేశము: నళదయంతలు (ఏకవననముధరించి)

నళ—తే॥గీ॥ ఎండమావుల వెనువెంట నెల్లకడలఁ

బాఠవిధమయ్యెఁ గన్నులు పచ్చనయ్యె

నోటఁదడియాతె నడయాడు పాటిదీతెఁ

బొసమునకైన నలిలమిక్కినలేడె—

దమ—తే॥గీ॥ అక్కటాదప్పిగలెగె ధైర్యంబువదలెఁ

త్రాణములు దరుస్థానముల్పాయఁదోడగె

దరమె యోర్వంగ నాథ ముందటికినింక

నొక్కయడుగైన నిడనోప నోపనోప—

నళ—అహ! కొంతాకుఁజీ ఈసమీపముననే జలాశయమున్నట్లున్నది ఎట్లయినఁ
బోదమరమ్ము.

దమ—అయ్యో ! లేవఁజాలఁగదా? జలాశయములని యిట్లే యెన్నిచోట్లనో తిరిగి
తిరిగి నేసరితిమి. నాప్రాణములున్నచో లేవో నే నేయొంటంగను.

నళ—పాణసఫి ! నిన్నెత్తిశినియైనఁబోయెదరమ్ము.

దమ—(లేచి) వాదా! ఎట్లయిన నేనేవచ్చెద (ఇరువురుమనోయ సమీపమునఁగాన్పించుచున్న కొసారమున వియద్రావి కూరుచుండురు).

నళ—చీచిలేళ్ళరి! మనకు నే డీతెరజలమేయిమ్మురమాయె గదా?

దమ—పాడేవా ! నాకుకోకవొడముచున్నది.

నళ—అయిన నింకేకొంచము విశ్రమింపుము.

దమ—(నళుని తొడపై దలనిడి నిద్రించును)

నళ—హా ! బైబమా ! నే ఘోరపాపప్రదగదా ? నా కీమరవస్థరాజుగినదే. నాతోఁ గూడి యాయబల యాఘోరాటమలలో మృగ్యమన్నదే. పుట్టినంటికి బొమ్మని యెంత చెప్పినను వినదయ్యె. అమాటయు నన్నాడనివ్వదు. నాపాప్తికి దుఃఖంతునా ? నన్నుగూడి యాయబలపడు పాటునకు దుఃఖంతునా ? అహ ! చతుస్సముద్రమాదితా ఖండమహీమండలమీదెడు చక్రవర్తి యొకనాఁడు తనభార్యయొకలిఁదీర్చిఁజాలకున్నాఁడుకదా ? ఔరా ! కామలహీమ

దమయ్య ! నానావిధ భవ్యభోజ్యములు రుచిమాది చూడక పాతనైదుచున్ననీకు నేఁడీక్షోరోదకము లభించుటయే కష్టమయ్యెనే ? నేనెంతయని దుఃఖంతును.

నీ॥ కడఁ జూడరాని యీ కానన సంతతు

లుద్వాన ననములే గువిదనీకుఁ

గడు భయంకరములీ గహన మృగావళు

లాశీజనంబులే యతివనీకు

నో గారక జేయు నీక్షోరజలంబులు

ఘన రసాయనములే కాంత నీకుఁ

గదియంగ కాని యీకతినంపు రానేల

హంసతూలిక పాన్వె యభల నీకుఁ

ఆ॥ వె॥ నింత దుఃఖమీక నేఁజూడఁగలనె యో

భీమరాజపుత్రి హేమగృతి

జలజపాణి కీరకలవాణి నామెచ్చు

ఁగఁడి ముద్దులాఁడి యక్కటకట ॥

ఈ దుఃఖమునకెట్లోర్తును ? స్వటికీజలాహారమాయె. నింక నేన్నాలోయాయరణ్య రోదనము. నే నెందులకైననుఁ దోయెదను అహ ! నాకెట్టిబుద్ధిపుట్టెను ! ఎంతవాధలకైనఁ దాఱుకొని చిన్నికుమారుని సైతము పుట్టినంటికిఁ బంపి నాకెంటవచ్చిన యీరాకాళికాంకవదన నీకీకారణ్యమున నిలుడించి పోవఁజెంచితిను ఈపంకజాక్షినిఁ జూచినప్పుడంతయు మనసునఁ బట్టచాలక నిండి యునికి పొంగి పారలి జల్లెలిరిసి

తెరలు తెరలై దుఃఖపరంపరలు జనింపగా నే నేమి చేయఁగలను ? అహా ! చూడఁ జాల! చూడఁజాల (సుగము మీరఁజెంది) అయ్యో! నాసామెతులీనా జెంతసాహసము చేయన్గొన్నా? దమయంతి ! నినుండది పోవనుజాల, విడువకయుండి నిదుఃఖము చూడనుజాల, విడునీయును. విట్లును దెగువ వహింపవలయును, (పూర్తిగాఁజేరజెంది కదలకుండ దమయంతి శరమును దసలొడనుడి వదలించి ముందఁజికి రెండడుగులు పోయి) హా! కఠినకన్యా! నిలాపజ్యోతి నిబంగారుబొమ్మ నిమనోహరణి నిదమయంతిని విడిచిపోవ నీకు మనసెట్లె పుట్టెను? (వచ్చి దమయంతి యొద్దఁగూరుచుండి.

సీ॥ చెలినీదు మోముగాంచి ముదంబుఁజెందుఁగాని

చూడఁగ రోయుటే నెఱుంగ

మిమఁబు కనకున్నఁ దమిబెగ్గిలుదుఁగాని

నారి నిన్నెడబాయఁ గోరుటెఱుంగఁ

చిలకించి హర్షాశ్రువుల నహింపుదుఁగాని

యిట్టిరఃఖాశ్రులే నెందు నెఱుంగ

వదిధన్యతకు రంజిలుదుఁగాని క్రూరక

ర్మండ నాధునంచు నెన్నఁడు నెఱుంగఁ

తే॥ గీ॥ బంచలాక్షిరొ నీవు నిద్రించువేళ

నీనెఱుంగకుండ నెలమిమై నన్నియేని

ముద్దులిడుచుంటిఁగాని నీయెద్దనిలిచి

వేడి కన్నీరునించుటేనాఁడు నెఱుంగ ॥

అనుబంధము 23

దమ—(ఇంచుక కదలును).

నక—అయ్యో! కదలుచున్నది. ఏమొనర్చిన నితరణి మేలుకొనుటకు ముందే యొనర్చు వలయు. అయ్యో! నేఁబోయిన నిదమయంతి లేచి నన్నంత క్రూరకర్మండని నిందింపదో? అకట! ఉండి యీ దుఃఖము చూడఁజాల నిక్కముగాఁచూడఁజాల. పోవక తీఱదు. (ముందఁజికివచ్చి) అకట! కలిబాధచేదుర్చుచున్నది, అకలిబాధచేదుర్చుతెరములై, అకలి వియోగభాధచే దుర్బలతమునులై, బట్టకలికలవలెఁ దూఁగాదు చుండు నికాళ్ళతో నాయథాంగలక్ష్మి నిమనోహరణునదింది నేనెట్లు పోవుదును? శూతనివి, శూబంగారుబొమ్మ, శూరమణిలనాను, కడమద్దయిన నొకటి కైకొని పోయెదఁగాక (మరలవచ్చి)

నీ॥ కలవాణి వాణికోకిలవాణి నిరసింపఁ
 గడుమోహమునమెచ్చి యిడినముద్దు
 ననబోణి మాట జాణతనంబున కెల్చి
 ప్రేమఁజెట్టిన మురిపెంపుముద్దు
 కమలాక్షి ప్రణయకోపమునఁ జూడనివేళ
 గడకేగి బలిమిమై నిడినముద్దు
 ఘనవేణి మరులేచి ననుముప్పులాడంగ

మదిఁబొంగి యిడిన యమ్మారుముద్దు
 నే॥ గీ॥ ఎల్లముద్దుల రుచుల నే నెఱిగినాఁడఁ
 గాని యీవారినినురింపఁ గనులునీను
 మునుగ నెడఁబాయువగ నిడుముద్దునందుఁ

దనరు రుచిఁగాన దాని నింతనుభవింతు ॥ (ముద్దుపి)

అహ! సత్యసంధసజ్జనుని మానసమవలె స్వచ్ఛమై, హిమానిసమయ రాకాశితకర శీతలికిరణ సంతభూత చంద్రకాంతోపల తుషారవారి పూర సంక్షాంతకరకా సముద యమువోలెఁజల్లనై, బ్రాక్షాతురంబేక్షురన ఖండశర్కరాదులమించి తియ్యనై యీముద్దు నాకిప్పుడింత హృద్యమగునె ?

(దమయంతి మరలగదలును)

చైవమా! నే నేమి నేయుదును? నుష్క-శ్మయదనగు నమ్మగుడిన కరన నిలతాంగి కింతఃకుఁబ ముచ్చలిల్లె. నాదుఃఖము నెంతయైన భరియింతుఁగాని యీరమణి సం తాపము చూడఁజాల. నేఁబాసిపోయిన నివిడకు క్షేమము గలుగఁగలదు. పోయెదఁగాక.

నీ॥ విమలోజ్జ్వలాంగి నీ దమయంతిఁబోవరే

సరణిఁదప్పని సూర్యచంద్రులార

భీమతనూజ నీ వెలఁది రక్షింపరే

కరుణాతివేల దిక్పాలులార !

వీరనేనునితోడ లీరామఁగావరే

వనదేవతా సార్యభౌములార !

నలురాణి నీదీన లలఁనబోషింపరే

వనవాన తాపనవర్మలార !

అ॥ వె! జగము లీలమోచు సగములార ! యరణ్య
మృగములార భూరిఖగములార
యురగులార! భిల్లవదులార తరులార
యీఁడులేని కరుణఁ జూడరయ్య!

(నిష్క్రమించును)

దశు — (లేచి ప్రక్కఁజూచి "నాథా" యని పలుకూరుపించి, సంక్రమమున లేచి
చీరఁజూచుకొని, దిక్కులు పదకి, కన్నులుండి "ప్రాణేశా" యని మూర్ఛిల్లి లేచి)
హా! ప్రాణకాంతా! ఈ వట్టడివిని వసుడించిపోవ నే నేమి తప్ప చేసితిని? ఈ వియోగ
భాధ నే నెట్లు సహించును? ధూమకా! "నన్ను విడవ వలెనని యీ కాంత
వలదన్న ను వెంటవచ్చె, విడిచిన నేమి చేయునో చూకమని" నను బరీక్షించుట
కి, జేయించినను దానియున్నావా? ప్రాణేశా! ఈ విషమపరీక్షమాని ననుండర
ముఖారవింద దగ్గనమీకున్న నే నెట్లు జీవించును? ఇదేమి నా మొఱింపవలె?
ఎలపలుకకున్నావు? ఎలకాక యున్నావు?

అనుబంధము 24.

సీ॥ విడనాడనంచు బల్పిడిబాసచేసిన

న్నడఁబాయుబుద్ధి నీకేలగలిగె?

నినునెందుఁ బాయకుండ్లయొక్క చెలిఁబ్రోవ

బయవయ్యెనేనికుఁ బ్రాణనాథ

వలదన్న వెంటవచ్చెలతాంగి యనిగీకు

విసుకుజ్వలచేనే వసుమతీర్చద

నీబాధ లరయక నిడురించినందునఁ

గోపమా నీకు నో భూపవంద్య

తే॥ గీ॥ నేరమా నాయెడల నీకు మైరమావి

చారమా యిది నేనెంత భారమాయు

చారమానన బీరమా చారమాన

ధీరమాధార యీ కాన ఘోరమాయె ॥

అక్కటా! మనోనాథా! నను నిక్కముగాఁ బాసితితే

అయ్యో! నుదిమది నివునన్నెడఁబాసి పోవఁగలదే?

పోవునప్పుడు నన్నొక్కమాట పలుకరించకుండువా ? నాకేల మెలకువ కాదయ్యె ? ఈ పాపినిద్ర నాకేలవచ్చె ? అక్కటా ! ఎంతతెంపునహించితివి ? ఒక్కనాడైన నీవై నట్లుడవిని నను మానిపోవఁగలనని యూహింపఁగా ? అటు పోవునపుడెంత యలసితివో ? ఎంత దుఃఖించితివో ! ఆదుఃఖమున నాకుఁ బాలియక యీవిఁయోగదుఃఖము ఘటించితివే ? నను మేలుకొలిపి నే నీదండవసుండునన్న నే నే మొనర్చియుండును ? అంతవలననిదాన్నైన నన్నేంజైన జనానాన మునకుఁ బోఁజొలియుండరాదా ? అక్కటా ! తప్పాడితి ? కారణములేక నీవీ కార్య మొనర్చి యుండువా ? అనవరతము కంటికిఁజూపుకలఁ బోషించుచున్న వాడెపు నిష్కారణముగ ననుఁదెగడుచువా ? నేనుహాపరాధ మొనర్చినదానను అ యపరాధము దెలియఁజాలక యిట్లా దెడఁగాని నీకుఁ బరాకు కలదా ? అయ్యో యో ! మోహవశమున నినుఁబాయఁజాలనంటిఁగాని నావలన నీకుఁగలగఁగల దుఃఖము లారయనైతివే ? ఎంతయునిక్కచ్చి కనెనన్నింతపడితివే. హా ! దైవమా నన్నేలయింక జీవింపఁ జెనెనపు ? ఓ పలుకృక్షమా ! నేను నాగుఁడును నొక్క చీరఁగట్టి నీ నీడయందు విశ్రమించి యుండిండువకు నీవేపాక్షివిగదా ? నాజీరఁ జించి నాజీవితేశు చేయుపజుచినదివినో నీలోనుండు నేదైనభూత మో యుండవలయు. మా నలుఁడు తన నేతుఁగార్ నిట్టికార్య మొనర్చువా ? ఇప్పుడావిభుఁడెచ్చట నున్నాడో చూపుమా, ఓ తటక్షమా. నీలోనే మైన నలని దాచియున్నఁజూపి పుణ్యముగట్టుకొరాదా ? నన్నైవమింగరాదా ?

నాథా ! ఇంక నే నెందుఁ హామను ! ఏదమార్గము ? ఆయ్యో ! ఇట్టిపాటు నాకుఁ గలుగునని యొక నాఁడుండలంప.

అనుబంధము 25.

సీ || ననువీడిపోవంగ నానేర మేము నా

కీప్రాప్తి గలుగువం చెఱుగనైతి

నానాథ నీవుండ నాకేకొఱతయంటి

నీవిధివివరీత మొఱుగనైతి

నీదండ విడకుండ నీనేవ లోనరించు

కడిఁదీ భాగ్యము నాకుఁ గలుగదయ్యె

నింక నీనెమ్మాము వీక్షించుభాగ్యంబు

నాకున్నదో లేదో నాథ యెఱుగ

తే. గీ॥ నామనోనాథ నామనాథ నాయ
నంగనుండర నామార్కి నంగడిడ
నాయనుగు తేడ నానిధానంబ నాగ
ణించుదై వంబ నన్ను మన్నించుప్రాడ ॥

యనిక, హయన

(మూర్ఖిబును)

తృతీయరంగము-అ దేయదవి

[ప్రవేశము : నలుండు

నీ! పొడగాన కడలూవ నడుకాన గడుదీన
గతిమీఱ నెంత బల్వేతలఁ బడితొ,
విచపింప కనుకంప జనియింప కనలంప
నను నెంతదూరితో వ్యటఁదూలి,
వనసీమ నినులేమ కనుబ్రామ మనబీమ
మృగపాలిగని యెంత బెగడువడితో,
బెగడొందినఁగడింది వగఁజెందెగఁగుంది
యలికేణియెంత యా యానవశితో,

తే. గీ॥ అకటదమయంతి రతిచేతియలరుబతి
మురిపుములదొంతి నెలలేనిమరునిదంతి
నెలకొనుకడాని బలుకాంతి కలుగునింతి
బాల యీలీలఁ దలపోసి తాళఁజాల॥

అనుబంధము 26

హా ! కాంతామణి ! నిన్న మరల నేనెన్నడు చూడఁగలను ! ఆయ్యా ! పట్టపిడుగున
నిన్ను బాయదుర్బుద్ధి నానయిత్తి పెరిగినచ్చితిని. అక్కటా ! ఒకమాటదగులు
వచ్చి నాధూరకృత్యమునకు దుఃఖించి వెనుక దిరిగి నినుఁ జూడవలయునన్న
నేనెందు పెరిగినను జక్కవన్నవుగదా ! నా ప్రప్తికేసుండును కరించిన నాట
సుండి నినుఁ బాయఁజాలని కారణమునఁ జిన్నికుమారుని నైతము పుట్టినంతికిఁబంపి
యడవులకు పెంతునచ్చిన మనోహారిణి నిద్రపోవుచుండఁగాఁ జీరఁజంచుకొని
ఁబొంటిగా నట్టుడవి విడిచినచ్చిన క్రూరకర్మదు కృతఘ్నఁడెందైనఁగలఁదా ?
దమయంతి ! దమయంతి ! ఆయ్యా ! యింకెక్కడి దమయంతినాను ?

(హావలగ్ని కనిపించును)

అహా ! ఈ దావాన్ని యీ యరణ్యమునంతయు దహింపఁజూచె. నేనించేయుండె
దను. దమయంతి వియోగజ్వారార్తిబడుచున్న కడఁగానని నాయకులఁగడఁ
జేయ నీ దావాన్నియే బీజమంత్రమగుఁగాక (లోపలధ్వని).

హా ! దీనబంధో ! మాంపాక్షి-మాంపాహి-మాంరక్ష-మాంరక్ష. . (అని).

నళ—అహా ! ఎక్కడిదియార్తధ్వని ? నన్ను బోలిన నిర్భాగ్యుడవఁడెందుఁబ్రవేశం
చెనో ? ‘ మాంరక్ష మాంరక్ష ’ యని యాక్రందనము చెనెడునో దేహీ !
భయపడకుము. ఎంత దీనుఁడైయున్నను, ఈ నలుఁడు తనచేతనైన సాహాయ్య
మొనర్పఁబ్రయత్నించును. .

ధ్వని—విజయీధవ - నళరాజా ! విజయీధవ - నేనొక వృద్ధసర్పమును. నేయెండు
మనినెంచున మానవ భాషనయితము నేర్చి మానవయుడనైతి. శ్వాడీ యగ్నిలో
దహింపఁబడుచున్నాను. రక్షింపుము.

నళ—(పోయి యగ్నినున్న సర్పమును వెలికిఁజెచ్చి) సర్పరాజా ! ఇంక నిర్భయుఁ
డవై యుండుము (అని పామును విడువ నదికలుచును.) హా ! హా ! హాతొస్మి.
(అనుచు వివర్ణుడగును) కుడకు నాయవన్ధ యంతకువచ్చెనా ? అయ్యో !
ఈసర్పము నశ్చైంతగాఁగఱచె. సర్పగర్భుడనైయంతరింపవలసినవచ్చె. హా ! జీవితే
శ్వరీ దమయంతి !

ఉ॥ చండహుతాశ్శేలకును సాటియనందగు శ్వేలివహ్ని యీ
కుండలి నన్ను దాఁగఱచెఁ గ్రూరత నింక మిసంగఁజాల నో
యండఁజూచున యిట్టియెడ నాదట నూఱడఁబల్కసివునా
దండ వనించు భాగ్యము విధంబలరారఁగ నోచనై తినే ॥

అనుబంధము 27.

హా ! కుమారా ! ఇంద్రసేనా ! నీకెటిచేళ మాతృగర్భమున జనించితివి
చ॥ మనసిజరూప చారుణుకుమార తనూభవ యింద్రసేన నీ
జననము తండ్రికి నిర్మగుల సౌఖ్యదమంచని రింతెకాని యో
తనయ యొకండుగాని యల్పదై వవిదుల్లడుదిక్కు లేక యీ
వనమున నంత మొందు పరిపాటియెసంగఁగఁ బల్కురై రిగా ॥

అయ్యో ! విధిభలవంతమైనప్పడెక్కడి జ్యోతిషము ఎక్కడి గ్రహబలము ? అహా
ఇప్పుడు నా కాలేరి యొక్కడితోపోయినది. ఇంకెక్కడియాలేరి ! అన్ని విషయ
ములఁ గడుపుచిండియయన్నది. ఎక్కచింతలతోనేను ? ఇట్టికాలమున
హరిభజనమేతారకము.

కవిరాజ విరాజితము.

వనజవిలోచన పాపవిమోచన భక్త విసేచన భవనా
వనధివివేళన భవ్యసుధాశన వైరివినాశు భద్రయుతా
జననతివిక్రమ దివ్యపదక్రమ ధీర పరాక్రమ దేవసుతా
మునివినరావన ముఖ్యవిభావన మూర్తి సుపావన మోక్షపదా ॥

అనుభంధము 28.

వృద్ధస్వహ ! నిన్నేమందును? కాలముకాని గొప్ప దుపకాగమొనరింప నపకారము
వెంటచురు. అదిగాక కురకర్మబ్రష్ట యాయాసమున క్రాంతిజెంది నన్నే
దైవముగా మిమ్ముండున మాని పీడిని నట్టడవిం గట్టుచీరజేడి గుట్టెల్లబె
ట్ట చిన నాయుట్టి కట్టడి కిట్టిపాటుగాక యింకెట్టిపాటు రాగలదు.

[ప్రవేశము : కర్కోటకుడు]

కర్కోట — మ! నశభూమిభవ యూజిల్లు మతిదీనభ్రాంతి నీకేటికి
నల్లమై యచ్చుతమై యతిప్రతివిధానంబై యనుల్లంఘ్యమై
వెలయుంగాదె విదిక్రమంబు నుఖమే వీక్షించు భూమిజను
ల్లలకే యెప్పుటి కేదిరావలయు వాలాయంబు వచ్చుగదా ? ॥

అనుబంధము 29.

నేను కర్కోటకుడను నాగ గాజును. కలిక్రతువే నిన్ను గజనవచ్చితి. అశవియాజ్ఞ
కర్వహింపకున్న విధిలేదు. దారిలో జేవంగుని దర్శించితి. నివును దమయం
తయు నరణ్యము, రిసాలవృక్షము ఏడే నాకలిక దుఃఖించుచున్న పుడొక
ఫలము మియొద్దబుడై చెనట. దానిభుజించియున్న మింక నామోదనన్య
బాధలు దీటుచుండెను. దాని నెఱింగి కలిరాజు బ్రాహ్మణశ్రవణున హరించె
నట. అయినను కేవలమే నీపై ననుగ్రహమున నానిషేధున నమృతగుణ
నించుక కలిగించియున్నాడు. విషయోగమున నివు రూపముమాటియున్నను
ఏకాకలి దప్పు లిచ్చాడీనములైయుండు. ఏను శుభమగును. పోయినచెప్పెద.

నశ — కర్కోటకా ! కలిరాజుని శేషమపకారము చేసియున్నాను?

కర్కోట — చెప్పెదగిన విషయములం జెప్పితి. ఇతరమంత నన్నడుగితము.

నశ — అయ్యో! నాదమయంతి యిప్పుడెచ్చటకున్నదో చెప్పగలవా ?

కర్కోట — అది నేను జెప్పరాదు.

నళ—పో! నాదమయంతి మంగళాంగము నేనెవ్వమున మరలఁ జూడఁగలనా ?
కర్క—నన్నెడిగదవు? నాకుఁ దడవయ్యె. పోయినచేద. (నిష్క్రమించును)

నళ—అహ! ఈకర్కటకుడుపకారవలెవచ్చి యుద్ధాధిపతి నెన్నఁడో సమయమున్న
నాకాఁకలిదప్పలడఁగించి దుఃఖభావనమును నాననము మఱింతదీర్ఘముగా
నొనరించె, (కర్కటకుడు మరలఁ బ్రవేశించి)

కర్క—నళరాజా! మఱియొకమాట. నీరూపము కావలసినపుడు నన్ను దలఁపుము.
ఈ యెంబడుము నీకుఁబంచెద. దీనిధరించిన నేప్పటిరూపముకలుగు, పోయి
వచ్చెద. (నిష్క్రమించును)

నళ—అయ్యో! నారూపమునాకేల? విభవమునాకేల? దమయంతి! నిన్నొకన్నఁడు
చూడఁగలను? పియడఁబుగములు నిన్నేమిచేసెనోకదా? తరులారా! మృగా
దులారా! మా దమయంతింజూపరాదా !

నీ॥ అరయరేతరుణి నిర్భరైలులార! వసుత్త

ః రైలులార! విభీత హరిఃకులార ?

వగలాడిఁగనరె నన్నగములార! సువర్ణ

ఖగములార! యరణ్య మృగములార ?

భామఁగానరె సరోవరములార లతావి

సరములార! మహార్యి ధరములార ?

చూడరే కలికిఁ గింశుకములార విమత్త

పికములార సువర్ణ శుకములార ?

తే॥ గీ॥ బకములార రథాంగ డింభకములార

భిల్లులార వనతరుమతల్లులార ?

మానులార మహాటవీస్థానులార

కానరే మందయాన నిక్కాననోన



తురీయరంగము-అరిణ్యము,

(ప్రవేశము : వీరనాయకుఁడు మొదలగు నెఱుకువారు)

ఎఱుక—పొలమునకెల్ల నేరికయగు గంధరగండా! వీరనాయకా! జోహానలు,

వీర—ఓరీ! ఎఱుకులారా! మీరు నెఁడేమి చేసితిరి ?

1వ పాదక—విలికా! ఆరంభం జరుగుచు దొక్కచు సంపద సేయుచుండిన పండి
గన్నను నేడు క్రిందగడని ప్రుండించియున్నాను.

2వ పాదక—సామీ! అత్త మీల్లు సత్తువగలకల్లి మెకము హత్తికత్తిగల్పించియున్నాను

3వ పాదక—జ్జేడా! గోమూడిన యాముపేనుగుతో సాముచేసి మోముచించి
గీమునకుం చెచ్చియున్నాను.

4వ పాదక—పడయడా! సంగడికార్లతోఁ బొంగిపోవంగ్గ దొంగవలె లొంగియుం
డిన సింగము మోముపై గొంగడిఁగప్పి చెంగించియున్నాను.

5వ పాదక—ఎకిమీడా; త్రుళ్ళపడుచురేళ్ళునుకు లేళ్ళగవి కాళ్ళపట్టి వ్రేళ్ళునెఱికి
త్రాళ్ళఁగట్టియున్నాను.

అనుబంధము 30

పీర—సెఫాన-లెంకలారా! మీరు నేడు దక్కినపుంజ్జికిఁ గుక్కలఁగైకొని
యొక్కడగు నుక్కువ నేటకుఁ నిక్కవలయు. నెచ్చటనే కాచియుండును.

ఎఱుకులు—

(నిష్క్రమింతురు)

(ప్రవేశము : దమయంతి)

దమ—నీ॥ మఱుచితే నాధనీ లెంపపై నేవేళఁ

జెన్నారనించుచు నున్నకూర్చి

విడిచి నే ప్రాణేశ యెడవక నీకుర్చి

నురుకీర్తి గలిగించి యున్నకరుణ

యడచితే కాంతనీయెడఁదనల్లందులఁ

బాయకుండిన మోహబంధనంబు

నిరసించితే మనోహర యెన్నఁడైన మా

నని నీదు దీనావళప్రతిష్ఠ

తే॥ గీ॥ సొంపు మాటాడవేల తలంపవేల

పెంపలరఁ జూడనేల మన్నింపవేల

తెంపుఁ దలఁగింపవేల యాలింపవేల .

పెంపవేల నీచానఁ బాలింపవేల ॥

అనుబంధము 31.

హా! నానా! ఇంకను ఏమిగచితివి? నిత్యసత్య క్రతుడైతినే నే నత్యభంగమున కొమ్మకొమ్మ నే నేమిచిదానను? భూదేవీ! నీవైన ననునింగి నామః యనున కంత మొప్పురాదా? గహన మృగములాగా! ననుఁ దెగఁజూడరాదా? ఇంకాది జేకతలారా! స్వయంతరమునాఁడు కష్టించి నాకు వరములాసగితిరే మీరైన మా నలునిబాపరాదా?

(ఒకసాము దమయంతిం బట్టెను)

హా! ప్రాణేశ! ప్రాణేశ నీవీ సస్పయి మ్రొగఁజొచ్చెను. నీకు రక్షించుట కిదిగదా సమయము.

వీర—(ఇంతవఱకుఁ బ్రక్రమించుచు దమయంతిఁ జూచి మెచ్చుకొనుచుండి) ఆహా!

ఈ కలికిన బాబు పట్టియున్నది. దీనిని గొక్కచేయవలెను

(అను భ్రమనఁబానుఁజెరుపును.)

దమ—అయ్యో! నా పొలివైవమునదెచ్చి నన్ను రక్షించిన ఏదెవ్వరు?

వీర—అన్నయిమ్మా! నీ పొలిమనకల్ల యొలికను నాశీరు వీరనాయకుఁడు.

దమ—వీరనాయకా! నేనునలునిభాగ్యము. దమయంతియనువానను. నానాథుడే

యదనినెంతోభోయి కానరావచ్చును. నామఃదేవ్యుడే ప్రాణములు విడువనున్న నన్నుఁజేంది పుణ్యముగట్టుకొంటివి. నీకు నే నేమిపకారము చేయఁగలను?

వీర—దమయంతి! నే నేమి చేసియున్నాను? నన్నంత యెఱుఁగించెదవు? నా యింటికిఁబోదమఁదయ్య.

దమ—అయ్యో! నానాణిభుని యిక్కర తెలియునటను నేనొకనోట నిలుచు దానఁగాను. నిన్ను కమింపుము.

వీర—కలికీ! కనికరమింతైనలేక నడిపాళాన నీకు తెల్లార్చిన కటికవాఁడేటిమగఁడు కాని వెదుకదు నెందుఁబోయెదవు?

దమ—అయ్యో! నిజ్జడైనననున నెఱుకలేరి తనమున వాడినమాటలు నేనెఱుగఁ గొనను. బట్టి మాట లింక నాడవలెను

వీర—చిలుకలకొలికీ! ఏదెంతన్నను గాదనను దాఁడవెటికి? నీయింపు నాకుఁ జెఱుకు వింటి నతీత మరులు వొడమిసది.

దమ—(చెవులుముసికొని) హరి హరి తండ్రీ! ఈమాటలు నీకుఁదగునా?

చ|| కొందలపాటుఁడెచ్చు కడుకొంటెతనంబుగదన్న యన్న యెం దెందుఁ దలంపఁగూడునొకొ యిట్టిదోరిక ప్రాణదాత వై నందునఁ దండ్రీవీరగుదు వారయ నాకట్లు రాజపత్ని నై నందున నీకుఁ దల్లివిగదా తలపోయఁగ నింత ద్రోహమే ||

నీకు నాకుదండ్రుడిని నేను నీకుదల్లిని ఈ మర్నెరతము చెల్లునా.

పీ—నమయంతీ! నీమాటలు నాకుఁ బలియున్నవి. నీవు నాకుదల్లియైన నేను నీకుఁ
దండ్రుడిని గాఁబాలకు. నే నీకుదండ్రుడైన నీవునాకుఁ దల్లిని గాఁబాలవు. ఇది
యొప్పికిని సరిపడనివాఁడు. తొలుత నీపై మరులు గలిగియే నిన్ను బాహుదలనఁ
నప్పించితీ. ఊరక నీకొగిలియిమ్మ
నవ—అంతా! నిన్ను వేడికొంగురు. చెరిక యూరకపొమ్ము.

రాగము-నవరోజు తాళము-ఆది

పీ—మొగంబులను శే-వగల్గిరిగికడు-దిగుల్పడఁగ నేలా

యిటువలె-వగంగుండ నేల

బలానన్ను నిటు వెలార్చెఁపయీ-పొలానకేమీఁ డ

కై కొనునలాముచెలిప్రొడ

కటాత్రోచెదవె-తటాఁబుమనిన న్ని పేలదమయంతీ

సోగనుల-మిటారిమెల్పుంతి

జోహాఁసనినుబొ-దిహాళిఁదేలక-యహావిడువంబాల

మరుముఁ-కిహావడికిఁదాళ ॥

(అని చెయిపట్టుట ప్రస్తుతం)

దమ—(దూఁసుప్రాయ) మరాత్మా! నియుపకారముఁదలంచి యెంత శ్రమించినను
నీమర్నెరతము నీవా?

పీ—దమయంతీ! ఈ పొలాన నన్ను మించిన యెఱుఁగుఁడుగలఁగడు. నీకు
మదిగలిగినఁగోరి యింతితిడిసి నీకు మోక్కితిగాఁక కొవలెనన్న నిప్పుడే
నిన్నెత్తికొనిపోయిన నాకొకఁడెవ్వమురాఁగలఁడా? నలుఁడు గిలుఁడు నాతో
రూపమాన సరిరాఁగలఁడా.

డి! ఎంచఁగరాని చక్కఁదన మేచిన నేడకకాఁడటంచు నూ

చెంచువలంతి చేడియలు చెచ్చెట నాదిటునవ్వునొందఁగా

లంచు లిచ్చి పైబడి నలాము లొనర్చెద రట్టివాని మ్రొ

క్కించితె గట్టివాయి కలికీ నిను నేమనువాఁడఁ జెప్పుమా !

నీకొక్కరగడియ తడవిచ్చెదను నీవెకనికరించి కొగిలింతువో నన్నే పైబడు
సంతపనికి శత్రువువో యెఱుఁగఁగోలెదను నెనిక్కడనే యుండును

(కూడఁచుచును),

దమ—హరి హరి ! మహర్షా !—

ఉ : ఓ నలసార్వభౌమ మహిమోన్నత చారుశరీరకాను యీ

కాననసీమ నీకరణి గాతీయవెల్లెడు నీరీరాతుః డ

య్యోధుడు కానడించిచని యూరక గుండఁగఁబాడియానె రా

వే సనుగావవే పరమభీతను దీనఁదలంచి ప్రోవవే ||

సీ : ఇదిగదా నమయ మార్తదశానగాహిత

ప్రాణసతీ పరిత్రాణమునకు

నిదిగదాతటి దురాకృతఘ్నత్వ పతివ్ర

తారక్షణ మహోపకారమునకు

నిదిగదా వేళి ఫీరదయాభిరంజిత

శరణాగతత్రాస హరణమునకు

నిదిగదా యదను దుర్మృగకంపితకిరాత

పరివంధినిర్యాణ కరణమునకు

తే॥ గీ॥ హా కృపాలోక మామక ప్రాణ హథ

హా సదాధర్మ సాలనాత్యంతలోక

హా నిరంతర శరణాగతావనాథ్య

హా కరకృపాణ ధూపాయితారినిచయ ||

వీర—దమయంతీ! అరగడియలో సగము ప్రొద్దయినది వేదవృమాటతప్పవారడఁగాను.

దమ—(కోపమున) దురాత్మా! అయిన నీ దుర్మృగతమ మానవా? నామత్తుము

తెను, నీ కౌతము గమిపిరిదినియ్యవ్వది.

తే॥ గీ॥ మానకేవేళ నాదగు ప్రాణవిభవని

నలుని దైవయుగా నాత్మఁ దలఁతునేని

యచలభక్తిఁ బతివ్రత నగుదునేని—

వీర—గడియియునాయె ఇరకమానను

(అనిపైలుచును)

దమ—యీశిరాతుఁడు బద్ధుఁడొఁగాక యిందు !

(వీరనాయకుఁడు బద్ధుఁడగును — యవనిక వడును)



పంచమరంగము-అయోధ్యలో ఋతుపద్మనాథానమము.

[ప్రవేశము : ఋతుపద్మండు, మంత్రి, వార్షేయుడు]

ఋతు—మంత్రి! క్షేత్ర రానున్న యతులకుఁ జక్కని ఓడిది కయించి యున్నావా?

మంత్రి—అజ్ఞప్రకారము చేయించియున్నాను.

ఋతు—బ్రాహ్మణ సంతర్పణముని కెట్టియెర్పాటు లొనర్పబడినది ?

మంత్రి—నిన్నటికి పదివలె బ్రాహ్మణ్యమయినది. నేడింకను నెక్కువగారావచ్చును.

అన్ని యెర్పాటులను చేసియున్నాను.

ఋతు—వార్షేయా! నమఃఖనున నింకను దీనభాషమువదల లేదు. ఎన్నాళ్ళ దుఃఖం

చిన సేమిసలము ? నశరాజునకు నీవంతరంగమిత్రుడవై సాధిస్తా యుండిన

వాడవగుట వాకులవడుట స్వాభావికమే కాని నల్లయొద్ద నెట్లో నీకిక్క

డను నట్లే యని యెఱుంగుము.

వార్షే—య్యో! ఆ నశరాజువేళె యీఋతుపద్మరాజువేళె యని యెంచినవాడె
గాను. అక్కడికంటె నాకిక్కడనే యాదరణ నెక్కువ అయిన—

శా|| ఆ రాజన్యుడు జూదమాడి తనరాజ్యం బోడిపోవంగఁ ద

న్నారీరత్నము పుట్టిచిటికి నుతుక నావెంటఁబంపంగ న

మూరాకారుడుదారినంతయు నయోమాయమ్మరాదంచుఁడాఁ

గారుణ్యం బూదవంగ నేడ్చువగ యింక న్నాశనంబేర్చెడుక !

ఇది నేనెట్లు మఱవఁగలను ?

ఋతు—వార్షేయా! ఊడబిల్లుము ఇది యంతయు వైశ్యతము.

మ|| అతిమాత్రయుగ దుఃఖముకొ నుఖము దై వాధీనతం గర్వనం

గతిమైఁ బ్రాణికిఁగల్గుఁగా యిపుడు దుఃఖప్రాప్తిమల్లాడ శ్రీ

యుతుఁడాభరమణుండు వెండియునునేఁడోతేసాయాకాలదు

స్థితిదీటుంగను వర్వసౌఖ్యముల నిల్చిం తాత్మతం తెందఁడే !

అనుబంధము రి2.

దీక్షై చింతింపఁ దొడఁగి మరగలదా ?

[ప్రవేశము : సేవకుడు]

సేవ—ప్రభుచంద్రమా ! ద్వారమున నెవరోవచ్చి కాంచియున్నాడు.

ఋతు—కానిమ్ము.

[ప్రవేశము : నలుడు (విశ్వతవేషమున)].

నళ—ఋతుపక్ష రాజ్య కంఠరవా ! అభివాదనము.

ఋతు—(స్వగతము)

కం॥ భూరియశుండుగ నాఁ

పీరుడు కనిపించెనెందు వెలయునె యిటులా

కారము ఘోరము తేజ మ

చారమితండెవ్వడొనొ పరికింపంగక ॥

(ప్ర:) మానవ శ్రేష్ఠ ! నీవెవ్వరవు ?

నళ—రాజమూర్తాండా ! ను కాచకవిద్యలో శైవుల్యము గలవాడను, అశ్వశిష్య సయితము కొంతయెఱుఁగుదును. ఏరాజువద్దనున్నను మనముకొక్కనట్లు వంటచేయనేరదు.

ఋతు—అయ్యో ? నీవేరాజునొద్దనుండినాడవు ! నిక్కము వచింపుము.

నళ—రాశేంద్రా ! నిక్కమేవచించు మానవుడెవ్వడు కలఁడు? అదికాక కాలము చాలనివేళ సత్యమాడినను విశక్తి మైదొంచును—నలరాజునొద్ద—

ఋతు—ఆహా ! నలరాజునొద్ద నున్న వారందఱు నాకుఁబరమాత్ములు. అయ్యో ! నీపేరమి ?

నళ—దేవా ! నా యిప్పటిపేరు బాహుకుఁడందురు.

ఋతు—“ ఇప్పటిపేర ” నెడఁగెల ?

బాహు—అ రాజన్యుడు నారొడ నభేద సతిస గలవాడై తనకొరవపేరు నాకిచ్చి యుండెను. ఇప్పుడు దానిఁ దలంప నేటికి ?

ఋతు—బాహుకా ! నీవారని యూడిగ మెప్పుడు విడిచితివి ?

బాహు—అరాజునకు రాజ్యమృతియగు దుష్ప్రికలిమి నాకు నట్టిపాప్తియే లభించుటఁ జేసివచ్చితి. బహుదీనములందువాఁడఁగాను కొన్ని నాళ్ళలోనే దాన్యముక్తుడైనను దేహముక్తుడైనను గావలయు.

ఉ॥ సంతతసత్కృపాగుణ విశాలుఁడు శ్రీఋతుపక్ష మేదిసి

కాంతుఁడుసాశ్రితప్రజచికారవిదూరుఁడు నాదిగంత వి

క్రొంతముగాఁగ నీయశము చాలమిశ్చలినయిట్టివేళ నీ

చెంతవసించి యూడిగము సేయఁగవచ్చితి నాదరింపవే ॥

బాబు — బాబూ! దండప్రాధికారమునా? అకర్మము పట్టమునకును కాలమున నుండును. వాళ్ళయ్యా! పితరభ్యుక్త నమించి దొరికె. పితరు కేలును నునా? (దాచుకుంటు వాళ్ళయ్యుని సంభ్రమమున, వాళ్ళయ్యుడు బాహుముని నడచుచున్నప్పుడు ను జూచెదనట్లు)

బాబు — వాళ్ళయ్యా! వాళ్ళయ్యయ్యా! పితర దండప్రాధికారము దండప్రాధికారము నిజమైనది చంద్రుని కే కనిపించితేదా? నిజములకాదు నొకవాడు విజేతాకేళు ప్రాప్తవాడు కృష్ణాక్షుని విజ్ఞుల కనోదముగాఁ జెప్పునపుడు వచ్చుమందొకవారలగు నుండును.

బాబు! అనలసాక్షియు, దునీదురియు దుజయంత్రాభ్యుదయ విశ్రాంతి గనబోగానిగాదె నీనతి కడుంగారామ చేనాచిడగ దమయంత్రసతిగూర్చుగాదె యెపుడున్నన్న నిల్లోకియవో భ్రమచూచునొకాకనక ముచిచితో వాళ్ళయ్యచోద్యంబగుకా!

బాబు — రాకేంద్ర! నే పితామహుని నాచిచ్చు పకమశ్రేయ. అయిన ద్వంద్వమాత్ర మే మెక్కడనుండి కిచ్చుచున్నది. అరాచకమొకటి కేదల. అందలవంటల వాచిలయలకాదు నుండును.

బాబు — ఇదేల వాళ్ళయ్యా? అనయంత్రయ నచ్చుచున్నది వాళ్ళయ్యంతము చెప్పు యుండలేదా?

వాళ్ళ — బాబూకా! కొందఱు యోచించి మాటలందును. అన్నిదినములు రాజ నివాసము నుండి లిగియున్నను వారిగతి మలవడఁబ్బుతోనదు. పత్తివతాతిలకమై రాజుదేవతయైయున్న యాసలేమిటి “వ్యయంత్ర” యని పిలిచెదవు. దమయంత్ర జేనియనవలయు.

బాబు — వాళ్ళయ్యా! దునింపును. కంటలవాటి వాటివాగతికము? అదిగాక యానరాజునకు వాయుగనున్న యశేదగుణమున వాతనియెచటను వాతనిదేవిని నెప్పుడే నుండునుంటి. కృష్ణ పట్టాభరణము

బాబు — బాబూకా! నిజ నళరాజునొద్ద నెన్నుకొంటి?

బాబు — రాకేంద్ర! పుట్టింది మొదలొకని యారాజువృత్తి నేడఁబాయనంటి అది యిప్పుడు కలసిపోయెనేల?

కవి! అన్యాయముగాని దండప్రాధికారమునందలి నాడు సేవ వ్రయమైనను న న్నునిచికోనుము నీడందంబున ననుమానించిలేని బోయెద సతివా!

మును—అయ్యో! బ్రాహ్మణ! ఇదిగో మైదాదినికాక నాకడ మోము? నళరాజు
 పేరు చెప్పి... కాదు! జనకరాజు వాడునుట సాక్షాత్కరించుకొనెదను
 నేల—అవును. చీకట్లులే లేకయియున్నది
 మును—అది తి! పునఃపఠ. అవయవ. (నిష్క్రమించును).

— శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః —

శ్రీ
చిత్రన శ్రీ మహా తు కి ము.

శ్రీ రీ యా జ్ఞా - ము.

వధిమర లో మూఅడవిలో మునులయాశ్రమము.

[ప్రవేశము : బృహద్వతు, డనుయోషీయు మణిగొందలును]
 (మునులు మంత్రవశముచేయుచు, అవయవలవేల్పుచుండ)

అనుబంధము. ౩౫

శ్రీమహావ్రవేశము : సముమంతి (హారముల)

మనుభావ్యత్తములు.

దను—? కరుణాళరణా ధరణీరమణాతరమైవిడువం బరమాదరణ
 మృగపాగులలో దిగులొందగనీకవగజేయగనీ సగునేనుగుణా
 అటవీస్థలిలో నిలుపాసిననంకటామృతండు మనే నెట శ్రీగుడువో!
 (మునులకు వాచి) అహ! ఇంచెక్కర! ప్రాణిగుణా ముషిసక్త ముప్పట్లుత్తుతి.
 పోయి దృఢంచుకొనియెదను (పోయి)

కతి ఓముషి చంద్రవతంసములారా నదగూంత్సయలారా నియమో
 నాతుల రగుమీకు నమః హృదయ లోనరించెదందగం గైకొనుచీ!
 మును—చీర్ల మునుగనీధం (అని యాశీర్వదింపును)
 1-ము—అహ! సకలవర్త బ్రహ్మచీకేకచ్చితి ?
 2-ము—అహ! ఏకరాజవేదంశానుష్ఠాత—ఏకేమరవక్తయేకవక్త్య,
 3-ము—అహ! యో! నిర్మామవ్యక్తియన యో యరణ్యము నెట్లు! కవేందితి ?

* ఇది తోలుత, రోడిలాగము, అటుకొక్కరకు పాటగారయింపునుదియె.

బృహ-శం|| లలనామణి సీచితముఁ తెలియఁజేసి మాకుదివ్యదృష్టిన్నీవా
నలునికాణి దమయంతివిఁపొలుపారఁగ భీమనాథ పుత్రుని కానే!
కం|| ఘనవేణి కిల్కివేరణఁ ననుజనిభుండు జ్ఞాతిరచిత మాదూద్యూతం
బుం రాజ్యమూడి కావలఁదినుబొం చనంగ నతని నెఱుకెడు కాదే!

కవి-సంగీతము

చ|| గుడికడఁగావొన నునికుంజర మీకుఁ దపోబలులునగా
గరబవరాళ్లమై తనకుఁగాఢఁగ భూతభవివ్యదృష్టముల్
ధిరఁజేసి గూఁడుని యదంతములున్న వె మిమ్ముఁజూడ దు
స్తరఁలుమాటులాటఁ గడుధన్యతమీఁతె నభీష్టసిద్ధిగా ।

అమృతసింహి వానినెఱుకెడు సుమిత్రానమ

మ|| ఒకనాఁడున్న ను బాయఁడెన్నఁడును గోపోద్యోగముం గానఁడ
తృకఁకంబగు కూరిమిన్న నుచు నాప్రాణేశుఁడమయెనో
వృకకాఠ్యాల ఘనాటవిన్వడిది తానెచ్చోటికిం బోయెనో
యకటానావిభునిక్కు వ దైలికి యత్యంతయు రక్షింపరే ॥

బృహ-శం|| దైవాజ్ఞానులగుఁగ్రుమ్మ
యోవారల నెంత తెలిసియున్న నొరలకా
భావముఁ వివరింపకా

దీవిధిమానమయ మొనరు నెఱుంగవెతనయా ॥

కవి-కావ్యశ్రవణ! సేనావిభము నెఱుంగదానఁగాని వియోగదుఃఖము
నకుంపఁజాలక యడగితిని అయిన మఱియొక్కటి వేడవచ్చుకా ?

ప్రశ్న-అదియిది ?

దమ-ఉ|| ఆకటఁజాననుంటిని ఘనాటవిన్వేదనన్ను బట్టెడ
ర్వీకరమృతనుఁడియును పింఛవిధంబుగనంత మొందె నా
యాకలియింకఁజచ్చు లేఱఁ గారయమీర లేఱుండుమందులుగా
మూఁగులొనఁజావ నొక కుండు రక్షించినవాఁడొనఁగరే ॥

బృ-పంచసాధిచ|| వారిమరి ! చెప్పలుమూసికొని

యెంతమాటనినయా కనుగొంటిమి సీచిత్రము
యుద్ధగివమయిలో నిమ్మతయో ముగిల్లి మరేండునాజ్ఞ సీ
నిరవధికతుదగా దృష్టము నీకునధీనముగానొనర్చె నీ
వఱకుఁడునునిట్లు పాముగఱవగా దనయొనమునూటి

५५ —

ಅಧ್ಯಾಪಕರು

(ఈని పూర్వమున)

1 ముని.—పశువనితానాగితిః ప్రాంతవహించితిన్ బృహద్వేదా ||

[illegible]

(నిజానుల్లా ఖాన్ కుమార్తె బాబామూ ! యాగినిజుమను)

2011年12月12日

உ. ரு. — “சிவ சுவாமிகள்தான்” என்று சொல்லுகிறார்கள்.

చా. : గో. చరిత్ర : వి. ప. : శా.

స్వేచ్ఛాచేయగలము-అడవి.

[ప్రశ్న :- కొడుకు-సామ్రాజ్యము]

ఆనాటి దక్షిణా 31

1 ప్రశ్న—భాగ్యలక్ష్మి! సామాన్యత అవయవమిది. దీనిని మరలించి మరల సృష్టించామా?

[illegible]

1 స్వామీ! మృత్యువును బాధింతును. మృత్యువును బాధింతును. మృత్యువును బాధింతును.

1. స్వామి—మహిమ విశ్వేశ్వరేశ్వరము. ౧౧౫౭

శుద్ధి—గుణావళి-విశుద్ధి.

[ప్రవేశము : దమయంతి-(చూరమున)]

దమ. — నీ నలువారు చతుఃస్థులులాగా

యలులారపులులారచూడనేలమనీశాశుఁ

దత్తగాత్రశేఖర సుందరులూర

దరులార తరులార చూడరే ధరణివిధుని,

దనరాదుచికింక జవ్వనులార వచులాం

మునులూర కాసరే దినపటేజు

మనబలోద్ధామనూతరుఁడ కరుఁడ

హరుహర కానకే యవనిధవుని

అ. పా. సురుచిరాంగునెందుఁ జూడరేయలఘుభృం

గార్జులారదామలార శూరు

లాంఛ కేదులూర భీరులూర చలినామ

మూర్తులార వనమచూర్తులార ॥

అనుబంధము తీగ.

సాగ్ధవాహులు (అందఱు దమయంతియొద్దఁ బయలుపడెదఱు)

పాట-నాథనామక్రియ, రాగము ఆటతాళము.

అందఱు—అబ్బ! బిచ్చయిదియేమోహాపు మమ్ము

తెచ్చి బుప్పడఁ జేసి ధైర్యముఁ బాపు

1సార్థ-గోచీకఁ టిచేయుటాచి గుండెఁదిగులుపుట్టించెడు గొప్పవిశాచి

2సార్థ-అక్షచిదయ్య మెయుండవచ్చు దీనిఁబోయియేఁగొట్టినఁ బలుకకచచ్చు

3సార్థ-చాలురమియిలుగాల ఇదిఁపోలేరమ్మకుఁ బుట్టిన బాల

4సార్థ-దురమిచనికూల వట్టి నాదులేటికినిదివనలక్ష్మిచాల

అందఱు—అక్కా! అవ్వా! తల్లీ! అమ్మా! మాదిక్కురాకుమునీకు

జ్ఞుకు మాయమ్మా!

• శుచి—ఏటికిరా మిరిట్టుచేసెదఱు అవ్వా! ఏవెవ్వరవు? ఈయరణ్యమున పొంటిగా నేలయున్నావు?

దమ—అయ్యో! నేను నలుగురార్థము. దమయంతియనుదానను. పతి నన్ను బాని పోయిన నీయరణ్యమున గత్సంతరముగానక తిరుగుచున్నాను.

శుచి—అమ్మా! నలుఁడెవరు? నిషధదేశపురావా?

దమ—అతఁడే

శుచి—అయ్యో! అతఁడు రాజ్యచ్యుతుఁడై నాఁడని విని మిక్కిలిదుఃఖపడితిని. నేను వ్యాపారార్థినై నిషధకువచ్చియున్నప్పుడతని గణములు వినియుంటిని. నీవు మాతల్లి గుమా.

దమ—మిత్రకృడికిఁ బోయెదఱు?

శుచి—ఈరాత్రియింటేయుండి యందయమునఁ జేదిపురమునకుఁ బోయెదఱు.

దమ—నేనును మీతో రావచ్చువా?

శుచి—అడుగువలెవా? భాలేసురా! ఈయన్మృతక ప్రదేశమునఁ బడక వేసియిమ్ము.

దమ—అయ్యో! నాకుఁ బడక యేమియువలదు-ఈనేలపైవనే శయనించెదఱు.

శుచి—నీ యిష్టము.

(సార్థవాహులు శయనింతురు)

దమ—హే! దైవమా! నేనేమిచేయుదును. ఎంతనుననునక ధైర్యముతెచ్చుకొన్నను నూటకు కలంగదు.

మ॥ యతిచూడామణీనాకొగిందెలిపె ఘోరారణ్యమందుండ మ
త్సరికాకోదరదప్తుః తోలఁగ రూపంబంచు నావార్తకు
ద్ధతిమూర్ఖిల్లితి సంతోన ఋషి యంతస్థానముండెందె సంగ
తియామీదమతేమటంచు నడుగంగాలేదె హాదైవమా—

శా॥ మన్నాభుండుభుజంగమంబడనిలో మాకొన్న కాలంబునకా
నన్నేలాగునజేతెనో విసికెనో నట్టాడెనో దూరెనో
యెన్నాశ్చాయెనోయేమిచాటువడెనో యేమాయెనోయాతఁడెం
దున్నాడో యటుకాకయియ్యవనిలేడో వ్రాప్తియెల్లుదో ॥

తే॥ గీ॥ ఐననూటగలిగెనహ్మనులనిస పలుకుచందము డలవ
“రూపంబుమాత్ర
నహిగిలవ” సంచువదియించి రంతెకాడె యొంక విధమైన
నదిచెప్పకండవారె ॥

అ॥ వె॥ తెలియనదియుఁగాక “స్థితిసుమంగళీ
భవ”యటంచునన్ను బలుక లేదె
ఋషుఁ పలుకుదప్పనే ప్రాణవంతుడై
యున్నవాడటంచు నెన్నదాని॥

ఉ॥ ఎక్కడనున్నవాడొప్పుదయేళుఁడు దానసయంబుఁ బాల్చునా
నిక్కపురూపమున్న సవనీస్థానంతటఁ గ్రుమ్మరింపఁగా
నిక్కువదిక్కుఁగాని యిటు లెవ్వరుగాననిరూపమున్న నే
దిక్కునావిభున్నెమకఁ దీతెడనో గుణతింపఁగూడనో ॥

తే॥ గీ॥ మాయురే నాదుపూర్వజన్మముననెట్టి
దంపతులఁబాసి వారు దుఃఖంపుచుండ
నవ్రచుంటినో యాసాప మివ్విధమున
నడరిపొక్కింపఁజాలదే విడువఁగలదె ॥

[ఏనుఁగులు ప్రవేశించి సార్థవాహులఁద్రొక్కును
వారణది నీల్లుదురు కొందఱు పలువెత్తుదురు]

చను—(ఏనుఁగుల కెదురుపోయి)

ఉ॥ వావిరిమండభాగ్యులకుఁ బ్రాపగువారికిఁ జేటుప్పదగ
భావముదప్పకుండఁగఁ గృపాగుణమెంచక సార్థవాహులం
బావనభంగినన్ను గరిమఁబునఁ గావఁగనున్నవారి నే
తావధియింపఁగుంజరములార సనుంగరుణించి చంపరే ॥

[పునః ప్రవేశము : శుచి]

శుచి—అమ్మా! నిత్ర బ్రతికియున్నావా ?

దమ—కం! మానకవిధి సంతటములఁ

బూనియనుభవించ బ్రదుకుపొమ్మంచురహి
నానొనట వ్రాసియుండఁగ

నేనెట్టులఁజావఁగల వణిగ్వరవంటె ॥

శుచి—అమ్మా! దక్షిణపడుతుము. ఇలాపేక్షలే నియమగతులేంచి పరిద్రోక్తిచంపె
మనమున్న మేమున్నది? కొంచెము దూరముపోయియుండి తెల్లవారిన పిదపఁ
పోవుదము. (విష్కరింతుడు.)

తృతీయరంగము-చేదిపురమున విపులాదేవి యంతిపురము.

[ప్రవేశము : విపుల, దాసి (గవాక్షమునొద్ద)]

విపుల—దాసి! ఇదేమి? మనప్రారంభము మిదలెక్కి మేడలెక్కి యిట్లుగుంతులై
జూచుచున్నారు.

దాసి—అమ్మా! మనస్సుగకాలింపున్న గంజకము తప్పించుకొని మదమెత్తి కట్టు
పడకున్నది. దాని జూచుచున్నారు.

విపుల—అవునే ఎన్ని పోవుచున్నది యామృతముఁజూచితివా ?

దాసి—అయ్యో! చచ్చె! చచ్చె! చచ్చె!

విపుల—ఎవ్వరి వనితయో యెంతటివనిత వివక భుద్ధమృగమున కెదురుగాఁ బోవు
చున్నది. అయ్యో! అయ్యో!

దాసి—అయ్యో! కెవుదేమా ?

విపుల—అహ! ఏమాళ్ళర్థము ! అయ్యోజూచి యామృతము తొలగిపోయెను.

ఇది దేవవనిత కాఁడోయి. అయ్యోకడికిఁ విలిచికొనినమ్ము.
(కిటికిమూయుటచే యవనిత యెత్తఁబడును. విపుల హుచ్చించియుండును)

[ప్రవేశము : దాసి, దమయంతి]

దాసి—విపులాదేవి! నియాళ్ళ నిమేష విలిచికొనినచ్చితి

విప్రు—తమణి! నిత్యతేవు మనమెల్లి యెట్టివారిగైనవఁ జీర్చితైదు వాఖ్యి నెన్నగని
అంతఃకలహముల చిత్తముగదా!

దమ—తే॥ గీ॥ అమ్మరోదై వవిధియలఁభ్యున్నునుమ్ము
కాలము దరింపరాదు నిక్కంబునుమ్ము
చావువలెనన్న వచ్చునే రావలదన
విడుచునేకాలగతిఁజేసిపాడముచుండు ॥

విప్రు—ఆ॥ వె॥ మగువయ్యులేల మాటలాడదవు నీ
చరిత్రమేమి గాకువెఱుగునించె
మనున పేరునూని మఁణిమీసను నీవు
కిడఁగికోరునంత కార్యమేమి ।

దమ—ఆ॥ వె॥ భాగధేయమగుచుఁ బ్రాణమైదై వమై
పరఁగియున్న విభుఁడువాసిపోవ
వగలమిగులఁ బొగిలి మగనిఁగానకయున్న
పడఁతినునికేయేలప్రాణమేల ।

విప్రు—అయ్యో! అట్లువా! ఎనికా నియెడ వాకు మిక్కిలి కరుణగలిగింది.
నీవిచ్చటనే యుండుము. నీపతిని నే నెవరికెఱును.

దమ—చ॥ ఇరవుగగట్టువాలువనియింత యెఱుంగుదుఁజందనాదులం
బరఁగవలందఁజాలుదు నుమయిలఁగటదుగానియెందునే
బురుషులఁజూడనోప వెలిఁజోవఁగఁజాలత్రతయిసల్పుదు
నిరతమునమ్మయేకరణిసీమది కెక్క మెలంగఁజాలుదు ॥

విప్రు—తెఱవా? నీయిట్లునునకు వచ్చినపని చేయుచున్నట్లెమ్మ. నీవుపనిచేయుటన్న
నుమానే. నాయెద్దనే యుండుము. (నిష్క్రమించుట)

తురీయరంగము-అడవిలోనొక సత్రము
పర్ణాదుండను బ్రాహ్మణుండందు శయనించియుండును.

[ప్రవేశము : సుదేవుఁడు.]

అనుబంధము 36.

నుదే—ఉ|| క్రమ్మరివల్లటిల్లితిని ప్రాప్తననుండియుభోజనము లే
కిమ్మహితాటవిన్వలికి నేగడుదాఁయెఱుంగఁగందమూ
లమ్ములుగాని యంచిత ఫలమ్ములుగాని తుదక విశుద్ధనీ
రమ్ములుగానిలేవె తిరుమ్ములు నిండఁగఁబాటెన్లడక ||

ఇదియేమో గృహమున్నట్లున్నది. పోయిదాచెదఁగాక. (ఁబి) అయ్యా!
చీకటియియి నందునఁ గన్నులు తెరియవు ఎవ్వరిచ్చటఁ బంకుకొనియుండునది ?

పల్లా—ఇక్కడఁ జోటుదొరికిను.

నుదే—అయ్యా! దివిమంతయు నానాదము నొక నడినఁజాలకున్నాను. పంకుకొనఁ
జోటుమాత్రమిచ్చినఁ జాలను.

పల్లా—లేను. లేను. ఇంకొకచోటికిఁ బోమ్ము.

నుదే—క్రాంతిఁదైవ బ్రాహ్మణున కింతచోటిచ్చినఁ బాపమువచ్చునా ?

పల్లా—పాపము రాని-పుణ్యము రానిచోటులేదు.

నుదే—ఇంతచోటున్నట్లున్నదే వెంటఁగట్టుకొని పోయెదవా ?

పల్లా—అవును. వెంటనే కిట్టుకొనిపోయెదను.

నుదే—అయ్యా! బ్రాహ్మణుడనీ.

పల్లా—ఇక్కడ బ్రాహ్మణుఁడు కానివాఁడెదఁడు ?

నుదే—అవును బ్రాహ్మణుఁడవా ? అట్లుండి యాఁకలికే నలసియున్న బ్రాహ్మణున
కిహటచెప్పవచ్చునా ?

పల్లా—ఇక్కడ నాఁకలికేఁ జావనివాఁడెఁడు. నికుదయమునందు బువ్వ లేకున్న
నాకు నిన్నరాత్రి నుండిలేదు

నుదే—అయ్యా! ఏకటికి భోజనములేదు ? ని వెదరవు ?

పల్లా—ఒకభోజనములేటికి ? నాతో సంబంధము చేసెదవా ? పోబామ్మ

నుదే—అయ్యా! ఈసంభాషణమున నెచ్చటికిఁ బోవఁగలను ? నాప్రాణములు
నిలుచునట్లులేదు.

పల్లా—అ! హా! నిలువకుండిన నిచ్చటమాత్రము వానివిడువకును. పనివారివ్యతిరేక.

నుదే—ఉ|| కూళవుడురృదాంధుఁడవు క్రూరుఁడవజ్ఞుఁడవాత్తకర్మచం
దాలఁడవీపుపాటుఁడవె డిక్కిలివిందునలాఁతిచోటనో

బాలిశనేఁడు భీమనరపాలకుఁడేలువిదర్భయైన నీ

నాలుక వ్రేలకున్న పరిణామముగలున పేరునిల్చినే !

పల్లా—(స్వ) భీమరాజా! విదర్భ! (లేది) (ప్ర) అయ్యా! రమ్మ హర్షించును.
నాదియు విదర్భనే.

సుదే—పల్ల. మావివస్థగూ నియత్తిబ్రాహ్మణ చండాలఁడుండునా ?

పర్ణా—(స్వ) స్వయంప్రే యున్నది (ప్ర) సుదేవా !

సుదే—(మోచించుచు)

పర్ణా—సుదేవా !

సుదే—పరాదా !

పరా—అయ్యో ! ఎంతతప్పు చేసితిని. (అలింగన మొనర్చుకొనును).

పంచమామరము

ప్రదాక్షణికుధామహోగ్రభావమేచిసారధీ

విదారణంబునర్పఁగా వివేకమెంచలేక ని

న్మదేవనిష్ఠురోక్తులాడి నొవ్వజేయు తెంతయు

నృదిందలంపకోర్చియిందు నన్నునాదరింపవే ॥

సుదే—పర్ణాదా ! విడుదలుగుకొనకలెనా ! నిన్నుజూచినంతనే నాయాయానకుం

తయఁ దీతి. క్షమాపణములట్లుండని-వికళయేమి ? సకలమయింతులలో

నెఁరైనఁజిక్కిగా ?

పర్ణా—సుదేవా ! నిత్యదేశమంతయుఁ జాట్టికచ్చితి-ఎంచున గానఁజితి.

సుదే—అయ్యో ! ఇంక భీమరాజెట్లు బ్రతుకఁగలఁడు ?

పర్ణా—అయిన ని యన్నేషణ కార్యమును నిష్ఫలమేయాయెనా ? ఇంక మనమెట్లు

భీమరాజునకు మోముంజూపఁగలము ?

సుదే—పర్ణాదా ! పశ్చిమదేశమంతయు నే పెదకీకచ్చితి-తీపు చేదిపురమునకుఁ బో

వలెనని యున్నాను. మనమిరువురముం బోదము. ఇంచెం దైనఁబానియము

దొఱకునా ?

పర్ణా—గమింపముననే తటాకమన్నది పోదమరమ్ము. (నిష్క్రమించుచు)

—అంతఃకావ్యము—

పంచమరంగము-చిపులాంతఃపురము.

[ప్రవేశము : సైరంద్రీ (గంధముతీయును)]

అనుబంధము 37

సీ ఎన్నఁడునాదండఁ గన్నులారముదలు
తోడ నాప్రాణేశుఁ జూడఁగలుగు

న్నుఁడునాముద్దు చిన్నారిసుతుఁగాంచి

యింపుమీఱఁగఁ గాఁగిలింపఁగలుగు

నెన్నఁడునాకూర్పు మన్నించుపితరుల

నిండాదుమదిఁజేరి యుండఁగలుగు

నెన్నఁడునామది నెరియించిపొగిల్పించు

నీ నీచతరనేవ మాఘఁగలుగు

తే! గీ! నెన్నఁడియ దైవంబు నన్నేచుటుడిగి

ప్రాపుగనుప్పించి బలుదయచూపఁగలుగు

నన్నియునుజీత్ర కోరికలాయెఁగాక

ఫలితమగునంచు ధైర్యంబెగలుగదకట !

అక్కటా! ఎండఱివోడనో యూడిగము పేయించి యెఱుఁగుచుఁగాని యెఱుకరి
కూడిగము నేనియెఱుఁగ నాచేతులు బలు కాయలుగాచె-ప్పదిచూచిన నానాభుడెట్లు
సైరించుకొనును.

ఉ! నెక్కొనుమోహమోహమున నేనిటునాభుఁడునాభుఁడంచునే .

దిక్కునఁగల్గరించెదను దీతెఱుఱుణంబిఁక నేటియూన నా

కెక్కడినాభుఁడేటిమరు లెన్నఁడువచ్చునదెట్లు చూచువాఁ

డక్కటబానిసంబెడయు నావిధితప్పక వ్రానియుండఁగన్ .

[ప్రవేశము : దాసి.]

దాసి—నైఁంధీ! రాజమాత విప్రులాదేవియొక్కడ ? నిశ్చయిచేయుచున్నావు ?

ఇంతేనా నిప్రు గంధము తీసివది ?

సైర—చేతనైవంత తీసియున్నాను.

దాసి—పనిచేయలో: క్షేతనయింతి యుంఁగా నర్థమేమి ? ఈ దినము మార్గద ముతై
దుపలకు గంధము కావలయునే నిమగఁడొక్కఁడు తీయవలయు ?

సైర—దాసి! యజమానురాలైన నన్నవదు, నినిమియరొత్తు లేమిటికాదెదవు ?

ఉదయమునుండి పుష్పమాలికలుగట్టియున్నాను. నామఃభమున నేనుండగా
నివిశేషచేసెదవు?

దాసి—“దుఃఖమా” విప్రులాదేవికుమారునికి నుకావచ్చునకుఁ బుత్రోదయమై యింటిలో
బచ్చతోరణమైయుండ “దుఃఖమా” నిట్ ?

[ప్రవేశము : విప్రుల]

విప్రు—దాసి! ఏమిచేసెదవు ?

దాసి—విప్రులాదేవి! ఈ నైఁంధీకిఁ గావరమెచ్చెనది. నిశ్చయిన ననుము ని వధయ
మిచ్చియున్నావు. దీనికిఁ తొగరెక్కినది.

విభ్ర—ఏమిచేసింది ?

దాసి—సూర్యుడు శేరుటాండ్లకు గొర్రులు కావలెన్న వినిగో తీసి యున్నది గాదు.

“అంతటికి దిమ్మరాజు పనికివారుండా” అనుమాదునికి బుద్ధివంతుడయ్యెనుండో
దీనికి ముఖములు !

విభ్ర—దాసి ! ఎక్కడ కేల వచ్చితివి ?

దాసి—పెంత తాకుకొన్నను సేనోర్వను ఈనాటిది గంధమంతయుఁ దీయక
పోయిన నీయుంటునుండఁ బనిలేదు. దీని వెడలఁగొట్టకున్న నే నీయుద్దముండను.

విభ్ర—పోసి ! నీవెక్కడ కేలవచ్చితివి ? తొలఁతఁజెప్పము.

దాసి—చుఱచితి. మనయుంట నేఁడు బరిగిన పుణ్యాపాపాచరమునకు, నర్వకత్తలైన
యిందలు వృద్ధబ్రాహ్మణులు వచ్చియుండిరి. మీయక్క గారీయూరివారఁట.
భీమరాజుకొద్దనొడియే వచ్చియున్నారట. నీతోమాటలాడును సెలవొని
యున్నారు. వెలుపలనున్నాను.

విభ్ర—అయినఁ బోవుదము. (దాసితో నిష్క్రమించును).

సైర—తే॥ గీ॥ మెలఁగిజేవులకెంతయుమెప్పుగఁగ

వగిదినుండిగ మొనరింపఁచుచుగాని

దొమ్మదాసులమందితనమ్మవడయు

“తెంతయున నాధ్యమనుట నాకిపుడు తెలిసి ॥

అ॥ వె॥ వృజినభాషణముల నీదాసినన్నెందుఁ

బలుకఁచుండుఁ దిరుగఁబఁతినేని

రొనుటనెట్లుతోచునో దేవకనియింత

తలఁకుదాన నోర్వవలయుదాన ॥

ఇది యట్లుండఁ నదాసి “భీమరాజు” నియ్యె. “భీమరాజు” ! అక్కఁగారియూరి
నియ్యె. ఈ నేనియక్కఁగారియూరేది ? నాకు మాతృవృషగలదని వినుఁగాని
యాయను నెఱుంగను. ఊరు శేరున్నచితి. భీమరాజు మా తండ్రియేయుండునా ?
అయ్యో ! నాకేలయొకట్రయాళ ? అహ ! నామొదకుకన్నేటికదరున్నది ? నాకు
నేత్రమదరిన శుభముగునియు నొక్కఁడూ ప్రయాణము కలుగుననియు తెదలు
చెప్పుదురు. శుభముమాట దూరమాయెగదా ? ఇంకఁ బ్రయాణమా—

తే॥ గీ॥ “దేవివలసిన గంధలు దీయకున్నఁ

బురము వెడలింపుచు” నివల్కెనరసదాసి

కోరికలఁబొంగి పనిసేయకూరకున్నఁ

గలుగునియొడనె ప్రయాణకారణంబు ॥

(అని గంధము తీయుచుండ యగనికి పడును.)

పంచరంగము-విపులాంతఃపురమున మఱియొక ప్రదేశము,
విపుల-ను దేవుడు-పల్నాడు-దు-కూరుచుండి-యుండుదు.

[ప్రక్కన దాసియుండును.

విభు—ఇట్లయిన నింకేమి చేయవచ్చును ? మాయక్కయు బావయు నెట్లుజీవింపఁ
గలరు ? అందిత భాగ్యలక్షణధ్యయగు దమయంతికెట్టిపాటుకచ్చెను ! ఆ
కిన్నియను నేనాటు నెలలయూడుగల చిన్ననాడు చూచియుండినది. విభావా
కౌలమంజునను వచ్చుట నాపతి మిక్కిలి బాధ్యుడైయుండి తరువాత,
సోకమానమున నె—

సుదే—అట్లుగాకున్న నీపనిమిటి వీరబాహుడు రాకుండునా? నిపు రాకయుండునా?

విభు—ఇప్పుడేమి సార్థకము? వారి వృత్తాంత మింపుకైనఁ జెలియదా ?

సుదే—భీమకాళాచర బంపబడి నేఁ బిచ్చమిసేమయంతయు వెదకివచ్చితి. ఈ పల్నా
డుడు దక్షిణ మంతయుఁ జాచ్చెరచెను ఎందును వారి చూడఁబడద.

విభు—అయ్యో !

[ప్రవేశము : దూరమున సైరంద్రి, గంధపుగిన్నెతో]

విభు—(సైరంద్రి వెనుకకు జరుగుచున్నది చూచి) సైరంద్రీ ! సంతయింపకుము. నీకు
మాయక్కగారి యూరి వృద్ధ బ్రాహ్మణులు రమ్మ.

సైర—(సమీపించి) అయ్యో ! చందనము సిద్ధము చేసియున్నాను, ముత్యమనలు
వచ్చుచున్నాడు.

బ్రాహ్మణులఁజూచి) వారందఱు—

సుదే—(చక్కఁగ సైరంద్రిఁజూచి) అహో దమయంతి! దమయంతి! ఏమి మాపుణ్యము

దమ—(తలవంచి కన్నులునించును.)

విభు—దమయంతి? సుదేవా ! ఈవిడ దమయంతియా? మాయమ్మా ! (అనికాగిలించి
నుఖించును)

పల్నా—సుదేవా ! నీవెటుగుఱుకొందిలివి ?

సుదే—అయ్యు నొసటనున్న చిన్నము నెఱుంగనా? అహో ! ఎంత సంతోషమాయె
అనుబంధము కిరి.

కం॥ పురములలోనడవులలోఁగదిరుగాడినబాధలెల్లదీఁజెబ్రమోదం

బరుదారెనేడుకంజిమీఁగురుచిరగతినబలనిదియె నుక్షిణంబుగదా ॥

ఆమెను మాటలాడింతము.

(దమయంతితో)

సీ॥ నివభపురంబుమానినదాదిగా నెట్టివడరాని యిడుమలఁబడిలివమ్మ
 నిరతంబుఁబాయని సీమనోహరుఁబాసిఁయిటులొంటిమైనుండ నేటికిమ్మ
 నలినాయతాక్షిసీనాథుండునభరాజపురుహుతుఁడతఁడెందుఁబోయెమ్మ
 చక్రవర్తిలతాంగి సైరంధ్రినై యొడ్లకిడనూకిగమ్మ నేయఁగంటివమ్మ
 తే॥ గీ॥ ఉవిదయెచ్చట నిన్ని నాభ్యుఁటివమ్మ

చేదినగరంబు నీ వెల్లు చేరితమ్మ

నీచరిత మొక్కటియుమాకుదాచకమ్మ

యెలమిమైఁబూర్ణముగవచ్చియుంపుచుమ్మ ॥

విప్రుల—(కాగిటనున్న దమయంతింజాచి) అయ్యో! మూర్ఖిల్లియున్నది. కానీ!
 రాకే సైరంధ్ర) — కాదు దమయంతి—మూర్ఖిల్లియున్నది.

ఆనుబంధము 99

(కాసియు విప్రుయు దమయంతి నెత్తుకొని పాదుగు)

(గుజేవుడు, పర్ణాదుడు నిష్క్రమింతురు)

నవమరంగము ఋతువర్ణ నాస్థానము.

ఋతువర్ణుడు-మృతి-వాల్చేయుఁడుఁనుచేవుఁడు

కూర్చుండియుండురు—ప్రక్కన నేవకుఁడు.

మృతి—రాజచంద్రా! ఈ వాల్చేయుఁడిగివ ప్రశ్న మనకు సకలతత్వ సత్యమునుఁడగు

బాహుకుఁడే ప్రత్యుత్తరమివలయు.

ఋతు—కాదు. మఱచితి. బాహుకుఁడేడి ?

మృతీ—సేనకా ! బాహుకుని విలుచుకొనిరమ్మ. (నేవకుఁడు నిష్క్రమింతురు).

నుదే—బాహుకుఁడెవరు ?

ఋతు—నుదేవా ! నికాశనిఁజూడలేదు. నాయొద్ద బాసనీడుగానున్నాఁడు. గుణము

నందు యోగ్యతయందు నసమానుఁడు, అచేమిష్టతయో.

వాల్చే—నుదేవా ! దమయంతిచేది యిప్పుడెచ్చట నున్నదంటి ?

నుదే—చేదిపురమానుండి పర్ణాదునికంటె కామెను భీమపురికిఁ బంపితిని. ఇప్పుటికిఁ
 చేరియు ఁడును.

[ప్రవేశము : బాహుకుఁడు]

బాహు—రాజచంద్రా ! ననుష్కరించెదను.

ముతు—బాహుకౌ కూర్చుండుము. ఇచ్చట నొకప్రక్క లిగి. బంధునియొగము
గలిగెను, ఏయాటలకై వేళ్లు ముఖము వాములముననిపివేమందు ?

ఉత్సాహవృత్తము

బాహు—ఎనసినుఖ మెరుసుభవించు నేనరుండుదుఃఖమే

యసుభవించువాడుగలఁ డెయవనినేదివచ్చినకా

మనసులోనఁ బ్రాప్తమనియు మఱియుదై వకృతమటం

చునుదలంచి శాంతిబొందఁజూడవలయుభూవరా॥

(నుదేవుఁడు బాహుకు సూరక చూచును-బాహుకుఁడు

నుదేవుని నవ్వుడవ్వడుచూచును)

† మత్తకోకిల వృత్తములు.

ముతు—పోలఁజూడఁగనిట్టియుత్తమ బుద్ధికల్లునయేరికి

మేలుమేలగునంతసిందితి మెచ్చితిన్ని నుబాహుకా

నుదే—నీలమెచ్చెదవట్టినిశ్చయ మేరికై నజనించునే

కాలవేదిసలావనీకుఁడ కామినీమణిఁబాయఁడే

బాహు—ప్రదనజ్ఞఁడటంచుఁబల్కితి చాలునింతతలంపుమా

భద్రకారణముండకుండనభామనాగతిఁ బాయనే

నుదే—తుద్రబుద్ధియై కాకయారసి చూడఁగారణముండునే

నిద్రవోయెడుకాంతఁగానల నీగెనెంతటిద్రోహియో

వాస్తే—కానకగతినానలావని కాతునేటికి దూరెదో

యానరేంద్రునెలుగువాడదయావిలాసుఁడు భూసురా

నుదే—అనితంబినియానతీమణి యక్కటావివరింపఁగా

వీనులారఁగనామె బాధల విన్ననేమనుచుంటివో—

బాహు—ఆలకింపుమునాథుఁడెంత మహాపరాధ మొచ్చెనకా

నీలవేణిఁగాంతుచర్య గణించిదూఱుట చెల్లునే

నుదే—చాలుఁజాలుసఁకేమి కావలె శాస్త్రమిచ్చిదికల్లునే

యాచిసర్దయఁబాసిపోయిన యాతనికా మఱిమెత్తురే

† ఇదిహిందూసాని కావీరాగము చాత్రతాళముగల పాటగాఁ దొలకరచింతలుడియె

ముతు.—మిన్న కేటికేగోప మొందగ మేదినీసురిప్పుగ వా
 నన్న తంబుధ స్రుమాక్ష్యము జాడగ తాడు చెప్పగా
 నుదే—ఎన్నోపములేనుభూవర యంతయుండినమాటయే
 (బాహుళినిచూచి)

కన్న గానకజూదిమాడి యఖండరాజ్యమునోడిపో
 దన్న బాయకివెంటవచ్చిన తిన్విగానలమానివే
 జన్నవాని సెబాటంచుబ్రశంసనేయుదె బాహుళా
 బాహు —చన్న వాడగునున్న వాడగు బాలనాకుబ్రశంసయే

మున్న దూరకథగృభంగుల నుగ్గడించితి భూసురా,
 రాజచంద్రా ! ప్రాప్తునాయు. నాపనికిబోవలయు నెలదా ?
 ముతి—మనకును వేళయ్యెడిది.

ముతు—పోవుదను. (మర్రితో బాహుళునితో నిష్క్రమించును).

ముదే—వాళ్లయూ ! ఈబాహుళుడెవడు ?

వాళ్ల—నలునియొద్ద పంటలవాడై యుండెనట నేనేమాడూచియెఱుగను.

ముదే—ఇతడెచ్చటఁబండుకొనును ?

వాళ్ల—అచోట-ఇదేదిగదవు ?

ముదే—ఇతడు మిక్కిలి విద్యాంసుఁడుగానున్నాడు సంభాషింపఁగోరదను
 (రావల అవాళ్లయూ అని భవని)

వాళ్ల—ఎవరో నన్ను విచచుచున్నారు పోయెద (నిష్క్రమించును)

ముదే—ఇతడే నలుఁడుకొనోపునని గోచుచున్నది. అతడు విరూపుఁడైయున్నాఁ
 డని ముఘలు చెప్పినట్లు దనుయంతివదించె. నలుఁడుకొనున్న నామాటల
 కితఁడిట్లు నలునిపక్షమున మాటరాదునా ? భవనిసవ్యదియు నలునిదేయయి
 యున్నది. ఇంకనుఁ బరీక్షించి చూచెదను. (నిష్క్రమించును)

అప్తమరంగము—మహాననగృహము.

[బాహుళుడు, జీవలుడు నందు పండియుందురు]

బాహు—జీవలా ! నిద్రరాలేదా ?

జీవ—(నిద్రతో) వచ్చుచున్నది. ప్రాక్షెంతైనది ?

బాహు—అర్ధరాత్రును విడిచియుండలేదా ?—జీవలా !

జీవ—(గుఱికి వెట్టి నిద్రించును).

[ప్రవేశము: సుదేశపుడు దూరమున]

సుదేశ—(స్వ)—అయ్యోహానె పండుకొని యున్నట్లున్నది నేనింకే యుండెదను. (పండుకొనును.)

బాపం—ఈజీవలున కెంతవేగముగ వినవచ్చెను ! వానికేమి నాయుట్టి వియోగ బాధ గలదా ? సౌఖ్యముగనిడించె. నాకురాకున్నదికదా ? సంద్రోదయము కాకుం డియు నీశరద్రాత్రి యెట్లుగాజెల్లు చున్నది. ఆదే యాకాశమందెల్లడ ముత్తి యుములు చెక్కినట్లు నక్షత్రము లలరుచున్నవి.

సీ॥ సమయంత్రివిక్రమా శాహారపరికలి

తా కాశపదక హీరాభులనంగ

బ్రహ్మదిదుర్జయ పరమేశమాహాత్మ్య

సానూచివిస్ఫుటాక్షరములనంగ

బ్రచలదన్నాతుర వనజారివరసుధా

దానాగతామర సేనలనంగ

ఘనరాజదర్శనా గతనిర్భరీకరో

చ్చలితముక్తామయాక్షతలనంగ

తే॥ గీ॥ యామినీశితకిరణోప యామమునకె

సంగజేకూఠించిన బాణనంచునందు

కాల్పుబిరునుల యంగారకణములనంగ

గగనభాగంబునను దారకలు రహించె

సీ॥ మీపేరులడుగదే మెలఁతలారకలార

ఘనమధుమాన యామినులయందు

మిముఁగాంచిపొగడదే రమణిముక్షములార

ప్రబలసిదాఘ శర్పిరులయందు

మిముఁజూడఁగోరదే కొమచుక్కలార్లమే

లరసిప్రావృడ్విభావరులయందు

మిముఁగాంచియరలదే కమలాక్షియుండులార

విమలశరత్త మస్విచులయందు

తే॥ గీ॥ నుదతి నీగోళ్ళ కెనయె యీచుక్కలంచుఁ
బలుకమాచెలి నవ్వుఁగాభంబులార
యిన్నియును నాతలంపున కెగచి తెచ్చి
తావనుడరింపఁగతమేమి తారలార॥

కం॥ ఇన్నక్షత్రంబులెతా
పోన్నతఁగలిగించెనన్న నోపునునే “ముం
దున్నది మునశ్యపండుగ”
యన్నట్టి దెవూర్వీశిఖరి నబ్జుఁడుదోచెక॥

సీ॥ అతనువిలాస రామానంతయోగవి
హ్వలులైన వివ్రయోగులుదలఁకఁ
డవిలియథాశక్తిఁ దమమువారింపున
స్సంతకుల్పులియించి కాంతిఁదొలఁగఁ
చటులారి నామనిశ్చలవిభాకరమాన్య
చక్రసంకతులు తేజంబుడింద
దిశమమృతానక్తి నినుసేవరాజిల్లు
కమలాళి విమల భావముఁదొఱంగఁ

తే॥ గీ॥ గుజనసంతాపములకును గుముదతతికిఁ
బంకజాతమార్గణక ప్రభంజనులకు
మధుస పరిపుష్టచయములవ నుచు వధున
కురుముదమునిండ నీనిశాచరుఁడు వెడలె॥

తే॥ గీ॥ నేను మిత్రుఁడననివచ్చి పూనియొకఁడు
పగలుఁగుటియించి మిమ్ముఁజేడ్పటచునొకఁడు
రాజుననితారలార పోరాయుఁగళలఁ
దనరదెందును సుఖము సత్సంతతులకు॥

ఉ॥ ఆద్దిరచందమామ బహుళాష్టమినాఁడె సగంబుమేళనే
యొద్దవిడింగలఁచితి వియోగలనత్తతి కాంతిబ్రుంగఁగా
నద్దితిన్ జదుర్గుణమయారె యడంగునె యెంతచిక్కిన
నద్దతితాచు చావనయినన్నివ భావము మాననేర్చునే॥

చ॥ ప్రవిమలకీతలత్వమిదిపై ననె లోన నష్టవానల
 చ్చవిగనికాల్చుకూరుడవు చక్కెరపూతవిసంబ వెంతయు
 న్నివురునడాగు వేడిగలనివ్వకవట్రమె చక్రవైరివా
 కువలయమిత్ర నీకుదడిగుడ్డల గొంతులుగోయు చందములో॥

ఉ॥ క్రించుదనంబునన్గలుమరీతి వియోగులు కెల్లపాట్లుగ
 ల్పించితి వెందతెందటో శపించిరి చావవడేమిదిత్రమా
 ప్రాంచితనర్జరాళికమృతాన్న మొసంగెడు నింతపుణ్యమా
 ర్జించుటఁజేసికాదె తెలిసెన్ గడిగండముఁగాచు చందములో
 మ॥ నిరతంబుగృకుటై వియోగిజనముల్నిందింపఁగాఁ గల్గెను
 స్థితకాదిట్టఁగఁజత్తురే నురుడురే దీవింపఁగానన్నధై
 ర్యరతింబాంభులోనదృశ్య శావనతతిక హాస్యంబుగావించెడే
 మిరనేనింతయెఱుంగఁజాలనొకొ నీమీసాలలోనవ్వులకా॥

తే॥గీ॥ ఏలగంతులువైచెద వేఘునుండు
 కలుగునో నినుముంది నీకాంతియడచ
 నెట్టిపెనుబాము మ్రింగునో యెవ్వఁడెఱుంగు
 గడచిబ్రతికినవారలు వుడమిగలరె॥

తే॥గీ॥ వేడుకొనఁగఁతుమించిన విధముఁజూపి
 మదనుఁజేసన్నలను బిలిచెదవెక్కుర
 దొంగలకుఁదల్పుననుదీసి దొరనులేవు
 చందములునీవెకావె యోచందమాము॥

క॥ పోరాములు తగ వేరా
 వేరాపలదిటకు నేచ విధునుకుమారా
 మారా మమునుననీరా
 నీరాయుగిమాని కరుణ నెక్కొనిపోరా

క॥ పరమానుతయాదరమా
 దరమారఁజెలంగివచ్చెదవు పోతరమా
 తరమా యిది సుఖకరమా
 కరమాఱడియడర నేపఁగాఁగావరమా॥

నీ పలుగాకయై వెన్నెలలుగాచి నీతల్లి
 యిలుగొల్పి బలుకంపనిడఁగ లేచె
 కనుగాలి నచ్చెలి నినుగాల్చిఫవిరోధి
 కనుఁగొంచుదలనక్కి యాడలేదె
 లలిఁబాచమి లవేడివెలిఁబారఁగా
 నీదుతొలిబాణమును మంటఁగలువలేదె
 తలదిమ్మఁఘటియింప బలుదొమ్మినీనారి
 వెలనమ్మి చెఱసాల నిలువలేదె
 తే॥గీ॥ యేమిచుట్టముశశినీకు మామయంచు
 సంతసించెడు నీవైరి నడ్డకుండు
 ప్రేవుచుట్టమొ కాకున్న బెట్టునుట్ట
 మో మధుఁబార నారసి తేమనోజ॥

శా॥ వీరశ్రీలయకాలభీముండు హరాభిఖ్యుండునీవైరి బల్
 క్రూరుండాతఁడొనర్పవచ్చుఁ గరుణాకుంతుండు విశ్వంభరుం
 డై రాజిల్లాడు తండ్రికిఁ గుతుండవై యాత్మైక జాతుండవౌ
 మారా నీకగునే ఏయోగిజన సంహారంబు గావింపఁగ॥

తే॥గీ॥ హరుఁడనీవాడిజడినీ ఫాలాగ్నిఁగాల్చి
 తెగువనీనతి మెడత్రాడు త్రెంపఁజూచు
 జ్యోమారతేమంగళ నూత్రమహిమ
 తెగియుఁదెగదయ్యె మా దురదృష్టమకట॥

తే॥గీ॥ నీవు నీమేనమామయూరవముఁ
 నిచ్చుబాధలు చాలవే యేల నీదు
 మలయభూధర పవమాను మఱియునీదు
 బలఁగమును దాడినిడిచితి పంచబాణ॥

క॥ చలమూని ప్రభంజనగతిఁ
 గలకాలము కనుల నెందుఁగనఁబడకుండుకా
 మలయానిలపాంథుల నా
 విలయానలుగతి దహించినిడిచెదవకటా॥

తే||గీ|| అశ్రయ్యాశ్రయండు నెచ్చెలియగును మొదట

నాశుగుండవు సదాగతివల్పిరియ

మాకుడు గృహీటజాతుండు ధీరహితులు

కడగి పాంథుల మొదలంటఁగాల్పలేవె

అ|| వె|| సాధనములులే వచంచలగతిలేదు

దృశ్యరూపమెఱుంగ విట్టులయ్యు

భువనహింసచేసెదవు నీకెతగుఁగోల

లేనిపెట్టు త్రాడులేనికట్టు

చ|| అనయములోనివాఁడవని ప్రాణపదయుగ నెంచియుండుటం

బెనుపడనేచ రాకుమని వేడితినిన్ను సమీర నీప్రకం

వసగుణమేలమానెదవు పై పయినేచఁగనాగి తక్కటా

మునుకొని యింటిదీపమని ముద్దిడమీనలుకాలకుండునే||

చ|| కాముండు కామరూపుండు పికంబులు క్రోధగుణారూణాక్షము

లోనిముండు హల్లకప్రచయలోభుండు మోహకరుండువాయువు

ద్వామమదంబులంచలశితండము మత్సరభావమిట్టిచో

క్షేమయె విప్రయోగులు వసింపఁగలగము గల్గకుండునే||

నీ|| మదమూర నావిధుంతుదవేణిలేకున్న

నీచండ్రోపరితాప మెట్టులడఁగు

సకలయ నాగిరీశకుచఁ గానకయున్న

నీయశంగవిదాహ మెట్టులడఁగు

దేవి నాభుజగరోమావళిగనకున్న

నీవననునిధాక యెట్టులడఁగు

సకటనామృదులచంపక నాసరాకున్న

నియ్యళిఁభ్రమం బెట్టులడఁగు.

తే||గీ|| బ్రాహ్మణ్యంబుదకచ సాంకప్రభూత

గంధి రామూంగిశరదిందు కాంతవదన

యెలమినాదండ లేకున్న నీమరాళ

శుకపితమయూరిములబాధ ముక్కఁగలచె||

కా॥ నీరంద్రద్రుమహాల భీకరమృగోన్నిద్రావ ప్రస్ఫుర
 ఘోరాభణ్యమునల్లంగి తనవాళుంగానలేకతయ్యు
 స్రూరాత్ముండనిధూతానో పొలసెనో రోదించెనో మ్రక్కనో
 యేరితికా భరియించువాడ మదిలోనీరావమేనక్కటా॥

తే॥గీ॥ అక్కటా మందఃఖాగ్యుఁ డనై వియోగ

దీనదుఃఖమునకు మేరఁగాననై తి

నల్లబీపులకును నిద్రతెల్లవాడె

దెలివినాకియ నెన్నఁడు తెల్లవాటు

అనుబంధము 40

శీవ॥—(ఇంతవరకేఃలేచియుండి) వాచుకా !—

వాచు॥—అహా ! శీవలా ! ఎప్పుడు లేచితివి ?

శీవ॥—కొంతనేపయినది కాని, ఏభార్యయైనది ? ఏ వియోగమునకుఁ గాత్రమేది ?

వాచు॥—అయ్యో ! ఇట్టి సురూపుఁడు భార్యయొక్కఁడైయే తక్కువ

భీష॥—మఱి యియ్యింపుమి ?

వాచు॥—ఇది వియోగవర్ణనము. ఇట్టిది గ్రంథమెఱిఁగి నుండువా ?

శీవ॥—అట్లనా ? ఇప్పుడెంతప్రాద్దుయినది ?

వాచు॥—శ్రూరపదనఁజూచుచు.

నీ॥ కమలాప్తధాత్మవేషము రాగబట్టిన
 సురనాటకులతోపు తెరయనంగఁ

నిసురాక సమ్మదమునఁ బూర్వదిక్కింత

కై నేయుసిందూర శ్లాంతియనఁగ

మందేవలఁడురుభయం బొందఁజూచి

చండకీరణునికోపంపుఁ గంపనంగఁ

బుష్కరదర్పణయున చింబితంబై న

బహుకోకఁదవిభా పటలియనగఁ

తే॥గీ॥ బూనిమువ్వేలుపులయిక్కఁబూజనేయ

సురలుగూర్చిన బంధూకను నములండుఁ

బొడలునెఱునికాంతి వాసుదయశిఖరి

పంబరమున సాంధ్యరాగంబుఁగంఠై॥

మ॥ హరిణాంకుండిదెవెల్లఁజాతె దరవుల్లాంభోజనద్గంధబం
 ధురుండై మందగతింజరించె బవమానుండొయ్యదోచె విభా
 వరిలోనేబదియేడు నాడికలుపోవం బూర్వశైలంబునం
 దరుబుండల్లదెయుద్భవించునికఁజండాంశుంధుమారాండఁడై

శీతల— ఆయ్యా ! ఆయికఁబోవలయు.

కాశు— అవును- పోదము.

(నిష్క్రమింతుడు)

సుదేవ— (ముందఁగివచ్చి)

ఆనుబంధము 41

మ॥ భుళిరేకంటినిగంటినప్తజలధి ప్రావేప్తితాఖండభూ
 లలనాధీశకీరీటవారిరుహ రోలంబాయమానప్రభో
 జ్వలతారిందమనూపురాత్తపద సేవాప్రీతగోత్రాధవుఁ
 శశభూమిదవునాశ్రితౌఘకరుణా నవ్యవృథామాధవుఁ॥

సీ॥ సార్వభౌమవదంబు సరణిమీఱినభోగి

వంటలవాడొచుఁ బరగెనేడు

పెక్కురాజులచేత మ్రొక్కులందినఘనం

జొక్కరాజునకుఁ దామ్రొక్కెనేడు

విసులాతపత్రముల్యెలయఁగల్గినజేడు

వర్షాతపములకుఁ బడలెనేడు

కనునన్నదొరలచేఁ దనయాజ్ఞగొనువిభుం

డలయకొక్కనియాజ్ఞమెలఁగెనేడు

తే॥గీ॥ భయపకోదంశు ఖడ్గముల్పట్టువీరుఁ

డట్టెగరిపెయుఁ గ్రోవియుఁ బట్టెనేడు

విపులకేసరి నక్కటాపిల్లఁ జేసె

నధమవిధమున నిట్టిదే విధికృతంబు ॥

సీ॥ పలుకుదునా నీవ నభిడటంచుఁగాదని

చెప్పనానయినేమి చేయవలయు

రమ్మందునా విదర్భకును నీవిభుదిత

మేల్చు నామాటపె నెట్లువచ్చు

ప్రాణుంతునాకమ్మబరగభీమునిచేత
 యునేక్తి నేమని వ్రాయవలయు.
 రప్పింతునా పభు ని నిచ్చటికి
 వచ్చిన కార్యమేభంగి దనరగలదొ
 తేగీ॥ యక్కటా యిదినంకటమా యెనాకుఁ
 దెలిసియుండియు వ్యర్థమై తెలియకున్న
 నిధమై తనరాఁ విధిలేమి వెలయ నిందు
 కేఁసుపాయము పరికింతు నింకమీద॥

అయిన నొక్కటి తోచుచున్నది. అది విని భీమరాజుగాని దమయంతిగాని
 సావధానమునకు. మార్గాంతరము తోచవచ్చును దైవమున్నాడు వారితోహాతీ
 యాలోచింతుఁగాక. (నిష్క్రమించును.)

—(చతుర్థాఁ కము సమాప్తము)—



చిత్రనలీయనాటకము.

పంచమాఁ జ్ఞము.

ప్రథమరంగము-విదర్భలో భీమరాజునగరు.

[ప్రవేశము: భీముడు దమయంతి. నుదేవుడు.]

దమయంతి— సుదేవా! ఇది యెట్టిపాపము? ఇందుకు నన్నాడెందుకుంటివా?

అనుబంధము 42

ఈ ప్రథమరంగము వివర్ణమైనదిగానుండి విన్నవూత్రనా
 పూర్వభాగము లెందు లభి పుంజములెల్ల ఘటించెనాకునీ
 దుర్విధిగేడు దానిని దోడుగ నీకలువంబునోలునే
 సర్వవిధంబుల నివృత్తిసత్తము చాలను వేయునేటికి

నీ॥ తనరు పతివతా ధర్మవంతయు వీటిఁ

బోవనీతలఁ పెండుఁబోలునొక్క

దై వంబుగా నెంచుధన్య నెడ మదిమదిఁ

జేడియిక్కిద్రోహచంగ తగునె

ధర్మంబు నశియించు దలఁగు బుణ్యము సరి

తాపముదృష్టవమొందు బాపముడన్

నగుబాటు మోడము నొక నకు గుండు పోవన్

మతిమతి జనియించు చూడని

తే॥గీ॥ పోవనిచ్చుండనిమ్ము నాజీవనమిది

వచ్చెరాక్షండె నామనోవల్లనంచు

ఉండె లేకుండె నానాభునొక జాను

భాగ్యము సుచేవ యీ భాగ్య మొక నాన్

నుడే—

శా॥ అమ్మాయేటికి నంతపాము జననోకాధీశురచ్చి నుచు

దమ్మూహించితిఁగాక యట్లుపలుక న్నా కేమిసంతోషమే

యిమ్మూర్గంబునంగాక మేదినిభుంజిచ్చోటికి రానుపా

యమొప్పుండుంజినజెప్పరాదె యిటులేలాభ్రాంతిఁబడితిఁ

దమ— చ॥ పనినడియొక్కకమ్ము ఋతుపర్వత కంపించె ?

నుడే—

నిక్కమను

పనియని వేరు పెట్టి యటుప్రాసెను ?

దమ—

అదేటికి మేమిసమ్ముఖం

భువనననాభుడున్నెడకుఁబోయిన నెట్లగు ?

నుడే—

పోయి ?—

దమ—

పోయె

మొనరువవచ్చునో యెటుగ

నుడే—

ఊరకయాడెదుపాయమద్దియే

వీ—

నీ॥ సీతెంతయాడిన నీయంపాయమునాకు

— సుఖముగదోవదోనుడేవ

విదవ కైక సీతృజితభాషణమున

కావలెనమ్మి ర్తిరాకయున్నె

భూనిశాపకలహరి భీముడుత్తమపుణ్యు

డన్నయింకెల్ల మన్నుగలయు

కలగ నొక ధరుణీకులందఱు

ను సు సములాడి నవ్విపోరె

తే॥ అకట యేటి ద్వితీయ స్వయంవరంబు

కొడుకగల సావ్యభాముని వడతకరయ

ధరుణీనందై న వింటిమే తలచినంత

రో తపుట్టచె యీవనిచేతఁగూడు॥

సుచే—మూడుదినములు యోచించినను మతియొక్క యంపాయముకలుగదు..

భీమ—సుగేవ ! దీని నెకైన నమ్ముదురా ?

సుచే—చిత్రనాలిన నా నేలనమ్మరు ?

భీమ—అశ్చర్యమని యెంచరా ?

సుచే—అందునకే చూడవలయు.

భీమ—కాస్త్రవిహితమని యెంచురా ?

సుచే—అందునకు నన్ను విడువుము నేనింకను గారణములఁ జెప్పినఁ బోదమురమ్ము.
(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము—ఋతువర్ణకొలుపు

[ప్రవేశము : ఋతువర్ణధు మంత్రి-వాహ్మయఁడు బాహుకుఁడు.]

వాహ్మ — బాహుకా ! నిన్ను నిర్మలమైన సాంఖ్యుతతము మిక్కిలిశ్రావ్యము, సాంఖ్యు
అనన్య యోగులకును భేదమేమంటివి ?

బాహు— ప్రత్యక్ష హేతువాదుల యోగులు, కాస్త్రనైపుణులు సాంఖ్యులుః అయిన
వారిద్దరికి ఫలముక్కంటియే.

ఋతు—అదియెట్లు ?

[ప్రవేశము : సేవకుడు]

సేవ — రాజేంద్రా ! భీమరాజునగరినుండి సుదీర్ఘము నచ్చి యున్నాడు

ముతు — బాహుకా ! మొన్న వచ్చిపోయినయెడల దేకదా సుదీర్ఘము? ఏమిటి యున్నది?

బాహు — కడుపున నేమో సంతటనువుచున్నది.

ముతు — పోయి పండుకొనుము.

బాహు — అంతయోగియులేదు.

ముతు — సేవకా ! సుదీర్ఘము రమ్మనుము.

[ప్రవేశము : సుదీర్ఘము]

సుదీర్ఘ ! నమస్కరించెద-కూర్చుండుము. భీమరాజు మొదలగు వారందఱు నలునివిషయమేమైనచెలిసెనా ?

సుదీ — అది తెలిసియున్న నే సేవకుచ్చుచుంటిని ?

ముతు — అతనికేమైన నాపదకలిగినా ?

సుదీ — క్షణబుంగించిన వికడమగును.

ముతు — బాహుకా ! ఎంతమొన్నది చదువు ?

బాహు — (జాబుయిచ్చి)

“త్రిమద్రమానాథ చరణసేవాసమాపాదిత మదమావ్యంతరగుణ పూర్ణైః, సేవ మానిత సత్కర్మనిరతులైః, వివిధ విశేషరాజసీతములై, బహుళాధ్వరవిధాన కరణి నిర్మలై, ఇత్యేతుకత కలహారాంబిధిపూర్ణిమాహిమాంకులై, అయోధ్యాపురి సింహాసనా సీనిలైయుండు, త్రిముతుపద్మరాజురి చంద్రులకు :—

విదర్భయాంబరి భీమనామాడు నమస్కరించి పురస్వరముగా నొనరించు విశ్రుత నము. రాజురితిలకా ! నేను జరకాలము సంతానరహితఃకృతైః యుండి మహాత్ములగు దమనమునిశ్వరునాశ్రయించి యితని యప్రతిమానుగ్రహమునఁ బుత్రులతోఁబాటు పను యంతి యనుభ్రుతికంగనియుండుటయు, గుహకటాక్షము కలిమి నాకన్తియను, సత్కృత చోనిధియనియు, సిద్ధకీర్తియనియుఁ బ్రసిద్ధుడైన త్రినళచక్రవర్తికి వివాహితఁగాఁజేసి యుండుటయు, ఆదమయంతికి సుఖోదయమైన పిదపఁ గొన్నిదినముల కాచక్రవర్తి విభాత్యవశంబున క్షాతిశ్రేణిత మాయాద్యుత్తయిన ర బృహస్పత్యమునోడి కట్టుబట్టితో భార్యా సహితుడై పురము వెలువడిపోవుటయు, ఆ మహారాజు విధిశ్రేణిఁజై మహాగ హనమున దమయంతి నెడఁబాసి యెండోచనుటయు, దమయంతి దురంతచింతతో నభివిన బడరానిపాట్లు పడి తుదకు దైవవశమునఁ దనమాతృవ్యసగృహమున సుబాహుపురిమన, సైర్యధిగాఁ గొలుచుచుండి తదన్వేషకులగు బ్రాహ్మణులతన గుణుతింపఁబడి నా యొద్దఁజేరుటయు ఏవిషయములన్నియు లోకవిదితములైయుండినందున మీకును చెలిసి యుండునచ్చును. నానామతయగు నళరాజును పెదకీరచ్చుటకు నానలఁబంపఁబడిన బ్రాహ్మణులు, ఆగ్నేకు హిమాచలస్థల బృహద్యుగంఠఃకునంగల దేవ, నగర, పట్టణ,

చి త్ర న లీ య న్నాటక ము

[illegible]

బాబు—బాబూ! ఏమి జరుగవచ్చును? మంచేమున్నది? చిత్రముగానున్నదిగదా?
బాబు—ఆ పిల్లలు! వారి గుళ్ళులు పచ్చవై కావచ్చును.

బుధు—అయ్యో ! ఏమి కేదో జట్టయ్యో ? వెళ్ళులచిలిపింతునా ?

భావము—సర్వము గొంతి నేర్పవల కదియై నిలుచును.

ముతు—హ. ఏలే! ఇ బాబు నీవు చూడవు.

పల్లవి—(తీ.కొ.సి) “ పీషలగ్నసున వమయంతః ద్వితీయస్వయంవరము జటత్రునట్టు
నిష్కరః ప్రవీరసున్నః ”

(నిష్కర్) నించును)

అయితే—సుదేవా ! ఇదేమివాక్యము
సుదే—ఏమి ?

జన. తు—ఇదేమి ద్వితీయస్వయంధి సరము ?

పక్ష-వి ?

“నష్టేన్మ తేప్రవజిత్యే బేచపతితేపతా”

పంచ బాసమునూరిగాం పతిరన్యోవిధీయతే”

* ————— ! మనపురోహితులు కాశ్రేను.

నా ప్రాచారమున నేను గావలసివంత వాడింపఁగలను.

అనుభంధము 14

చూ — నీ! ఘననతీగుణము పెంపున మున్నె తానళ
ధాదుణీశుని మదిఁగోరుకతన

శఘుఃడింద్రుఁడెవచ్చి తనపాణివేడున

గృహకాంగి వివదయ్యో ననుచువిటి

శుభమువత్సవతా తిలకంబు దమయంతి

యనుకీర్తి జగ మెల్లలుకొనియెఁ

గడునబట్టి: 'వింతగా'దోచెభూతే

తిలకనేడివార్ వెలస్సనినఁ

అ|| వె దనరఁగొండు లేక దమయంతి మనసార

దీనికిపుడు సమ్మతించినదియె

యఃపనినాథకోటి కనువార నాభీమ

రాజె యిట్టికన్మృతవాసి నాఁడె||

సుదే—తూర్తము గాఁజనువుకానుడు

మంత్రి— ద్వితీయస్వయంవరము జరిపునట్లు నిష్కర్త చేసియున్నాను—కొలుట్టి
భవద్వళులగు రాజ్యవశేషాన్ని స్వయంవరమున కాచారాయమానులు
కొలుడుచున్నారు.

విదర్భ
మార్గశీర బ|| ౧౧ }
భానువాము

ఇట్లు విన్నవించు

“భీముడు”

ఋతు—(బాబుచేతఁదీసికొని) భీమరాజుచేత్రాలును ముద్రలును “రాజగళభద్ర
పండితుఁ—ఎల్లుండియే స్వయంవరమా? యెట్లు జరచును?

సుదే—మీ బాహుకున కశ్యపౌదయము తెలియునని యు నూఱుయోజనములైన
నొక్క-దినమునకుఁ బొవునటు రథముగఁదలఁగఁజేసినయు నీచే
నాఁడుగడించితివే.

ఋతు—ఁదాను. బాహుకుఁడేదీ?

మంత్రి—నీలిపింతువా?

ఋతు—నలదు. తీపు తొలిజామునఁ బ్రయాణమున కొయితము కమ్మనుము. తన
యశ్యపౌదయము మాహాత్మ్యముఁ బ్రకటించుట కిదితటియయ్యెననుము. ఈ
వింత చూడకలయు, నుదేవా! భోజనము వేళయైనది తెన్ను (నిష్క-)

తృతీయరంగము-ఋతుపద్ధతిలుల్లు

[ప్ర]వేశము; బాహుకుడు. (బాబుతో)]

బాహు—హా! హా! దమయంతీ!

అనుబంధము 46

నీ|| నాథనామకీయా నవ్యవైఖరిభామ

నన్ను బాధవటంచు నమ్మియుంటి

గల్యాణియిటు క్రూరకార్యంబుగావింప

గలవంచుగ నడవలవనైతి

నారభిదురపాణి యావాసముననుండి
 నరకసీమను ద్రోయుకరణియయ్యె
 మోహనాకారు నీముద్దు కుమారుని
 నైన విచారింపవై తివకట
 తేలిక కావడాయుమ్మగావళిఁ గనకపాయు
 క్రించుదనమున కిద్దివతిక్రియయెనాట
 ఘావరాళిఁ గనుఁదలవంపులు ఘటింది
 గుట్టలకు వన్నుదోలితే కువలయాజ్ఞిః

అహ! ఇకలయో కల్లయో తెలియజాల నాసంతాపమున కన్నటికైన మేర
 గలుగునని యెంచియుంటిగాని యిట్లానని యొక్కనాడుండలంపను. నాదమయంతి
 యిట్లా నర్చునని కలవైన నెంచియుంటినే? అహ! శ్రీరామము నెంచైన విశ్వసించ
 వచ్చునా? ఎంత సాహసము! ఎంత మాయదాతనము! సార్వభౌముని భార్యయగుచిందు
 కొని యొక కుమారునిగని యిన్నా శృంగిపుడు స్వయంవరమా! నాపై నెంత ప్రేమయున్న
 ట్టునటంపుచువచ్చె. అహ! ఒక్కరనేలయినవలె! నట్లదనిలోఁ గట్టిదై తొలగివచ్చిన
 నన్నెయమకొనవలయు. ఈమనోవుడు మొన్నగదా దమయంతి వివర్ణపురిఁ జేరినదని
 చెప్పెను. సంతసించితినే. పద్మవిఁవాని నివసితమిన్న నేను వివర్ణకట్టు ప్రాతఁగలనని
 సంకోచించు చున్నవాడి, యొచించి యొచించి యెట్లు యిటుమానె మాదమయంతి
 యొద్దకుఁద్రోయెదనని నిన్నగదా నిశ్చయించితి? ఇంతలా సముట్టిపాటుకలుగునే!
 అయ్యో! ఈస్వయంవరమునకు నన్ను రమ్మనుచున్నాడే యిటుచు వద్దఁడునే నెవ
 రిలాఁ జెప్పికొంచును.

హ! దయ్యంతి! నివలని నిట్లు పరిధవెయ్యే? అహ! పపు జూదమాడుటకు
 ముందటినాఁడు వ్రాసిన వనమున విహరించుచో నాదినమాటలంపలో నుజిచితివా! ఏమి
 నుజియొక్కనికెట్లు పట్టి నామాద్దకుమారు నేమిచయించెచిలె? కమారా! ఇంద్ర
 నేనా! ఏపై మోహమునకాతము దమయంతికిఁదీతెనా?

అక్కటా! నేడెట్టి దుర్భిక్షము. ఎంతమాటవెంటిని! దమయంతి! స్వయంవరకాల
 మున జేసేంద్రుడంతటినాఁడు వేడినను వలదని వనుఁజెప్పటేనా? నివర్ణపురము చేరి
 తిమిదలోక నిమిషమయిన నన్ను బాంధవాలని కారణమున తరివంద్రులెంతవేడి
 కొప్పును బుట్టింట్టికైనా యొకయందలేదా! దుర్భాగమున రాజ్యసర్వస్వమునోడిన
 ను నీనాకయ్య నాకుగట్టిగానన్నవాడె వింతయేచాలు! ననిధ్యార్థము వహింపలేదా?
 పురమువాని నే వచ్చునపుడు పుట్టి నింటికిఁ బొమ్మని నేనెంతచెప్పినను మానక చిన్ని

కుమారుని నైతముగిడిచి నానెంటుగాలేదా ? పక్షులు నాకవనవ. హరించిపక్షుడు
తవస్త్రములోని భాము నాకుఁబట్టనిచ్చి యాగరికి నేను దుష్టాపంగా “నాథా
ఎచ్చియాపంబువచ్చినవలె దువమెదబాయకుండుటకు మోహబంధమును బోధుగానునకు
కనబెట్టెను యొక్కటికొనిండును సంతోషించెదన్” ననిపల్కి నాదుఃఖముపశయింపలేదా?
అయ్యో! ఆట్టిదనుదుంటి కిట్టిబుద్ధియూ ? నమ్మకబాల—నమ్మకబాల.

నమ్మకము నీజానున కేమనవలయు ? (చదువుచు) “రాక్షసశృంగంబును కుమార
మన—” ఈజాను సొన్న శరమానమున వ్రాయఁబడినది. ఏమిది ? పువ్వునూసమునఁ
దెండ్లి చేయఁచురా ? ఇదిగాక యంగారకవారమున ఆంధ్రులఁబంపఁమికుమారమున
దగ్గరొగిమునచిల్లఁగఁగానున్నది. “రాత్రిపడునాగుగడియలకు” సగ్గము” మేష
లగ్గము” విలులగ్గము ? అది యట్లుండ నిశ్చరమానముకదా ? రాత్రిపడునాగు
గడియలకు మేషలగ్గ మెక్కడ రావలయు ? విమచోద్యమ !

ఈగుడేవుడు తొలుతవచ్చినపుడు నమ్మకబాది నలునినని యారకదూషించుచు
వచ్చె. నేను దానికొనిన ప్రత్యుత్తరముల నొసంగతి. ననుగుఱుండించి యుండునా
అనాఁడు వాడేమున నాపండుకొనుచోటడిగి నన్ను మాటాడింపవచ్చెనని చెప్పిఁబట్టు
దులునాడు వాడే యుండు నాతోడెప్పెను. ఆరాత్రి నాకు నిద్రనాక దమయంతి
వియోగమువలని పరరాపమున నెమేమో యనుచుంటి. ఈగుడేవుఁగచ్చటికిచ్చి విని
యుండునా ? వీనిగఁబంపెనా నన్ను శక్తముగఁ దెలిసికొనియుండును— ఆతఁడుపోయి
కొన్నాశ్రయనుగాలేదు. నేడీజాను తెచ్చియున్నాఁడు. ఇదియన్నియు యోచింపఁగా
నుడేవుడు ననుగుఱుండించిపోయి వీరురాజాతో నాలొందించి దమకుంతి విదర్భచేరిన
వృత్తాంతము తెలిసి వివదనైన నాచెయ్యమున నుడేవురి నే మందలింపమి నీ ఋతుపర్ణ
ని యూడిగనువిడిచి వెలికిఁబోవుటకు నేనుజ్ఞేషింపలేదని తలచి ఋతుపర్ణ కన్ను
విదర్భకు కపింప నీయుక్తి వెదకినట్లున్నది.

అయ్యో! నాకెట్టిమరుల! మోహపశుడు గారణములన్నియు నుపాహుకొని
నాముక్కునకు సరిచూచుకొని లేని సంతోషము చెప్పుకొనుచున్నా నే. ఇదియొక్కడ
నైవ సత్యమున యాజనయా ? తొలుత నేనుపశుమాటిన సంగి యంతరల కెటు
తెలియవలయు ? వెంకవచ్చువారు స్వభావరూపముననున్న నలుగి వెదకెదరుకాక
ననెట్లు వెంకెదరు ? ఎట్లుగుర్తింపగలరు ? గుర్తించియుండిన నుడేవుడెప్పుడే నాతో
మాటలాడియుండఁదా ? నన్ను రక్షింపఁగోరుదులేని యేదేని కారణము కల్పింపక
చెప్పురానియిట్టి స్వయంవరము కల్పింతురా ? రాక్షసి తిలకుండై నూన్యఁడగు ఋతు
పర్ణ నంతటి నానికెట్టియసోహమైన జాబు వీరురాజావ్రాయునా ? స్వయంతరము

నిశ్చయము. పగలు పనునాడుగడియలకు బోసినను గాత్ర పనునాడుగడియలది ! వాయుగడియ గాఢోలు. ఇట్లున్నను నడచున కిట్టిచే అప్పునులుండ కలయుకొఁబోలు.

హా ! హా ! కృష్ణము ! నైవేద్యము నన్ను నొసంగినట్లు నెన్ని మార్గములుంటే ? లేదు. అంతటి దప్పలచే మిక్కిలి పరితేని నన్ను నేర్చుకొనుచుంటిని తాళనూపనిబాధలఁగలిగిండు నెన్ని వ్యాధులు నాకంటఁగిరి ! నున్నను దాగుకొనుచుంటిని. పగులకు నన్నాజన్మదామఁగఁజేసి ముడుపుకట్టుము కలిగించియున్నను దాగుకొనుచుంటిని సతేవునిగానన్నదఁగించినోర్పుకొనుచుంటిని పంచాంగములభ్యుతమున వేడి పెనముపై నుపయించి చలకలకొను నైలమును ముంచియున్న దుఃఖించి యుండును— ప్రాణములన్నియుఁ గొంచముకొంచము నానూడ్చి యున్నుగొనియున్న జింతించియుండును.

అక్కటా ! కృష్ణదా ! నామనోబుద్ధుల నెవరిపై నెలికొల్పుయుంటికో నాప్రాణ మేయిదియని యెవరినవ్వరము తలచుచుంటికో ఎవరికిఁగొంచెము చీకుగలవఁగత భాధగలిగిన లోకమేమిదిగి నట్లెంచుచుంటి నో నట్టిదుఃఖము లెట్టియాపద లెట్టి సంతటములు కచ్చినను, నెవరిపలచుట : లన చుటచి. చూచుటకలన కాంతిజెంది కాగిలిండుటవలనఁ జింతబాధి నెవ్వరిగనచుంటి నో అట్టి నామోహంపుటన్న నామద్దులకమ్మ నాంతపుటచి నాచిలుకలకొలది నాప్రాణంపు బంధారబాధమ్మ. నాదమయంతి— హా ! — నాదమయంతి— నాకన్యలయెదుట మఱియొకని నొందినది నెఱచి యొచ్చి ప్రాణము లగిరియింపఁగలనా ? దమయంతి ! కనికరింపకడపిలో నిమబాసినచ్చిన కృతఘ్నుడునే యశుఁగాక నినుబుద్ధిఁబుకొనుట కిట్టిదియాయు పాయము ?—

హా ! పూజ్యమా ! ఏవు నాతలఁపున కింకఁగనుము—సంతోషమా ! నికునాకుఁ గడుదుఃఖము—మోహమా ! స్థూలకఠినునకఁదామస్త్ర—లోకమా ! ఏవు నాకింకపాదు ఁగ్గిణమా ? నను వెడలిపామ్మ—కలకలనా ! నికేకదండ్రయినదను ?—గిరులారా నాతలఁపైబడుడు— మారుతమురారా ! నన్నెంచెనఁ గొనిపొందు—అన్నలారా ! కన్నదకంఠఁడు— భూమాకృతాశమలారా ! మీశకమై నన్ను నలచివేయు— హా—దమయంతి—దమయంతి—మోహము—పాపము—కణము—పుణ్యము స్వయంభోవము—దమయంతి—ద్వితీయస్వయంభోవము—

(మూగ్నిల్లును)

తురీయరంగము — దమయంతియంతఃపురము.

దమయంతి-నుదేవుడు నుందుడు.

శుకే—నాలుగు జాతులలో రక్షణను యోగ్యునిది యిచ్చటికిఁజచ్చిన యశ్వహృదలకు

విద్య యంతఃపరికింపడు ?

దశ—నీదేవా! అట్లయిన నింకేమియు సంజ్ఞాము గలగదా ?

శుకే—ఇంతమిసంజ్ఞాము ? కావలసియున్న శివును పరీక్షింపుము. తుననగరమున నే
వానికి పెడిది చేయించి యున్నాను.

దశ—నేనెమి పరీక్షింతును ?

శుకే—అంతఃపుర సేవకులఁ బంపి మధ్యములారయుము-శివును మఱుంగుననుండి భవని
చందము వినుము-శివుమారనయ్యదకుఁబుంపుము-ఇట్లు నేలేదా ?

దశ—మాతండ్రిజాబునైన నానాభుఁడు వచ్చితిమి యెరిచియుండును ?

మ|| నగుబాటుప్పతిలంగ సాహసమునన్నా తండ్రియా లేఖపా
యఁగఁగానిమ్మని నేనొడంబడితి నాయత్వంతపాపంబునెం
పుగ దావానలఁడేది శుష్కవివసంబుంగాల్పుచందంబుదోఁ
చఁగ నామాఫసనవీధి నేర్చుఁగదయత్రాంతంబు భూమినురా.

శుకే—అవును-చేయవలసినదేమి ? సందర్భములమీఁద నిక్కము తెలియదా ? బుఁద.
పట్టఁడు నయితము రాజులొక్కరును రాకుండుటఁ జూచి త్రాంతంబునై
యున్నాడు. ఎఱుఁగూ పెఱుఁగించుచున్నాడు. నేఁ జోవలయు.

(నిక్కమింతుడు)

పంచమరంగము-భీమరాజునగరున నొకవంటయిల్లు.

[ప్రవేశము: బాహుకుఁడు-(వంటచేయుచుండును)]

బా—దే|| కేరదమయ్యఁ గమ్మఁబరికింపఁగ తేవకదాన్వయంవరం
బారయధాతుశిఖఁడొకడై ననురాఁడు పురంబులోఁకృం
గారముగల్గిదింటను వికాసములేదు ప్రయత్నమింకనే
దారియొనిద్రఁగాంచిన విధంబుననున్న దిదేమిదిత్రమా?

అ||ప|| ఏడలంచినట్లుగాఁడోచినమృషాన్య

యంవరంబెయగునొయకట నేను

యాపుమాటియుండ యానింపనట్లుగు

నితయైనదోఁ పదిపుడనాకు||

[ప్రవేశముః భారతి]

నీ వెంట ?

భారతి—కం॥ కూరిమిగలయంతఃపుట

చారిణినిభీమరాజు జంభారికినే

గూర్చుచుసఖిభవయంతికి

భారతియనుదాన సరసపాశనిధానా

బాహు—ఇక్కడికేలవచ్చితివి ?

భారతి—రాగ్రూపదా ?

బాహు—నుగవాయున్నచోట నీకేమిపని ?

భారతి—నీవుబుతువట్లని వంటలవాడవుగదా ?

బాహు—అవును—అయిన ?

భారతి—వంటలవాడినిమేము పురుషులలోగణింపము—కాబట్టియిక్కడను రాకచ్చున
(హర్షండును)

బాహు—నీవుసదురురాలవే.

భారతి—నీ సామర్థ్యము వంటకెటో వాసామర్థ్యము వంటలయింపట్లు.

బాహు—నీవుస్వయంవర కార్యములులేక ? ఇక్కడేలవచ్చితివి ?

భారతి—స్వయంవరకార్యములే వచ్చియున్నాను.

బా—వాకర్థముకాలేదు.

భారతి—అర్థముకాలేదా ? నేకైప్పెడను. స్వయంతవరమునగాఁబెండ్లి, కార్యమునగా
బని, వచ్చియున్నాననగా వచ్చియున్నాను.

బాహు—క్షుచుమత్కారము లింకఁబాలును. మీయజమానురాలి యొద్దనుఁజూచు.

భారతి—వాకునేనే యజమానురాలిను—వేరెక్కడన్నార ?

బాహు—మీదనుయంతి యుండిలేదా ?

భారతి—అయ్యో! ఆమెజీవిండునట్లు బుండినదా ?

బా—(ఆతురతతో) ఆమెకేమైనది ?

భారతి—ఆమెమహారుణి కింద్రసేనునికి మి—కి—తి—అహ! నీవులేము

పదార్థములెంత భుజివానన వచ్చుచున్నది ?

బా—భారతి! ఇంద్రసేనున కేమి ?

భారతి—క్షుగంధరముల నీవప్పుడప్పుడు చేసెదవా ? లేక యొక పేసారి కేకీకెట్లు

కొందువా ?

బా—వాకతి! ఇంద్రసేనునకేమి ? కడుజేసిచెప్పుమా

భారతి—ఇంద్ర నేను నైతరు ?

బాహు—దనుయంతిగా న కని నిర్మలత.

భారతి—ఘో—బురుగుద్దని కంటిబానికి నీకు దనుయంతిగొడుతున్న నేమిచింత !

బాహు—మారాజాను. స్వయంవరము నకు వచ్చియున్నందున నజగిలిన.

నేపథ్యమున “ భారతి ” యని ధ్వని

భారతి—ఇంద్రనేనా! ఇదిగోవచ్చితి. ఈదిన్నబాడు నలునికి దగినట్లే పుట్టియున్నాడు

బాహు—అదేమి ?

భారతి—అయ్యో! నీపేరేమి ?

బాహు—న—బాహుకుడు.

భారతి—న బాహుకుడా ?

బాహు—కాదు బాహుకుడు

భారతి—కాదు బాహుకుడు ? కాదు బాహుకుడప్పుడు న బాహుకుడన్ననునొకటియేదా ?

బాహు—అటుకాదు- నా పేరు బాహుకుడందుకు.

భారతి—ఎవరు ? నినుదెలియనివారా ?

బాహు—ఏమిమాటలేవి ? అనియుండని. ఇంద్రనేనుడు నలునికిదగినట్లు పుట్టి నా-
దెంటితే అదే ?

మరలధ్వని “ భారతి ” యని.

ఇంద్రనేనా! ఇదెవచ్చితి.

(చక్కనునిచ్చి)మిలకును)

ఇంద్ర—మా బారతిచక్కడ ?

బాహు—(దిక్కులుఫలికింది) ఇక్కడ నే పోయి యున్నది. ఇప్పుడు వచ్చును.

మారుచుండును

(మారుచుండును)

ఇంద్ర—

నా—కుమారా ! నీవెవరు ?

ఇంద్ర—దనుయంతిదేవి కొడుకును.

నా—మీయయ్యయెవరు ?

ఇంద్ర—నగరాజు.

నా—అ! వె! నాకుమారరార నా తండ్రిరార నా

కూనరార ముద్దుకుట్టరార

నాయనుంగురార నాబాలకాత నా

చిన్నచిలుకరార యన్నరార!

(ముద్దుబాదును.

ఇంద్ర—నీవెవ్వరు ? నన్ను పిడుపుము. నూయమ్మకొట్టును.

పునఃప్రవేశము: భారతి.

భారతి—అయ్యో! ఇంద్రనేనా! ఇక్కడికివచ్చితివా ? ఇదేమిబాటాకా ?

(బాటనిదిచూచి) నలుదిక్కి గాక యింకొకరికీమహాదా నెత్తికొనవలసినదా?

బాటా—నాకొడుకీకై యున్నందున నెత్తికొంటినిందేమిలేవ్వు.

భారతి—సిహాసమున కిట్టికొడుకొకడుండెనా ? మంచిమాటయ్యె. తీవునాబాట
యిట్లే యుండెదనని వదులులిది గాగిలిందికొందెవు కాబోలు.

బా—అయినట్లుమింపుము.

భారతి—క్షమింపవలసినదేమి ? నీకులిచ్చిపట్టియున్నది.

బాటా—(స్వగతము) నిక్కముగానాకులిచ్చియున్నది. (ప్రకాశము)

భారతి! స్వయంవర ప్రయత్నములు నాకేమియుం జెప్పుకపోతివి.

భారతి—స్వయంవరమా ? పృథువుమా ? నలుండువచ్చినగదా స్వయంవరము.

బా—అదేమియిట్లుంటివి ? నలుండెక్కడనున్నాడు ?

భారతి—పాముకొలిచి విరూపుండైన నలుండెక్కడనున్నాడని నేజెప్పుగలవా ?

బా—(తిచ్చవచనము)

ఇంద్ర—భారతి! మాయయ్య ను బాముగఱచినదా నేడువచ్చుచున్నాడనినన్ను జెప్పితిలే

భారతి—ఓహహహ—మఱచితి నేడువచ్చును.

ఇంద్ర—

తే॥ గీ॥ ఆమ్మానీమాటలలియ నేనమ్మబాలఁ

బరగమాయయ్య నేఁగిందువచ్చునంటి

వచ్చినంతనెనన్నదా మొచ్చునంటి

వింతలోన నెయిట్లు లాడితేమనంగ॥

తే॥ గీ॥ కటకటాపాము మాయయ్యగఱచె నట్లు

అప్పడిమాట నాకేలచెప్పవైతి

చెప్పియుండినఁబోయి యాచెనటేసాముఁ

జరియింప నెయ్యయ్యకునింపుగలుగ

అ॥ వె॥ ఇన్నినాళ్ళుదాచితి నుద్దయింకేత

యెల్లుపాముగఱచె నేమిపుట్టె

నయ్యనేడు వచ్చుటది విక్క-మోకాదో

యిప్పుడైన నిజము చెప్పుమమ్మ !

బాహు—(భారతియొద్దనున్న యంద్రనేను ముద్దాడును.)

భారతి—మరల నినియమి కళగాకా—కాను ముచ్చితి—బాహుకా

బాహు—ఇట్టి ముద్దమటలాడు చిన్న పాపఁడెక్కరివాఁడైన నేను ముద్దిడు
కొనుట దోషమా ?

భారతి—ఇంకఁజూచునా - ఇంద్రనేనా! మఁచిక్కడనండరాదుమియ్యయ్య
వచ్చియున్నాడు. అనిప్పైతాంతవంతయఁ జెప్పెదరమ్మ.

బాహు— (అని వెలుగొని నన్వయింద్రనేనుతో నిష్క్రమించును)

తే॥ గీ॥ పూర్ణ దుఃఖై కహృదయనంభూతతాప
శోషణములొరస్సలులయా శ్లేషణములు
విపులన మ్మాదనుఖక రావిత కర్ణ
భూషణములొర తనయులభాషణములు ||

(నిష్క్రమించును.)

—O—

వన్ధరంగము — భీమునాథానము.

[ప్ర]వేశము : భీముడు - ముర్తి - సుదేవుడు - ఋతుప డు,

వాల్మీయుడు - బాహుకుడు - దమనుడు]

ఋతు—భీమరాజంద్ర ! నీవు చెప్పినరీతిగా కాస్త్రార్థవిచారము చేయు బ్రాహ్మణికు
గానివ్వఁడంతకాపాతులైన గాజులుగాని రాజుడు

సుదే—మనకిప్పుడు కాస్త్రార్థవిచారమెందుకు ? మందునునప్రప్రశ్నలు ఒకడేమని
తాడి రాధాంత నిధాంతము లొనర్చు.

ఋతు—భీమరాజా! ఇదేమి సుదేవుఁడైట్లుచున్నాడు ?

భీమ—రాజరి చంద్రా! నాయుపరాధము క్షమింపవలయునని ననుష్కరించితిఁడనాదెమని

ఋతు—అదేమి ?

భీమ—ఓ॥ కాంతదిగంతనంచయవికాసితచంద్రవిభావిరాజితా

నంతయశస్సనాథుని నళావనినాథు వరించినట్టి డు

ద్వాంతపతివ్రతా మహిమ ధన్యసుపెండియుఁ బెండినేయంగా
నంతటి మూర్ఖుఁడనె యంతటివెక్కినె యంతద్రోహినే॥

ఋతు—చివనన్నిట్లు నవ్వులుచేయుట నీకుఁడనునా ?

సుదే—క్షమింపవలయు - నియొద్దనలొడుగుట యెఱిగి నీవుతచ్చిన నతఁడునమ్ము

ననియు, నిరతకప్పు రతుడడై యాహితాగ్ని కగు నివిట్టిలుయాళ్వర్యము చెప్పు
 కన్న రావనియు నిగుషే పాయము కేవలెన్నిచేయించితి.

అతు—నాయుద్ద కరుణెక్కడనున్నాఁడు ?

నుడే—దననకప్పి కలమంతాక్షతలఁగఁగని)

నీ త్వను ప్రతాపమార్తాండున కరిగాజ
 నమితితేజముఁదిమిరముగఁజేసెఁ
 దనబద్ధకాలాహిణిని నై రిచతురంగ
 బలమునుగంపితానిలముఁజేసెఁ
 దనభనుశ్చంద్రున కనువారరిపురాజ
 శిరములంగమల మంజరుల జేసెఁ
 ననబాణదావా నలనకు విపక్షభూ
 రమణ సేనల నింధనములఁజేసె॥

తే. గీ॥ రాజమాత్రుండు యతఁడు విరాజమాన

రాజగిరి రాజగజ రాజరాజరాజ

ఘనసలివపాండురాంభోజ కల్పభూజ

చారుతరికిణి శ్రీనళచక్రవర్తి—

నీ వృథుమేఘుడెవ్వాని విశ్రాణనంబున
 భరముమీఱఁగ వారివాహుఁడయ్యె
 జలనిధియెవ్వాని యలఘుగభీరత
 బరఁగనాపోకన ప్రాయమయ్యె
 భాస్కరీంధెవ్వానిభాన్వత్ప్రతాపధా
 మంబున ఖద్యోతమాత్రుడయ్యె
 భాస్కరంధెవ్వాని స్వత్ప్రతాపధా
 భవమునఁదాఁగృత్తివానుడయ్యె

తే. గీ॥ నతనికతనుత్రత శుభాకృతికిన్చల

ధృతికిన్తులితరిపు బయోన్నతికివితత

మతికిఁగృతవానవనుతికివితథదుర్జ

దతిశయాహయ్యతిశుభంబడదఁగఁత॥

వీరసేన గగ్గపాకావార రాకొనుధాకడఁడై నవ్వునర్వంతుభారముఁదన
 భూజాతుగముడై దొలుకాడకుంజవహించి, భీమరాజుత్రివిధములఁదీసి, భాషిగ

మామగావించి, పుత్రజన సమృద్ధిమనహించి, కలిప్రేరణపెట్టానినిర్మిత మాయా దురోదర బాగురాబట్టడై రాజ్యమునందునోడి. జాయాసహితమై యరణ్యముఁ ములుబివేశించి, విధికృతంబునందు సతీమణినివిడచాడిపోయి, ఘోరారణ్యమున నర్చనముఁజేసికొని వికృతరూపముఁగొని పాచకాకృతికాధికారముల బాహుకనామంబున ఋతుపర్వ నాశ్రయించియుండి భగవంతుగహమన మాచేవిజ్ఞాతచిహ్నంబైన ధీరగుణ మూర్తి, సజ్జనాధారదిగంతరిదిత విక్రమనామవర్తి, మర్జన మర్జనదనివర్తి, లోకామోద కరశుభమూర్తి, సిద్ధసత్వకీర్తి, శ్రేణచక్రవర్తికి శుభమగుంగాక (సలాక్షతలు బాహు కువర్తివ్యవోవును.)

బా—(తీసికొనక) ఆయ్యా! నన్నిట్టి అవస్థలైనవో? లోకమునఁ గురూపు లెందఱుండరు? ఇంతయొకతాళియే?

మే—నకభూమి! నీవేలదాచెదవు? నిన్ను పెదబోతు నేనియుభుపర్వనిశోలువున నలనిదూషించినందుకు నీవునొచ్చుకొని ప్రత్యుత్తరమిచ్చినరీతి యెఱుంగనా? ఆరాత్రి దమయంతి వీయోగమున నీవు దుక్ఖించుచుండినది ఎవనా? మున్నఁబుతుపర్వనిశో భీమరాజావ్రాసినబాబు నేనిచ్చినపుడు నిన్నుబదువుమనఁగా నీవువడిన సంతాపముచూడ నా? అయోధ్యనుండి మూడుబాబులతో విదర్భకు రక్షమఁగొనివచ్చిన యాశ్వపౌదయ సామర్థ్యమునఁ దెలిసికొనఁగూడదా? నిన్ను దమయంతిచెలికత్తియయగు దృష్టాంతము నకంటె పెక్కుడగు సిద్ధభివలన నినుచెలియఁజాలమా? ఇంతెంతకాలము?

బా—(నవ్వి) అహ! మా నకరాజాధ్వని యిప్పుడుజ్ఞప్తిగలిగె. —

మా—రాజుని చందా! నీవుండియు నన్నిటువోస్యము చేయించెదనా?

ఋతు—నీదరిశుద్ధుతిమాగానున్నది నాకేమియుఁదోచకున్నది.

భీమ—నకరాజా! నీకేలకరుణగలుగుదు?

చ॥ నభుఁడవునీవెకావె జననాథపురందరదాచనేల నీ

లలనకు నెన బాధలఁదలంపకయున్ననుమాన నేమి ముఖ

దెలియనిపాపఁడై విమల ధీనిరతిక జనకావలోకవి

హ్వలుఁడగునీ కుమారుఁగనియైన మముంగరుణించికావవ

(అని యింద్రనేను బాహుకునొద్దకుఁబెచ్చును.)

బా—భీమరాజా! మీదమయంతి ద్వితీయస్వయంవరము చేయించుటకుఁకొరకు

మున కేలహాసస్యము చేసెదవు?

మే—నకరాజా!

కం॥ భ్రమియింపఁగ భీకరవిధి

నములన్బెడఁబొసినట్టి నాథునిమరలకా

దమయంతి పడయుటయెఘా

రమణద్వితీయ స్వయంవరఁబగుఁగాదె॥

(ప్రవేశము: దమయంతి - [కన్నులనీరునింది])

భీమ—భూమికా! నేతాపాతక్ముడను విధి లేక యీదుష్కార్యమున కొప్పికొంటిని.

[ప్రవేశము: దమయంతి - (కన్నులనీరునింది)]

దమ—నీ! పాపంబునాయది ప్రాణేశయిందున

కవరేమి నేయుదురేమనంగ

రాజ్యహీనత విదర్భకురాఘటంచునీ

వన్నకతంబున నిన్ను జూచు

వేరాసనిటకురప్పింపనీచపా

పోక్తులవచియింప నొప్పికొంటి

విమలాత్మనీవియోగమునఁజావఁగలేక

పాపంబునను జావఁబాలువడితి॥

తీ॥ గీ॥ నట్టులునుజావు నిజమాటనెంచి నీదు

చరణనన్నిధిఁదృష్టి మైమురణమొంద

నాకలువలేఖకొప్పితి నంతెకాని,

పాపమింకనొండెటుంగ నీపాదమాన॥

(కా—(కన్నులనీరునింది)

(అరిపాదములపైఁబడును)

తీ॥ గీ॥ తరుణి ననుముట్టకీస్వయంవరమునందు

ననువుమీఱంగనీకగు నాథుఁడెవఁడా

వానిచరణములంటంగవలయుఁగాక

యన్మృతనుముట్టఁబోలు నేయఘముగాదె॥

తీ॥ సత్యరాజా! ఈస్వయంవరము నిశ్చయమని నమ్మితివా ? ఈముకుటద్వందూతప్ప

నీచరణాదు లెవైన వచ్చియున్నారా ? ఎట్టిప్రయత్నిములైనఁగనపించుచున్నవా ?

ఈసోమత్తివను అరికించి చూచియున్నవా ? ఇంత యోచింపలేవా ?

వమ—నీ॥ నేరమాయిటులేవ వైరమానదయవి
 చారమానురుదిరాకారమార
 శ్రేయమాఘనశంప్రదాయమా విడనాడ
 నాయమాసంతతామ్నాయమార్గ
 యందమాకరుణాత్మచందమాయకటయా
 సందమాపుడమిరాచందమామ
 కోపమాసరస సల్లాపమాలేకసా
 పాపమాచలమూస భూపమాన్య॥

తే॥ గీ॥ యంతమాననియెక్కుడు పంతమాదు
 రంతమాదైవియోగాగ్నియంతమాత్ర
 సంతమాయెనె కూర్మియలతమాని
 వంతమాన్యవెయిదియేటివంతమాది॥

ప్రాణేశా! మనోవాక్యా—యకర్మంబుల నిన్నుదప్ప నితరులనఁజేయు చాకఁ
 గాను, నామనమ్మియరయుటకు నివేమిచేయుచున్ననుఁ జేయుచును. అగ్నినులుకును
 నులుకుదును. భగవంతుఁడును భూమ్యుకౌశములు నిందువకు సాక్షులందురుగాక:—

(లోపలస్వని. “సత్యము- సత్యము”- అని)

ముతు—(లేచి) రాజేంద్రా! ఇవ్వడుగదా నిమహత్త్వము నెఱిగితి? ఇయ్యుపశుతి
 యియ్యుకరీర వాణికంబు నింక సాక్షులెవ్వరు? సంశయింపకారయైన యిమ్ముతీ
 శిరోమణిం బర్హిపింపుము.

వా—రాజచంద్రమా? అర్హత మమ్మెల్ల రక్షింపకున్న విధిలేదు. (కౌశ్యపైబడును)

ఇంద్ర—ఉ! నెయ్యమునిందుమాజనకునిం గనుజ్ఞాపకమంతలేదు మా
 యయ్యవొకావొనే నెఱుంగ నయ్యదిదయ్యమెఱుంగునీవుమా
 యయ్యవటంచునమ్మ పాలుపారఁగవేఁచ నెవండవైననో
 యయ్యతలందియమ్మ కొఱకయ్యవుగానిలసిల్లికావనే!

వాహు—యువతీ! ముందున్న నలంఘకాండే యిప్పుడు? ఇదికారాకాదసంగట్టుకొని
 నివేమిచేసెదవు?

దమ్మప్రాణేశా! ఈమాటలేటికి? దూపమెట్లున్న నేమి? ఎట్లున్న నునవేదాదైవము.

వాహు—(లేచి)

మ॥ ననిలోనన్నెనిరన్నిజాయత విషభ్యక్తికా నుహాభీమయా
 సునిగ-వింది స్వయావమెప్పుడయిన బాంధంగ-గాంక్షించిన
 స్వభూతింపునటంచు బేమ వరదానంబిచ్చినున్నింపగాం
 చిస్తప్తాస్థుభాగధినాథునిను నేసేపింతు-గర్కోటకా॥

(జీవవృక్షము బాహుకుని పైబడిగా నతఁడు యాపముమాటి నలుగొయి)

అనుబంధము రీతి

నీ॥ ఎంచవేనన్ను మన్నించవే కరుణాబా
 లించవే యంచిత చంచలాంగి
 కావలోనసమాన మీసలోచననిన్ను
 మానలోగనియట్టి హీనుడనక
 మందగామినిచేటు లొందగాననినన్ను
 గండ్లగాఁజేసిన మందుడనక
 తాంతర్యోయటుమాని వంతరోదింపంగ
 నింతర్యోనియట్టి హంతయునక

తే॥ గీ॥ యెంతసంతాపమాయెనో యిల్లినకు
 బేర్చి ననుహావరాధం బొర్చినాడ
 నింతభంగంబుగలిగించి యెట్టులింక
 నెన్నిసతోడమాటాడ నేర్తునబల॥

(వసుదాంబయు ననందయు నానందబాష్పములునిండా నొకరినొకడు కాణ

లిందికొలంబున భీమంబు నుదేవుడనింపు నంజలునులంనకు నమస్కారమునర్తుతి)

నందంబు--(అంతట నెనునెక్కించి ముద్దాడుచు)

జీ॥ చిన్నికనమార నావలపు చిన్నకెపొన్నురెచిన్నలొడనా
 వెన్నలతోడనాన రునిచ్చి నువొప్పెడువన్న కాడనా
 యన్నతలంబియమ్మకొలకయ్యపుగమ్మనివేడలేదెవే
 చిన్నికనట్టులమ్మకొలకేటికి నీకొలకై తనయ్యగా॥
 [ప్రవేశము: (కీక్రుగ చనుమున) నొకపొరుండు]

పొర--(నమస్కరించి) మహాపంతువా ? భీమరాజువ్యా ? నామొలయాలకింపునా
 నేను నివేషపురి పొరుడను. మాదాస్వాగతమున నభిరాజియ్యుడు మమ్ము
 బులహంతకప్పించినట్లు తుష్కదరి కిచ్చిపారె--

భీమ-- ఇప్పుడేమి ?

పౌర—సుర్యాక్షయం చేతులని ముప్పాళ్లు చూచుచు నుండెడిది నుండు సంత
 టమింతరి చెప్పఁజాలము. ఎన్నో ప్రమాదములను విధియించుచు
 నందఱునుమిఁకాచి చేక నుండుట. పాతటి వాఁడలగుచో యనుభవమున నా
 బ్రాహ్మణుఁడు నాకు నుజ్జాకొనుచున్న పుత్రుని కెఱిఁగించుచున్నాడు. ఇప్పు
 డరాజకముగానున్నది మారాజవంశమున దిండుననుచు నున్నందు
 గదా ? అతనికిఁ బుత్రునిట్టి మమ్ముఁబాలించుకొనిన చాతుర్యము గలదని.

భీమ—పౌరా ? పరికించి యారాజ వంశముఁజూచుము.
 పౌర—(చూచి) అహ! నళరాజ! ఏమిఁజూచాము? (నమస్కరించును)

నళ—పౌరవర్యా ? పుష్కరుఁడెచ్చట నున్నాఁడనిచి ?

పౌర—ఇప్పుడు నిర్బంధమున నున్నాఁడు. ముందేఁచు.

నళ—వాడె యా ? నీపక్షమున నిష్ఠఁడగుచు మొదలుఁ బుష్కరుఁడునుండగా
 వింది నాయగమనము చాటింపఁబడును. ఈపాదుఁడు కోరికల్ల మనఁబ్రద
 నేసునకంటే యువరాజ్యాధిపతిక మొంగుము.

అనుబంధము 54.

వాణ్ణ—శా॥ అనందఁబులభింపజేసఁజుకల్లెచ్చ శ్రవణ్మంగళగా
 వేనోముల్ఫలింపుఁవఁగి యిదిమి నళోర్ధ్వనాథమూఁడమఱ
 న్నానాభూపతిరీటునంపుటిత పిత్తవ్రాతనిర్యాతతో
 భానీరాజితపాదపంకజుని నుభాగ్యంబుసామూస్యమే॥

(నమస్కరించును)

రాజచంద్రమా! ఇతే నియామిత కైః పుష్కరః. పౌరా! పాదమరమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

అనుబంధము 55.

ముతు—శా॥ భీమా కారవంతువాఁడనని యాక్షేపంబున నేనీవక్త
 కై మోఁడుప్పటియించివేడఁగననిక్కంబంచునూహించితికా
 భీమంతప్రతిభల్లణింపనని సందేహించితింగాని యీ
 నీమహాత్మమెఱుంగలేనయితి త్తోనేనాథమన్నింపవే ।

చ . శమదమసారసీవదరజంబునుబోలెడునారెమాన్యతుల్
 దమకకచేసినాఁడ నినుదాన్యమునందిడినేమహావచా
 రములను బాచితంబెఱుంగరాక్షసలంకెద నొండెఱుంగ భూ
 రక్షణ సమన్మరితు నవరాధములెల్లభరించి కావవే ।

నళ—పన్నెత్తి (గొంగలించి) (నమస్కరించును)

అనుభంధము 56.

అలఘుయశోనిధాన యటలూడఁగఁజూలునె నన్ను మిత్రవ
త్పలతయెనంగఁజెంచితివి చాలమిగల్గినవేళ నీకృపా
జ్వలమతి నీమహాదరము నన్ను తిశేయఁగఁజాల మోసపు
స్తలఁపువహించినందునకు నన్ను త్నమింపఁగవిఘ్న వించెదకా ॥

గాజ్జి తిలకా! నభరాజాపేతుచెప్పిన సతఁడేనాయెదుటికివచ్చినట్లు దరింతు
నని నాఁడేయనియున్న నీవు నాయున్నరూపెఱింగిన దాస్యముననిలుపుచుంటివా ?
కడుప్రేమగారవించుచుంటివి. అదియేమెప్పువ ? భానాకనామకపాదకుండన్న నే
యెంతోయాదాదానఁ జూలించితివే. ఇదికదా సత్కృప ? నేరాజ్యభ్రష్టుడైనమా
నెఁగాక, సనద్యోగము లభించువుణ్యముగంటిని. కలిరాజుహుహువలనఁ గష్టములొన
నెఁగాని వానినన్నిటిసవత్పిరివి.

[ప్రవేశము: ఆకాశమార్గమున కలి]

కలి—నిషధాధీశా! నేనే కలిని! దేవేంద్రునితోఁ బలుకుకొన్న పంతువనకై నినితపరి
భవించితి నీమనశ్చుద్ధికి నీభార్యపాతివ్రత్య మహిమకుమెచ్చితి ఆచంద్రావర్కము
నీఖ్యాతినిలప నే పరమైశ్వర్యంబు.

కలి|| ఇల నిను ఋతువర్ణుని ని

మృలుష స్తమయంతిదేవిఁ గర్కటకునికా

దలచిన్ భూపాలక యీ

కలిబాధలు వారీకెందుఁ గలుగవునుమ్మా||

(నిష్క్రమించును).

అంకము—అహా! ఏమిభాగ్యము !

నభ—గాజ్జిసందా నిన్నుచున్నింది నావిజ్ఞాపనము నంగీకరించెదనన్న నొకటి
ప్రార్థించెద,

ఋతు—రాజతిలకా ! నీవాజ్జియిన్న దనరుఁగాక విజ్ఞానికి నేనర్హుడనా
అదియేమి

నభ—ఈపాపని యువరాజ్యాభిషేకమునకు నీవు నిషధకు విశ్వయవలయు.

ఋతు—ఇంతకంటె భాగ్యమున్నదా ?

నభ—నుదేవా నియంతకారము నెట్లు మఱువఁగలను ?

సీ॥ కొమరారదొడ్లదొడ్లదమయంతిఁ తినాకు
 ఘటియించ నెలకొన్న ఘమండవీనె
 దమయంతిననుగూడ నెమకంగసమకట్టి
 సరణివట్టిపదయాశాలివీనె
 యలచేదిపురిలోన వెలయంగనలివేణి
 గుఱుకుంపట్టిన ప్రాశగుఱుండవీనె
 యతిభీమగణవిరాళి ఋతువర్ణకడనున్న
 నన్నెటింగనిమేటి యన్నవీనె

తే॥గీ॥ యిపుడుచమయించి పరికించికృపవహించి
 కాంచినఱతెంచిసరిమించికరుణించి
 చంచలాక్షినిగూర్చిన జాణవీనె

బ్రాహ్మణోత్తమ యపకారభరముమీతె॥

నుదే—శా॥ భాత్రపాలక నేపకించనుండ నశ్యల్పంబునాకార్యమే
 మాత్రంబాశ్రితపాలిసల్పఁగను ధర్మంబయ్యెగా దానికై
 స్త్రాత్రం బేటికొనర్పంగంటినిను నివోచి నేచునీవీతికిం
 బాతుండంచుండలంనాండ విదెనాభాగ్యంబుచాలుంగదా ॥

అనుబంధము 58

నన్ను పవరింపకలయునా

సక—(భీమరాజుతో)

మంజు భామిణీవృత్తము

మన సారసీతనయమంజుభామిణీకా • పనభూమి బాసికడు బాధవెట్టితిం
 బ్రణతుల్లుటింతునవరాధమెంచకే • ననుగావ్రభీమధరనాథవుంగవా॥

అనుబంధము 59.

భీమ—ఉ॥ ధన్యుడనైతి దీతెబరితాపమునినుగనంగ సారపా
 జన్య ఘటింపనేటి కూపచారము లాఁతినె రాజరాజమూ
 ర్ధన్య యరాతులై న రిపురాజికిఁగోరనిపాటు నీకొగి
 మ్రాన్యముదెచ్చినందున కహ విధినెంతయుదూరంచుండితి

నాశ్రే—వేశయయినంతి మనమహాపురుషు.

(అంబునిష్క—మింతుడు)

సప్తమరంగము నిషధితః ప్రియమేకవంశవము.

ప్రవేశము: సభుడు, భీముడు, ఋతుపర్ణుడు, దమనుడు,

వాల్మీకిగారుడు, సుదేవుడు, దమయంతి, ఇంద్రనేరుడు

పుష్కరుడు, బ్రాహ్మణులు, రాజులు లోనగువారు

అంబు—(ఇంద్రనేరుని వీరమునై గూర్చుండెట్టి)

అనుబంధము 60.

మంగళమహాశ్రీవృత్తము.

మంగళముకృష్ణునకు మంగళముపేర్చుచు మంగళముమంగళమహాశ్రీ.
సంగతునకాత్తభవభంగునకు దాపనవశంగతనిజాశయునకు నా
రంగవరదాయికివిహంగమతురంగునకు రంగజశుభాంగునకు సారా
భంగకరుణాలనదపాంగునకు గాళియవిభంగునకు మంగళమచెందుకా ।

(గుని యభిషేక మహాత్మ్యము నడుపుదురు)

సమాప్తము.

ఉ॥ ప్రాకటసంస్కృతాంధ్రకవిచక్రవర్తికంజిలిజేసి తత్కృపా
స్తోతరామకృష్ణకవిసాము డుడంచితపారసంవిధా
నైకతనంబట్టి రచించిన చిత్రనయనాటకం
బాకమలాప్తతారకమృగాంకముగా విలసిల్లు గావుతకా ।



చిత్రనళీయనాటకము.

ఉత్తరరంగము. — THE EPILOGUE.

ఒకానొకనటుఁడు ప్రవేశించి

ద్విపద

(బ్రౌ) మహానీయుఁబు చిత్రనళీయ

నామకంబైన యీనాటకంబునను

ఫలితాఘమరయరే వావనులార

సలలితామలక్ష్మి సత్యానువర్తి

4

వైరిగర్వనివర్తి వధచక్రవర్తి

ధీరగుణనూహర్తి దివ్యననూర్తి

విదితబలోద్ధాముఁ బృథుఁబాంతిఘము

వదనర్జితసోము వరరూఁకాము

8

ఫతనిర్జరారాము సశసార్వభౌము

గతదోషహభనాముఁ గంటిరిగాడె

సర్వసర్వంసహఁ చక్రంబునేలి

యుర్విపైఁ చులలేనియ రుశక్తిఁ దేలి

12

యన్నయీరాజన్యఁడొగిఁగాలమహిమ

నన్నకమిత్రుఁహితబుద్ధివినక

మాయజూదంబాడిమహిరాజ్యమొస

శ్రేయుక్తివిడనాడి చెలిజతఁగూడు

16

కాననంబునకేగి ఘృరీతిసీఁగి

మానిసీమణిఁబాసి మహిమఁబువాసి

కాంతరూపముమాసి కడుఁగడుగాసి

వంతలఁబడిరోసి బలుపాటుఁజేసి

20

దీనభంగికిఁసుక్కి ధృతిపోవఁబ్రాక్కి

హీనసేవకుఁజక్కి యెఱుకపోదక్కి

కుటిలకీతులఁగఁగంది గురుబాధలొంది
కటకటాకఁదిబల్కడఁగఁగఁజెంది 24

సోలిదూలఁడెయంతకుమారులిఁడయ్యఁ
గాలఁబుఁదరియింపఁగారాదునుండి
యీనశేతునకిన్ని యిడుమిల్ల దెచ్చెఁ
మాననిజూదంబు మహిమయట్లటఁ 28

గొఱగాదుజూదంబు కొఱగాదుకూదు
కఱటిజూదముహానిఁచలిగించునుండి
కరభోరులార యోకల్యాణులార
విరిబోణులార సాధ్వీమణులార 32

కుదురై నయచ్చంపు గొనములదొంతి
వదననిర్జిత పూర్ణవరశీతకాంతి
మగువలమేల్పింతిమదనునిదంతి
యిగురుపూవులబంతి యీదమయంతి 36

యశఘవర్తనములనగ్గింపవశమె
చనవుమైతోక సాంచయములనెల్ల
నురుచిరంబుగ నేలినున్రతమహిమ
నరుదారుదేవేంద్రునంతటివాఁడు 40

నరనకేతెంచి యచ్చపుఁజేమఁదన్ను
పరియింతుమంచునొప్పఁగ వేడలేదె
తనమనోనాథుని దళప్రాణవిభుని
ఘనుఁడైన నళరాజుఁగాదనియతని 44

వరియించెనే యిట్టివనితలుగలరె
ధరణిరాజ్యంబుజూదంబుననోడి
తనవతిపోవంగఁదళపుత్త్రువీడి
పెనువెంట నేగిదే నెలఁది కానలకు 48
నాకానఁదనుఁబాసియవగ్గఁకుఁడఁగ
దాక్షిణవగల ఛేదవియించెఁగాని

యొక్కమాటైన నాయున్యవచనము
 దక్కనాడె నెయిట్టి తరుణులుగలరె 52
 కాపునఁజతి భక్తి కంటెసాధ్యులకు
 భావించి చూడ నద్విత మొందుగలరె
 పురుషులలోనఁ బాలుపారుభక్తి
 దిరము గాఁగొల్పునతీమణియున్న 55
 మానవశీఘ్రమణులారతలఁచ
 వానిభాగ్యముసాటి వచ్చునే యెందు
 సీనభరాజన్యుఁ డెటుకుఁడెతనదు
 మానిని వేటొక్కమనుజేశుఁగో 60
 పరిణయంబగునన్న వచనంబువిన్న
 బరికింప రేసేడు వసజాతులార
 పటుబుద్ధి రాజ్యంబు పాయుటకోర్చె
 ఫటుకాననములపాలగుటకునోర్చె 64
 బుత్తు నైనను మాని పోవలగనోర్చె
 జిత్రబాధలకల్లఁ జేడ్చడియోర్చె
 మానినీమణిఁ బాసిమలయంగనోర్చె
 గాననంబునఁ బాముకాటుకనోర్చె 68
 మతివోవఁడనరూపుమూటుటకోర్చె
 బ్రతికూలనీచ సేవలకల్లనోర్చె
 నవనినంకటములకన్నింటి నోర్చె
 నువిద రెండవ పెండ్లికోర్కెఁబాదె 72
 గాన నోనతులార ఘనఁ గాబతిక
 మానినియేభాగ్య మహిమంబునుంకి॥

అనుబంధములు (APPENDIX)

ఈ గాత్రమునఁ దొలఁగిచియుండునుండియుండిన సుందరముల నీ క్రమమునఁ జూపుచున్నది. మొదటిగాఁ జూపుచున్నది సుందరములను బంధించునట్లుగా నిందు ముద్రింపఁబడియె. పుస్తకములము నూచింపఁబడియె. వలయువాటిని న్నలముననుసరించి సందర్భమునాచియు. నుపయోగించవలయు.

1 విజయఁడు—పైవిరాగము—రూపకకాళము.

నగధీర నుగధీర నానా నమవిహార

ఖగవాహన సంచార కలసానురంజన

||నగధీర||

తామసగుణభూతమహా దాసవహర బహువేష

సామజపుంగవతోష గామకృష్ణసుకవిహాస

||నగధీర||

జయంతుఁడు సవరసకృష్ణచరాగము—రూపక కాళము.

అరుదుగాదోఁనార యనుననూనందమహిమ

మలయఁగనీ శరదాగమ. మనస్థిలఁమిగుల

||వల్లవి||

సరసీరువాబాణసమితి సంతరింపుచు

ఎంతో సంతరింపుచు

విరహిజనావల్లిపై కీమరుఁడువెల్లఁగమిగుల

1

రాత్రులసతివిమలతీరణ చమ్యకాంతిలో

ఎంతోరమ్యకాంతిలో

చిత్రవితా సముజ్జాపి కీరకరుఁడువెలయ మిగుల

2

వివిధదేవపూజలెందు వెలయుచుండఁగా

ఎంతో వెలయుచుండఁగా

రవములునేయుచునెరిను రాజహంసలలర మిగుల

3

2 శుభము—హిందూస్థాని—రాగము అనితాళము.

భూధరిమాపరి తాపముఁదీజిచి కాపాడెడువారెవరియ

పావవెయ్యి—యావదమే—తాపము తాళగనబ్బుబ్బ

||వల్లవి||

భూవరయితని యేవిపరించెద మావిభుఁడొసఁగెడుబాధలను

కావరమో—నీవరమో—దేవుఁడెయిజిగెడునాహాహా

||భూ|| 2

క్రోధముఁజెంది విరోధమునేయగ వీధులఁదలచూపగలేము

భూధనము బాధలనాశ్రీధరుఁడెయిగెడునయ్యయ్య

||భూ||

సకలములను నీ నాటకమునకుఁ జేర్చి నిమగ్నమునఁ జేదవా.
అందులకుఁ జేసినట్లయితే నాటకమునకుఁ జేయబట్టినట్లు 3

3 పాదము—పాదము—పాదము—పాదము.

ఎంతటివాఁడనినఁ జూచి కాఁపున **||పల్లవి||**

నలునిపాదములకుఁ బాదములను చూచునట్లయి

బొలుపుమీఁద నెంతయును పొందెనున్నది. **||ఎంత|| 1**

నంతటిమానసునిమానసుని నాటకమున

ఎంతఁచెప్పినమానసున నెంతఁ జేయెను **2**

పొందఁగఁదనునోరున నుండు మామనములును

అంతనిప్రమానించుకొని లాఁచెట్లునే **||ఎంత|| 3**

4 పాదము—పాదము—పాదము—పాదము.

సాగనుఁగఁజేరి విగతవోషులార

యగుణితములీమ సగరవైభవము

పొలుచుకోటసాంపు నల మేడలుపెంపు

చెలువుగానువీధి వెలుచుఁగల్గునింపు **||సాగ|| 1**

నిరతపుష్పఫల భరితమాచునెంతో

పరమసాఖ్యకరము నెందునెందుమిందు **||సాగ|| 2**

కాలకాలమునుమీలి పూలుగల్గి

పూలతోటలమిత లీలవిల్లసిల్లు **||సాగ|| 3**

5 పాదము—పాదము—పాదము—పాదము.

చాలదెసంతోషము చాలునునాకిక

పోలఁగనింతటి లీలకుంటించెను **||పల్లవి||**

ఊరకమనసునఁ భారమునెటుగక

కోరికలెన్నెన్నియొ కోరినఫలమిది **||చాలదె|| 1**

పొందఁగ నేగోరిన సుందరితోడనిక

బృందారకులకునయి సంభాసమునెట్లవర్తు **||చాలదె||**

ఈకమలంక్షియె నాకగుననిమది

నేగోరితినింతేమిటి నాకక్కడిదమయంతి **||చాలదె|| 2**

- 6 వజయంతి—జంధూటి రాగము—ఆటతాళము.
 మదనానాపై నింతలమా
 పామమా తామసంగా కావరమా నీమతమా ||పల్లవి||
 అలసిసాలసియున్న చలవలపై నింత
 చలమునేయుటనీకు మునువతనముగానె ||మదన|| 1
 ఏమియునెఱుంగని కమినిపై నింత
 తామసింపగనీకు ధర్మమెతలపోయ ||మదన|| 2
 నోరెఱుగనిముగ్ధ వారిజముఖపట్ల
 వైరముచూపగాఁగారణమేమిర ||మదన|| 3
- 7 వజయంతి—హిందుస్థాని కాపీరాగము—ఆటతాళము.
 తాప మొందఁజూలనే కోవమేటికేనతి ||పల్లవి||
 విన్నతనముననండిమితో పెరుగనేమిటి ||నతి||
 యెన్నఁడు నేనిట్టితాపము నెఱుగనేహానీ ||నతి|| 1
 సుందరాంగిరొనీకు నెంతటి మందెమేలమే ||నతి||
 దెందమంతయుగలఁగ నీవెతి లొందజాలనే ||నతి|| 2
 తరుణినిన్ను మన్నించి నాదగు భరముఁబావవే ||నతి||
 అరమరలేకింతనావయ్యి గరుణఁజూపవే ||నతి|| 3
- 8 భారతి—కమాజరాగము—సూపకతాళము.
 భామామరులేలా—యిఁగ—భామామరులేలా—యిక్కటా—
 ఓరమణీ—ఓకలనీ—ఓరమణీ ||భామా|| ||పల్లవి||
 ఇంచుకమదిఁదాళునొసగ—నంచలించెదే
 ఈగతి—నంచలించెదే—తరుణీ
 ఎంచవుమా—నాచలమా—చంచలమా ||భామా|| 1
 దీప్తగతినిబొందఁదగునే—మానినీమణి—ఈగతిమాననీమణి—
 తరుణీ—లోనవగ—మానవుగా—కానవు ||భామా|| 2
 ముదితనీకుఁజెల్ల దింత—మదనతాపము—ఇంతటి మదనతాపము
 తరుణీ—ఇదితరుణి ఓమగునా ||భామా|| 3

- 9 నకుడు—బ్యాగ్ రాగము ఆదితాళము.
 బొరానాది—అరుచానాయ్యారి ||పల్లవి||
 అచ్చర సతియొవి—యచ్చర తరుణియొ
 మోచ్చైకనుందరి—మొచ్చురోహిణియొ ||బొరా|| 1
 పాకారి రాణియొ—కోకారి దేనియొ
 లోకవిమోహనా—కమోహినియొ ||బొరా|| 2
 శాహింషజా—మనోహరశృంగారి
 మహాశచిచేతి—మోహనకుమో ||బొరా|| 3

- 10 హిందు-స్థాన రాగము ఆదితాళము.
 నళ—మందయానయాలింపుచూ బృదారకవరులు
 అందముగానీ—పొందుగోరి నన్నిందుబంపినారు
 దమ—సురనాథులకినిన్యాయమా పరపతిగోరంగా
 పరుదగువారల—తరుణులతోనొక్కరినిజోలగలనే
 నళ—నల్లగాదువినుమొత్తరో—యల్లసురలునిన్ను
 నల్లలితముగా—సుల్లములనురంజిల్ల—గోరినారు
 దమ—అకటాయితీదికల్లునే—సకలజ్ఞులువారు
 వికలమతినినే—నొకటిమెఱుగవా—చీకనాకునునీడే
 నళ—తరుణియొంతటిపుణ్యమో—తరమోనియాడ
 సురపతిబొందిన—సురలందఱునీ చరణదాసులింక
 దమ—ఎక్కువతక్కువచూడకే—సొక్కిపరించెదనే
 మక్కువగాదిది నిక్కమువారికి—మొక్కుదాననుమా

- 11 భీమరాజు—కల్యాణిరాగము ఆదితాళము.
 ఇటురమ్మా—సరసనుందరి ||పల్లవి||
 ఉభయగోత్రముల కున్నతీదెమ్మా
 శుభమొందగనిను—పరహయా యిటు 1
 ఈరాజులనీ—కింపుగలుగు
 భారుణివరుని గోరుమా ||యిటు|| 2

వామనయననీ-వరునిగోర

భామామణీనా-భారముగ

||యిటు|| 8

12 భారతి—కూకారాగము—అపరాధము.

బాలరాజే-పోలనీ ఘా-పాలమూళినిజూడుచూ

లీల మైవరియింపగోరిన బూలహరిచేయుచూ ||పల్లవి

12-ఎ మానినీయూ మేటికూళవ-భారతేశుడుకంబివే

సూననీయుడుశూ-రుడేజను-నేననా-డుగోమలీ ||బాల||

12-బి వారిజాక్షి కంఠలేళుడు-భూరినత్తుడుంటివే

శూరమూలియటందురీతని-ధీరుడెన్నుగనింతిరో ||బాల||

12-సి కంఠవేణీయూ-రేళుడు-సింధుభూమికినాభుడే

సుందరాంకుడుభారుడే బతి-వింకనాముడు కామినీ ||బాల||

12-డి ఓపడ్డతీయీతా-డావిది-శాపురీశుడుచూడుచూ

భూవంద్యుడుపుష్క-రేశ్వరుడోపి జేనివరింపుచూ ||బాల

12-ఇ శక్రసామ్యునినిప్పడినల-చక్రవర్తినిజూడుచూ

చక్రనాధ్యుడునర్వధరణి-చక్రమేలెడుసుందరి ||బాల||

12-ఎఫ్ ఇతడుకాడే-యతడుకాడే-యతడే యితడే

యతివయేపురిరూపమొక్కటే-యతివిచిత్రముచూచితే ||బాల||

13 జమయంతి—సరస్వతీ-నోహరి రాము-అపరాధము

నీలవేణివాణిశారదా-అలకింపనేయూశారదా ||పల్లవి||

సారధిప్రదా-వారిజాసనా ధారకామినీ-భారతీనతీ ||నీ 1

సన్నతాంగిని-న్నెన్న కేర్తు కే-నిన్నె పమ్మితి-పన్నుబోవవే || నీ 2

ఇందునాకునీ-కుందుక లెను-సుందరాంగియిం కందుబోవుచు ||నీ 3

యవనిక పడుటకును రదు.

14 వనకోకారాగము—అపరాధము.

అండలు — గగి గెనుముదంబుమాకు-అరుదుగ

ఘనం-బుగా-మనం-బులో-నరుదుగ

||పల్లవి

ఇంక—ధారణీ-పాల-చూర-జ్యోతుః
 ధీ-తపము-చె-వ్యాధికి-గలుగుగా
 వారకకన-గా-చూర-మృత్యుగ
 ||కలిగను|| 1

అగ్ని— అమృత-మృత-మృత-మృత-
 సమృద్ధి-మృత-మృత-మృత-
 సల-రెనుగ-దనీ-మృత-మృత-మృత-
 వెల-సె-తెలియ-లా-చూర-మృత-మృత-
 ||కలిగను|| 2

దమన— భామా-తిలక-మృత-మృత-
 రామా-చి-గుణ-గుణ-మృత-
 భూమి-సత-ల-మృత-మృత-
 యామా-దమ-నను-మృత-మృత-
 ఫల-మృత-య-మృత-మృత-
 ||కలిగను|| 3

సుదేవ—మృత-మృత-మృత-మృత- వెల-సె
 జన-ప-ల-క-య-మృత-మృత-
 మృత-మృత-మృత-మృత-మృత-
 జన-త-తి-క-ల-మృత-మృత-
 నమృత-వార-ని-సమృద్ధ-మృత-మృత-
 నిమృత-మృత-మృత-మృత-మృత-
 ||కలిగను|| 4

భీమ— ధరణి-పాల-చూర-మృత-మృత-
 త-ర-ము-గా-మృత-మృత-మృత-
 వర-గె-ద-వీ-ధర-ని-మృత-మృత-
 విరివి-గ-ది-శ-ల-మృత-మృత-
 ను-రు-ది-ర-వి-శ-ము-స
 ||కలిగను|| 5

నళ— ఇంత-ల-నను-బా-గ-ద-మృత-మృత-
 మ-ద-గ-మృత-మృత-మృత-మృత-
 ను-ర-వి-భ-ల-మృత-మృత-మృత-
 క-ంత-మృత-మృత-మృత-మృత-
 న-ంత-న-మృత-మృత-మృత-మృత-
 ||కలిగను|| 6

జను— వాణి—నతగి—ర్వాణీ—యుత—

12

ర్వాణీ—కరుణం—బ్రాణంబులని—

చ్చివన్ను మనిపితి—మనంగలిగెనల—

జనాధిపునిజిత—మనోజుఁబడిగను—

12-ఎ

దనర్చి—ముదంబు—మనంబు—ననిండ—

ననంత—సుఖంబు—లనింపి—ననిపితి

||కలిగెను|| 7

12-బి

15

కాముడు—హిందూస్థానిరాగము ఆదితాళము.

లోకాలోకానేకస—మాకులూపనిత్రో—ఘనముగఁ

12-సి

బ్రాకటమువత్తిలోకమే—వరమానందము

||పల్లవి||

చిలుకలపలుకులమించు—పొలుతులపలుకులవే కలుగఁగ

14-డి

బలుతొలిపలుకులువేతే—యిలలోకజెలువొనే

||లోకా|| 1

హరిణీనయనలపొందే—తరణోపాయముగాఁ—గలుగఁగ

12-ఇ

దరుణీతరగురుదైవస్మరణంజేప్తి

||లోకా|| 2

మతియొకపాట—ర్యాగ్ రాగము—ఆదితాళము.

112-ఎ

సరి—యెవ్వరికధరలో—నా సరి ♦ విరి. బ్రాణములబరఁగింపఁగను ||వ||

చెలువుమీరఁగఁ జెఱకువింటికి ♦ నభులనివహమె—నారిగాఁ

13

జలుకతేదను—గడువుచుక ♦ విల—సిల్లుగతి—వలతారఁగను ||సరి|| 1

కుకపికంబుల—నేవవెలయగ ♦ నకలవిరహిజన్మలు

వికలమతులయితులఁగా ♦ నకలంకుడగు మకరాంకుడవ ||సరి|| 2

16

క్రోధుడు—కమాజరాగము—రూపకతాళము.

ప్రథనోగ్రహగ్రహగ్రహమహా—భంగురబాహా—

కుధరాగ్రహాద్భుతాంబితా—క్రూరాగ్రహా

||పల్లవి||

పురుహూతమధనవిద్యుతధాతృ—భూరికపాలా—

హరిభూరిభాణభక్షితోరు—హలూహల

||ప్రథ|| 1

అహితాతిభయదత్రిపురనిర్జ—రారివినిశా

బహుళాగ్ని హేతిభీదదోరు—పాలాంబక

||ప్రథ|| 2

- 17 లోభుడు—కంకరాధరరాగము—అదితాశము
 ఈధరనిహపరపాధనమే—ఈధనమేమిటియీధనమే
 ఈధనమేమిటియీధనమే—ఈధనమేమిటియీధనమే ||పల్లవి||
 దుర్మతులంజలుదనువల్ల—ధర్మచటందురుధర నెల్ల
 కర్మము వారికిగోచెల్ల—ధర్మముననుమోక్షముకల్ల 1
 జోగులుతమ కేగతిలేక—త్యాగము లేదందురువీక
 రోగములనుబడివడిపోక—త్యాగము ప్రాణత్యాగమేకా 2
 భద్రము నేయుచులోనేల—నిద్రకు సెలవీవలెజాల
 రుద్రుడువేడినవెయ్యేలా—క్షుద్రముదానమును నకేలా 3
- 18 కలి—కురటరాగము—భాతుకళము
 భీకరగతి నేనీలోకములేల—నాకెవ్వడగుబోల
 నాకోపభరమున—నేకాకుచేయగ శ్రీకాంతుఁడో
 నా—నేకాంతుఁడో—గా—రీకాంతుఁడో—శ—చీ
 కాంతుఁడగునేమి! భీకరగతి ||పల్లవి||
 భద్రమువిడిచినా—రాద్రముగోర—క్షుద్రులుచెడిపోగా
 మద్రోషముననంచ—లధూవులై నిర్ణీదుండవా
 వీర—భద్రుండవో—కాల—రుద్రుండవో—భీన
 ముద్రుండవందురు ||భీకర||
 కుంభినినితరలదంభమెంతైన—నంభవించు నప్పుడు
 న్తుంభించినానమా—రంభముగలిగిన శ్రీ
 జంభారియే—త్యక్త—గాంభీర్యుడై—శుష్క
 గంభీరియై—ముక్త—కుంభీంద్రుడయిపోయె ||భీకర||
- 19 వాక్యేయము—కాపీరాగము—అదితాశము.
 శ్రీపతియెంతటి—పాపికాలముకలిగె ||పల్లవి||
 ఆపదలన్నెన్నియో—యావరించునింక
 దావనంతతులక్కు—దాళగోగలమేమది 1
 లక్కటామామది—హర్షముదీతెను
 పొక్కినంతటములకు—జిక్కి—గావలసెనయ్యో 2
 ఈవిధికలిగిన—నెవరినివేడుదము
 (19) కావవేశ్రీహరీ—శరుణజేపట్టిమమ్ము 3

20) పుష్కరుడు—కాపీరాగము—రూపకతాళము.

చాలునోనళా—అహో—చాలునోనళా

అగ్గలముగనోదునిడిచి-యెగ్గులెన్నవలెననీవు ||వల్లవి||

నేసిగ్గులేకమాటలాడే—అహో—చాలు 1

రాజ్యమొడిమాటలేల-పూజ్యనఖుఁడునాకునితడు

వ్యాజ్యమేలనీకునితనితో—అహో ||చాలు|| 2

తొలుతనన్ను దేసివుపురముఁదొలఁగఁజేయలేదెపొంగి

తొలఁగవలదెసవునివ్వడు—అహో ||చాలు|| 3

(షష్ఠరంగము అంత్యమున పాడుటగా భావింపవలెను)

కేలంఁడు—కాపీరాగము—సహితాళము.

సం-తో-ష-మాయెనుగాయో—సరవరకరుణాకర ||వల్లవి||

సలలితలీలనీ—నలునిబయించితిగా—బలూయిలా

పాలా_సుయతో_లోలా—స్రవరకరుణాకర 1

అరుదుగసర్వమైన-ధరాతలమబ్బెనుగా—ముర హరా

తార_నుగుణో—దారా—సరవరకరుణాకర

21) దమయింతి—కదంబరాగము—అదితాళము.

ఈమతమున కేమిచేయుదు

||వల్లవి||

కాంతుఁడయింతటి—భ్రాత్రివహించెనే

ఇంతై నఁదెలియఁజే—ఏమిచేయుదు ||ఈమ|| 1

దాయాదుఁడింతటి—మాయలుచేసెనే

తాపాయకున్నాఁడిక— నేమిచేయుదు ||ఈమ|| 2

కాదనియెవ్వరు-బోధింపజాలరే

జూదముమానడే—యేమిసేయుదు ||ఈమ|| 3

22) ఇంద్ర—కాంభోజింరాగము—రూపకతాళము.

ఇల్లు గాదనితోడితెచ్చితి—వేలసారధి

తల్లితండ్రిఁజేరినిమ్ము-విల్లసిల్లగా ||వల్లవి||

ఏలయ్యకునేడునాపై-నింతకోపము

మేలుగోరుతండ్రినిమ్ము—నేలదూరెనో

- 23 నభాదు — నాధవామక్రియరాగము — ఆటతాళము.
అకటాతక్షణి—ఇక నెటు భరింపఁగను
నొకనాఁడునిను బొయ్య సుకుమారికమయ్యెనీ ||పల్లవి||
సముదారహిమకర—మి. సువదన
రక్షణి—కమనీ—యమణి—సుమపాణి ||అకటా|| 1
కలిగినిన్నెడబాసి—బలుచింత నేదాళ,
గలనా—లలనా—కలనైన నెల ||అకటా|| 2
చెలినిన్ను బాసిన—నిలబ్రాణములు గల,
గలవే—చెలువే—యలివేణి—కలనాణి ||అకటా|| 3
24 దమయంతి—తొడిరాగము—రూపకతాళము.
ఏలయభుకవో—నాథా—యేలవలుకవో—హహ ||పల్లవి||
ఈవిధమున బాసి—వేతే—తొలివలెక చేసి
పోవనేటికి—నాకీ—జీవమేటికి—హహ ||పల్ల|| 1
కాననంబులోన—కోవ—మూసన్మాయమానా
నూనదాయకా—రానేకప్రాణనాయకా—హహ ||పల్ల|| 2
దురితమెన్న రాదా—నన్ను—చెరలననగలేదా
వరముమీతెనే—నాపై—గరుణదీతేనె—హహ ||పల్ల|| 3
25 దమయంతి—స్థానిరరాగము—ఆటతాళము
కరుణాలవాల—వరభూమిపాల
విరసంబులేల—భరియింపజాల ||పల్లవి||
అన్యాయంబు న్నెలి—ననుబాటుదోలి
మనుజేశమాళి—చప్పనొనకీలి ||కరు|| 1
విపరీతమై—పదిపిసంబులోన
దసియించు దాన—గృహమాననొనా ||కరు|| 2
26 నభాదు హిందూస్థానకాపీరాగము—రూపకతాళము.
నూనినీమణి—యెందుఁజనెనో—కానఫనీమ
మానవతినే—పాయఁజేసి తె—హీన్యదైవమా ||పల్లవి||
వనజలోచన—బాలామణి—వారణయానా
వనితనినునే—బాసివచ్చితి—బాపినిగానా ||మాని|| 1

కూర్కకర్కర్కడఁ-బూనియెవరి-దూరుదులలనా
 కోవిధియె-వైరమొందిన-బోరఁగలనా ||మానిని|| 2
 ఒక్కటక్క-యెందుఁబోయి-తె-హదమయింపీ
 చిక్కియడవి-బాసనేమి-చేసేదవీంతీ ||మాని|| 3

27 నళి-తొడిరాగము-రూపకతాళము.
 మానినీమణి-కానలోన-హాహా
 దీనితీనే-పూనగల్గె నాహా ||పల్లవి||
 తామసిందియి-పాము కఱచెన్ను
 భామయింకనా-కేమిగతియొ-హాహా ||మాని|| 1
 ఇందు నాకునీ-చందమాయె-హాహా
 సుందరాంగిని-న్నెందుఁగాంతునయ్యె ||మాని|| 2
 కాంతనీవునా-కింతవేళలోన
 చెంతలేవునా-యెంతపాపియ్యె మాని|| 3

28 నళి-తొడిరాగము-రూపకతాళము.
 మురవైరి-మురవైరి-మురవైరి ||పల్లవి||
 ముర | వైరినకలదురితారిదై త్యసురవారితమందరధారి
 దర | ధారినినుతస్రకాని-గమహరభూరిమహాసురవైరి
 సుర | వైరిజీవవరిహరినిబుధవరధారివిపులభరధారి
 ధర | ధారిమత్తతరవైరిపాహా భూరికాంతతరవారి
 శ్రీ | మంగళాంగగోపాంగనావిరచితాంగజలీలోత్తుంగా 1
 డి | మంగళాంగబలరంగదతులభజనంగదళితపాంగా
 సా | రంగపోషవరసంగరంగశతాంగమహాసురభంగా
 సుర | భంగనాశకరథాంగనంగతవిహంగమరాజతురంగా 2
 శ్రీ | కందనీలతరుణేందుకళాధరవందితకరుణామందా
 ల | మందబాలహితసుందరలీలానందితగోపజనందా
 లజ | నందనసఫకసనందనవిరచితవందనజనితానందా
 త | నందదాయి-యరవిందనయనవరమందరధరగోవిందా 3

29 కళి-ఒక్కడు-పున్నాగవరాగము-అదితాళము.
 నళ-రాజచంద్ర)యా-తల-కేలచూడుమా ||పల్లవి||
 తావమేల ||అనుపల్లవి||

ఈ-కాలముహిమ-కడచేయకకృమా

పోవునునునితో-దాచుము-దెందగ-వేళగుదము ||పశ|| 1

నీ పెంతచూచిన-నేమైనఫలమా

చింత చేయ-గా-దీననయొకచే-వం?పోవదిక ||రాజ|| 2

౩0

విజయలు-యవనలకొఱలో-రాగమా-అదితాళము.

కానతో-గాలిజాడ-గానుపించెనిందునింక

నీనేలునుండులా-తి-యింగా-సింగాలో

రారాపోదాము-వేటాడవే-మె

||రారా||

చేరిచజేవాట-సారాడిపోకుండ

||రారా||

ప్రక్కలో-బారిపోయె-నిక్కడగానుపించి

యక్కడదా-గినది-చిక్కె-జిక్కె-సివ్వంగి ||రారా|| 1

బింకముచూపించి-పెద్దపెద్దగంతులేసి

బొంకించిపాటిపోయె-జింకపిల్ల-బట్టుకోను ||రారా|| 2

నంకడిచేయక-చదమూడుదముగాని

ఇందెదా-గియున్నదీ-వందిగున్నకొట్టుకొట్టు ||రారా|| 3

అద్దిరానాదెబ్బ-క-సరియ్యాకొండ-జేరే

నద్దచేయ-గూడదింక-బెద్దపులిపాటిపొపు ||రారా|| 4

సింగబున్నదీడ-జెలువై-నకోగలోన

రంగై-నబల్లెల-బొంగిపొంగివేయుడింక ||రారా|| 5

గడదద్దరాగము వికతాళము (వమయంతి ప్రవేశమునకునుండు పాదకాండ)

వీరనాయ-పొండుపొండుకానకు-గొండకోనకు

దండివేటలాడుడి-తలచిచూడుడి ||పొండు|| 1

ఎఱుసులు-బుద్దిబుద్దిపోదము-పొదలియెయిదుము

పెద్దిజేవనాలను-బెట్టనేలను ||బుద్ది|| 2

వీరనాయ-మేలుమేలుబాపురే-మెచ్చకుందురే

మేలిపులుల-జంపుడి-కోలనొంపు, ||పొండు|| 3

ఎఱుకులు-ఇవ్వడివ్వడింతనే-యిరవుచెంతనే

కుప్పచూచెదల్లదే-కూతచెల్లదే ||బుద్ది|| 4

వీరనాయ-చాలుచాలుసీడనే-జరుగువాడనే

వాలుకేలబట్టెద-తూలగొట్టెద ||పొండు|| 5

ఎఱుకులు — సెలవు సెలవు మూడిక — జెలగి పూనిక

గలఁచి పొడిచి వత్తుము — గముల — చెత్తుము || బుద్ధి || 6

31 వసుంధర — హిందూస్థాని తోడి రాగము — రూపక తాళము.

భానురాంగుఁజూడ నెత్తినేకటానను

భాసి పోవ నెంత భార మెత్తినే || పల్లవి ||

ఈ — కావలోపనింక — నెట్లు సెపుదుగా

మానవేశు నన్నఁడింకఁజూచెదగా ? || భాను || 1

భూపమాళిఫన్ను — మానిపోయెనే

యీ — పాసి నిద్రనన్ను నింత చేసినే || భాను || 2

32 ఋతుపద్మఁడు — ఖమాజ రాగము — ఆటతాళము.

మేర — లేదు గదా. దుఃఖమునకు

|| పల్లవి ||

మనకర్మగతిఁజేసి — యెనయు దుఃఖములకు

ననుదిఫమునుజింత — వసరిన నెందును

|| మేర. || 1

ఒదనినయట్టియా — వదలుకొన్నాళ్లలోఁ

జెడరిపోఁగలవంచు — మది నూఁటిలకున్న

|| నీర || 2

నలరాజుదనకాల — బలమునఁజినెఁగాక

లలి నేఁడొఱేవా — రాఁగలడెందుకీచింత

|| మేర || 3

33 ఋతులు — జంజాటి రాగము — అదితాళము.

నారాయణాముర్త వెరీ — హరి

|| పల్లవి ||

తుంగవిలాసా — మంగళవేషా

సంగతకొస్తుభ — భూషణా

|| హరి || 1

శ్రీమహానీయా — ప్రేమామేయా

కామితఫలసంధాయకా

|| హరి || 2

34 సూర్యవా — హిందూస్థాని — కాపిరాగము — ఒకతాళము.

వాసికక్కినవాడవు — నీకుఁ — గాస్తి నఁజిక్కిన

జాలునుగా — అనచేయవే — యొక్కరిసొమ్మును — నీసరి

యెవ్వఁడు — బేహారీ — నాలుబేహారీ

|| పల్లవి ||

చేసినఁగా దేక దేకపదార్థముల — లోకులకల — నుచెత్తువుగా

లోకమునంతయుఁబ్రోతుగదా — నీవు — లేకున్న సేమావో బేహారి 1

ఎల్లభూములజట్టుదు నీకు నెందునుభయము లేదుగదా
పెల్లుగానొకడుకాడై న-నీకొక్క-నాటు బేహరి 2

ఏనుగులునుగుత్తాలుదొరకు-గేనబాల్సొంతులునీకుగదా
వీనిజూడగవానికినీ కేమి-భేదమురానాటుభేహరి 3

35 దమయంతి-బ్యాగ్ రాగము-రూపకతాళము.

భూమిపాలసా మొత్తాలకింపవే-నాథనా నేర మేమి
నాకునీ-మోముజూపవే ||పల్లవి||

పోలంగనినుజూడకున్నదాభుదాననే
సురచిర-లిలబూనవే-భూమి 1

వాసిగనను-బాయననుచు-బాసచేయవే
నేడది-మోసమాయెనే-భూమి 2

నీదుసుతునిదలచియెన-నా-రింప
నాథగు-బాధదీర్చవే-భూమి 3

36 సుజీవ-నాథనామక్రియరాగము-ప్రతితాళము.

ఎంతచుద్దిపమో-సంతాపమో
ఎంతనినేమిది-జింతనేయుదుహరి ||పల్లవి||
భోజనమెఱుంగ-తాజెనాకలియు

నీజగమువస్తి-యోజకలుగున్
ఇదిదుకాననము-నదువెడకినను ||ఎంత|| 1

నెందునుగానను-కందమూలములైన ||ఎంత|| 2

37 పైరంగి-తోడిరాగము రూపకతాళము.

ఎన్నడునావిభునిగాంతుంగన్నలారగా-హాహా ||పల్లవి||

లేరుత్రాతలెందునాకు ఘోరదుఖిమావజాలఁ
జేరజాలఁదేమిసేయ-భూనితాపమడలెనయ్యా ||ఎన్న|| 1

భూవిభుండునన్ను బాసి-పోయియెందుఁజేరినా-జో
యూవిధమునా-కెన్నినాళ్ళో-దైవమేమి-చెసె-నాహా ||ఎన్ని|| 2

కొంచెమైననామొఱునా-లింపువాడులేరుగదా
సంచలింపజేసినన్ను-ముంచసాగెదాపమయ్యా ||ఎన్న|| 3

విప్రులదమయంతిని గొగిలింప

- 38 హింసస్థానిరాగము—ఆదితాళము.
 హదమయ్యతినతీ—రాగదవే—మాయమ్మా ||పల్లవి|| 1
 రాగదవేమాయమ్మా—రాగదవేకమలాక్షి ||అనుపల్లవి||
 ఎన్నాళ్ళకు—నినుజాచితిదనయా
 చిన్నతనంబునుండి—వన్నెలాడిమా
 యమ్మవుగానిను—గన్నులారంగ నేడుగంటిమి 1
- 39 సుదేవుడు—ఖమాజరాగము—ఆదితాళము.
 నుదినముకాచేచాల—భళియిది—నుదినముకాదేచాల ||పల్లవి||
 కడుకోనిమనమా—యడవులలోపలఁ
 బడినబాధలెల్ల—బాసె—సెబాసిది ||నుది|| 1
 వ్యర్థమగునెయి—బహుళప్రయానము
 సార్థకమాయెను—జాలుభళియిది ||నుది|| 2
 దినదినమునువే—దిరిగితిరిగియిట
 ఘనవేణీమణి—గంటిచుహాయిది ||నుది|| 3
- 40 సళి—సావేరిరాగము—ఆదితాళము.
 ఆహాదైవమునకునూహింపనేనెంత
 నోహముచే!—యున్నానో—కన్నానో ||పల్లవి||
 దుర్మతిన్ పూర్వజన్మముననుజేయు
 కర్మమునుభవింపవలదే—కావలదే ||అహ|| 1
 కారుణ్యమతిలేక—ఘోరారణ్యములోన
 నారీమణినిబాయ—నగునే—రాదగునే ||అహ|| 2
 ఎల్లజీవులకిదె—తెల్లవాతెను—నాకుఁ
 దెల్లవాటుట—యెన్నఁడింక—గరుడాంక ||అహ|| 3
- 41 సుదేవుడు—బ్యాగ్ రాగము—ఆదితాళము
 మేలాయెనిదిచాలదే—బలముగ—ఘనముగ—మేలా ||పల్లవి||
 స్పష్టముగానాకు—బాడగన్పించెను
 దృష్టాంతమిదిచాలదే—బలము—ఘనముగ ||మేలా|| 1
 ఆపడతనిగంటి—నీపుణ్యగనుగొంటి
 నాపుణ్యమేనుందును—బలముగ—ఘనముగ ||మేలా|| 2

- 42 దమయంతి—ధన్వాన్తి రాగము—ఆదితాళము.
హరిహరీనాకంఠటి—గురుపాపమాయెనో
తరముమీటినుమహా—దురితముచిటిని ||హరి|| ||పల్లవి||
ఫలుఁడెనాదై వమని—తలచిననుండఁగా
ములుకులవంటి—బలు—వలుకులాడితివి ||హరి|| 1
ఘనపతివ్రతియెందు—దననాభుఁగాదని
మనసునందై న—వేతే—మనుజునిదలఁచునే ||హరి|| 2
తెలియకాపూర్వజన్మములను—నేజేసిన
కలుషముచాలుహరీ—వలవదీపావము ||హరి|| 3
- 43 భీమ—కడఁబరాగము—ఆదితాళము.
ఇంతపాపమెన్నఁడై న—జింతసేయనొనా ||పల్లవి||
అరసిచూడఘామిపాల—వరులలోఁగజాల
గరువమెల్లఁదూలనీ—దురితమెన్నఁజాల ||ఇంత|| 1
భీమఁ జమేటియంచు—భూమిజనములెంచు
నామమేనశించునిది—నీమదిందలంచు ||ఇంత|| 2
ఎవ్వరై నపన్నువారె—యివ్వనటదారె
నవ్వవారుకారె—నను—అవ్వచేసిపోరె ||ఇంత|| 3
- 44 బుతుపట్టయ—బ్యాగ్ రాగము—సూర్యతాళము.
బలువెంటిగాఁదెయ్యి—లీలచేయుఁబోలునే
లీలచేయుఁబోలునే—యీలీలచేయుఁబోలునే ||పల్లవి||
స్వాంతముననుదీనికా—యింతినమ్మతించెనే
ఇంతినమ్మతించెనే—దమయంతి—నిమ్మతించెనే ||బలు|| 1
ఎక్కడఁగనలేదుగా—మక్కు—వగనుపించునే
మక్కు—వగనుపించునే—యిది—నిక్కమనుచుఁదోచునే ||బలు|| 2
ఈమతమునజాబు—మీభీమరాజేవ్రాసెనే
భీమరాజేవ్రాసెనే—యామినివ్రాయఁజేసెనే ||బలు|| 3
- 45 బాహు—సాధనామక్రియ రాగము—ఆదితాళము.
ఇంతభగ్యరీతిచాలదె—చాలుఁజాలునాహహహ ||పల్లవి||
అంక—పాఠిలోననాకీ—పంకజాక్షిదక్కెననుటది
బాంకాయెనేడక్కటకటా—యింకేగతినేదాభువాఁడ ||ఇంత|| 1
సన్నతాంగిదమయంతి—నిన్నేమదిలోనమ్మియుంటి
ఎన్నఁడై ననక్కటకటా—సన్నితాగునజేయుటెఱుంగను ||ఇంత|| 2

46

బాహు—మోహనరాగము—అదితాశము.

రారాకామునిచనవెనసినతనయా—ఇటువేగమే ||రారా||పల్లవి||

ముద్దులుగులుకుచు—నుద్దులుపలుకుచు

ముద్దొసంగనవమో—హన

||రారా|| 1

కాలందెలుగులుగులుమనిమోయగ

వాలాయముగనుబా—లక

||రారా|| 2

చందురుఁ దెగఁజెడు—నందపుమోమున

మందహానరుచిఁజూ—పుచు

||రారా|| 1

47

ఇంద్రనేనుడు—బ్యాగ్ రాగము—అదితాశము.

అమ్మమ్మాయీమాటలనమ్మఁజాలనే

నమ్మఁజాలనే—ఈయెమ్మలెలనే

||పల్లవి||

మాయయ్యాయీ నాఁడిందువచ్చునం¹వే

వచ్చునంటివేనన్న—మెప్పునూతివే

||అమ్మ|| 1

నాకిన్నాభృదాఁదితివింక—నేటికి

ఇంకనేటికి—నీబాంకులేటికి

||అమ్మ|| 2

అయ్యయ్యోమాయయ్యను—బామువట్టవే

పామువట్టనే—యింకేమిపుట్టనే

||అమ్మ|| 3

48

భీమరాజు—ఉన్నెనిరాగము—అదితాశము.

అలకింపరాదా—వాదా—అలకింపరాదా

||వల||

తలపోయిసీవెమా—నశరాజుకావా

చలమేలయీ—చందమేటికి

||అల|| 1

వివినాళిసీనతి—తపియింపలేదా

కృపఁజూడవే—కీరవాణిని

||అల|| 2

సీతనూజునై—ననుబ్రీతిఁజూడరాదా

భూతలేకయీ—రీతిచెల్లదు

||అల|| 3

49

నమయంతి—ఖరహరియగ్రాగము—అదితాశము.

భూపాలచంద్రవన్ను—గరుణనాలోకింపవ్వి

సీరీలాధ్యానముఁదప్పనొక్కటి—లేదునాయాన

||పల్లవి||

భూకాంతారెండవపెండ్లి—గోరంగనంతద్రోహిసే

యేచింతనలు—గను—మొక్కివేడెడ వంతబావవే. ||భూ|| 1

50

దమయంతి—జంజూటిరాగము—ఆదితాళము.

చలమేలపాలింపుమా—అలింపుమా—ధీరా ||వల వి||
 వారకనమ్మిన—సారసగంధిని—ఊరడించుటెంతసేకు
 భారమా—నేరమా—నైరమా—గంభీరమా—ధీరా ||చల|| 1
 ముందెయ్యకానల—యందునేబాధల—జెందిదీననైతి
 బ్రీతి, జెందుమా—యందమా—ఆనందమా—ధీరా ||చల|| 2
 నీపడంతికిదయ—చూపకయుండుట—భూపమానీసికు—ధీర
 రూపమా—కోపమా—తాపమానా—పాపమా—ధీర ||చల|| 3

51

నకుడు—పూర్వీరాగము—ఆదితాళము.

మన్నింపవే—మానిని—మన్నింపవే ||వ్య వి||
 యన్నలమిన్నానను విన్నాణముచెన్నారాగ ||అనువల్లవి||
 కానలలోనినుమా—నినపాపుడ
 హీనుడ—బోనాడక—నానేరములోనెంచక 1
 కాంతరోసంతాపము—లెంతోకలిగించితి
 నంతయుజింతింపక—యింతిదమయంతీనను 2

52

వాణ్ణె—నాదనామక్రియరాగము—ఆదితాళము.

ఆనందమాయెను—మానవనాథమనోహ
 భూనుతచరితుని—నీనాడుకంటిని—నేనిన్ను—శ్రీనళరాజ
 చింతల—బాసితి—స్వాంతము—ననుభూ—పాలా
 ఇంతటిభాగ్యము—నెంతనినేనుతి—యింతనుగరుణ—లోలా

53

బుకు—కమాజరాగము—ఆదితాళము.

నళరాజకుంజరా—వర—రాజభీకరా ||వల్లవి||
 భూమిపాలయిన్నినాళ్ళు—నీమనబుజూచి
 నీమహత్త్వమెఱుంగనైతి—బామరుండను 1
 దేవలోకపాలనముని—భూవరేణ్యనిన్ను
 నేవచేయజేసనహా—దైవకృత్యము 2
 మించిఘోరపాపచయము—ముందెనన్నునింక
 నెందికరుణజూచి—మన్నించికావవే 3

54

నకుడు—కమాజరాగము—ఆదితాళము.

భూనుతము—మానితము ||వ్యవ||

నరవరస్సదగు-వరమాదరణము

భరమదినే-మఱచెననే

55

శుభేంద్ర—పంతువరాధిరాగము—సూపకతాళము.

ధాత్రిపాలనాకునింత-స్తోత్రమేలా

||పల్లవి||

దైవకృతముదవ్వనే-భూవరేణ్యయొప్పునే

ఈవిధమున-బాగడనంత-యేమిచేసితి

||ధాత్రి|| 1

కోరిపాగడవలయునే-కారణంబుగలుగునే

ధారుణీశయీమహాప-చారమేటికి

||ధాత్రి|| 2

భ్యాతియింతనిలువదే-రీతియింతవలయుదే

భూతలేశనాకునీదు-ప్రీతిచాలదే

||ధాత్రి|| 3

56

భీమరాజు—హిందూస్థానిరాగము—త్రిపుటతాలము.

ధన్యులముమేమి'క-దావముధితే * మానవ్యతయింతని-చెప్పదమే ||పల్లవి||

కడుబాధించి-కానకు'బంది * చెడుగుదైవమింతచేసెనుగా

వడ-తినిబాసి-అటు-లిడుమలకెల్ల * దడ-బడినీమెలు-తాళితిన్

1

సారతబాసి-రూపముమాసి * కోరివంటలపని-జేయతిగా

ధారుణినాథయెందు-నింతటిబాధ * వైరులకై నను-వలవదుగా

2

57

ఇంగ్లీషునోటు.

శ్రీరమేశభవశు మంగళం

మునీంద్రవంద్య-వారిజాక్షభవతుమంగళం

నీ-లా-నా-ధా

ధీరజనా-ధారఘనా-క్రూరవిచా-తా

సారా-కారా-ధీరా-భూ

జాలభరణ-కాలహరణ-లోలతరణ-ధీ

హరణా-తిరణా-కరణా-శ్రీ

కుండోద్వల-దిండోవల-సాంద్రామల-భా

పంజచరణా-సంజటహరణా

సురుదికతర-కరిగిరికర-వరగురుకరు-ణా

దై-త్యా-రీ

భాషణాతివేలసామ్య-భూషణాలవాలరమ్య

శ్రీరమేశభవతుమంగళం

న మా వై ము.

